

**T.C
BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BANKACILIK VE FİNANS ANABİLİM DALI
TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

**TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE PENETRASYON; İNTERNET
BANKACILIĞI VE MOBİL BANKACILIK ÜRÜNLERİNDEKİ
PENETRASYONUN ANALİZİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN

ASUMAN ERBEN YAVUZ

TEZ DANIŞMANI

DOÇ. DR. ŞENOL BABUŞCU

ANKARA 2017

BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS / DOKTORA TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

Tarih: 12/07/2017

Öğrencinin Adı, Soyadı : ASUMAN ERBEN YAVUZ

Öğrencinin Numarası : 21520060

Anabilim Dalı : Bankacılık ve finans

Programı : Bankacılık ve Finans

Danışmanın Unvanı/Adı, Soyadı : DOÇ. DR. ŞENOL BABUŞCU

Tez Başlığı : Türk Bankacılık Sektöründe Penetrasyon; internet Bankacılığı ve Mobil Bankacılığı Alanlarındaki Penetrasyonun Analizi

Yukarıda başlığı belirtilen Yüksek Lisans/Doktora tez çalışmamın; Giriş, Ana Bölümler ve Sonuç Bölümünden oluşan, toplam 145 sayfalık kısmına ilişkin, 24/05/2017 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 15'dir.

Uygulanan filtrelemeler:

1. Kaynakça hariç
2. Alıntılar hariç
3. Beş (5) kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

"Başkent Üniversitesi Enstitüleri Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Usul ve Esaslarını" inceledim ve bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranlarına tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Öğrenci İmzası:

Onay

12/07/2017

Doç. Dr. Şenol BABUŞCU

Öğrenci Danışmanı Unvan, Ad, Soyad,

KABUL VE ONAY SAYFASI

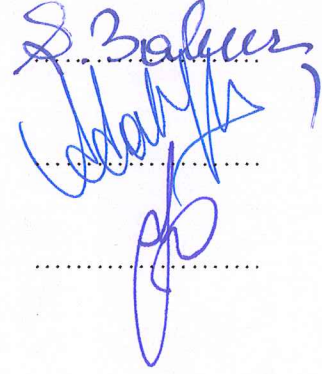
Asuman ERBEN YAVUZ tarafından hazırlanan “Türk Bankacılık Sektöründe Penetrasyon, İnternet Bankacılığı ve Mobil Bankacılık Ürünlerindeki Penetrasyonun Analizi” adlı bu çalışma jürimizce Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Kabul (Sınav) Tarihi: 20 / 06 / 2017

(Jüri Üyesinin Unvanı, Adı-Soyadı ve Kurumu):

İmzası

Jüri Üyesi: Doç. Dr. Şenol BABUŞCU, Başkent Üniversitesi

Jüri Üyesi: Doç. Dr. Adalet HAZAR, Başkent Üniversitesi

Jüri Üyesi: Doç. Dr. Sedat YENİCE, Gazi Üniversitesi

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

/ /

Prof. Dr. Doğan TUNCER

Enstitü Müdürü

TEŞEKKÜR

Bu tezin yazım aşamasında, destekleri ve katkıları için danışmanım Sayın Doç. Dr. Şenol BABUŞCU'ya ve geniş bilgi birikimi, yol göstericiliği ve tecrübesiyle çalıŐmam sürecinde benden desteğini esirgemeyen Sayın Doç. Dr. Adalet HAZAR'a sonsuz saygılarımı ve teŐekkürlerimi sunarım.

Asuman ERBEN YAVUZ

ÖZET

Günümüz bankacılık sektörü, tarih sayfalarında ilk ortaya çıkışından itibaren çok büyük ve ciddi dönüşümler geçirmiştir. Bankacılık sektörünün ekonomi alanındaki en önemli işlevi, finansal kaynaklara sahip olanlarla işletme sahiplerini, bir diğer deyişle, sermaye ve girişimciyi bir araya getirmeleridir. Bu sayede içerisinde yer aldıkları ülkelerin ekonomilerine büyük faydalar sağlamaktadır. Makroekonomik boyutta önem taşıyan bir başka işlevleri de finansal sisteme kazandırılan fonların, ekonomik alanda kalkınmayı en fazla destekleyecek alan ve sektörlerle aktarılmasıdır. Bankacılık sektörünün faaliyetlerinden yararlanılan bir diğer alan ise kayıt dışı ekonomiyle mücadeledir. Kayıt dışı ekonominin varlığı ve boyutu, devletin gelir kaynağı olan vergilendirme sistemi ile yakından ilişkilidir. Bu nedenle kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin varlığı, ülkenin kalkınmasına yönelik büyük bir etkiye sahiptir.

Bankacılık sektörü zaman içerisinde müşterilerine daha iyi hizmet verebilmek ve daha kolay ulaşılabilir olmak adına büyük değişimler geçirmiştir. Günümüz dünya bankacılığı artık sanal şubeler ve 24 saat hizmet veren çağrı merkezlerinde aktif konuma gelmiştir. Bankacılık sektörünün, küresel dünyada hızla gelişerek yayılan bu yeniliklere uyum sağlayabildiği, çalışmanın son bölümünde yer alan tablolardaki verilerin ani yükselişlerinden anlaşılmaktadır. Ekonominin her alanında etkin bir role sahip olan bankaların ülkemizde bu kadar hızlı bir biçimde sistemlerini geliştirmiş olmaları, ekonominin gelişmesi ve sürdürülebilirliği adına umut verici niteliktedir.

Anahtar Kelimeler: Bankacılık, Bankacılık Penetrasyon, Kayıt Dışı Ekonomi, İnternet Bankacılığı, Mobil Bankacılık

ABSTRACT

Today's banking sector has undergone tremendous and serious transformations since its first appearance on history pages. The most important function of the banking sector in the economy is to bring together business owners with financial resources, in other words capital and entrepreneurs. This provides great benefits to the economies of the countries in which they are located. Another function that is important in the macroeconomic dimension is the transfer of funds to the financial system to the sectors and sectors that will most support economic development. Another area benefiting from the activities of the banking sector is the struggle with the informal economy. The existence and size of the informal economy is closely related to the state's taxation system, which is the source of income. For this reason, the existence of informal economic activities has a great influence on the development of the country.

Over time, the banking sector has undergone major changes in order to be able to serve its customers better and to be more easily accessible. Today's world banking is now active in virtual branches and 24-hour call centers. It is understood from the sudden rise of the data in the tables in the last part of the study that the Turkish banking sector can keep up with these innovations that have spread rapidly in the global world. Banks that have an effective role in all aspects of the economy have developed their systems so rapidly in our country that it is promising for the development and sustainability of the economy.

Keywords: Banking, Banking Penetration, Informal Economy, Internet Banking, Mobile Banking

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR.....	II
ÖZET	III
ABSTRACT.....	IV
İÇİNDEKİLER	V
TABLolar LİSTESİ.....	IX
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	XI
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	XIII
GİRİŞ	1
BÖLÜM I.....	4
TÜRKİYE’DE BANKACILIĞIN TARİHSEL GELİŞİMİ	4
1.1. Cumhuriyet Öncesi Dönem	5
1.1.1. II. Meşrutiyet Öncesi Dönem.....	5
1.1.2. II. Meşrutiyet Döneminde Milli Bankacılığın Başlangıcı	9
1.2. Cumhuriyetin İlk Yıllarında Bankacılık Faaliyetleri (1923-1932).....	10
1.2.1. Cumhuriyet Döneminde Milli Sermayeye Kurulan Bankalar	11
1.2.2. Yabancı Sermayeye Kurulan Bankalar.....	13
1.3. Özel Amaçlı Devlet Bankaları (1933-1944).....	15
1.4. Özel Bankalar Dönemi (1945-1960)	17
1.4.1. Planlı Dönem (1960-1980)	18
1.4.2. Türkiye’deki Holding Bankacılığı	18
1.5. Serbest Piyasa Dönemi (1980-2001)	20
1.6. Düşük Enflasyona Geçiş Dönemi (2000- ....).....	24
BÖLÜM II	30
TÜRKİYE’DE KAYIT DIŞI EKONOMİ VE VERGİ KAYBININ TAHMİNİ	30
2.1. Kayıt Dışı Ekonominin Tanımı ve Meydana Getiren Unsurları.....	30
2.1.1. Yer Altı Ekonomisi.....	32
2.1.2. Yarı Kayıtlı Durumdaki Ekonomi	32
2.1.3. Kanuni Mükellefiyet Zorunluluğu Olmayanlar	33
2.1.4. Gelirleri Yasalara Aykırı Biçimde Kayıt Dışı Bırakma.....	34
2.1.5. Hiç Kaydedilmemiş Ekonomi Faaliyetleri	34
2.2. Kayıt Dışı Ekonominin Nedenleri	35
2.2.1. Sosyal ve Ekonomik Nedenler.....	36
2.2.2. Gelir Dağılımının Adaletli Olmaması.....	36

2.2.3.	Yasal Sistemlerle Alakalı Nedenler	37
2.2.4.	Bürokratik Nedenler	38
2.2.5.	Ekonomi Politikalarının Uygulanış Biçiminden Doğan Nedenler	38
2.2.6.	Yetersiz Denetim	39
2.2.7.	Vergilendirme Problemleri	39
2.3.	Kayıt Dışı Ekonominin Boyutları	39
2.3.1.	Yurtiçi Boyutları	40
2.3.2.	Yurtdışı Boyutları	40
2.4.	Kayıt Dışı Ekonomiyi Ölçme Yöntemleri	40
2.4.1.	Doğrudan (Mikro) Yöntemler	40
2.4.2.	Dolaylı (Makro) Yöntemler	41
2.4.2.1.	GSMH'yle Ölçme	41
2.4.2.2.	Vergilerin İncelenmesi Yöntemiyle Ölçme	42
2.4.2.3.	İşlendirme Yöntemiyle Ölçme	42
2.4.2.4.	Mali Yaklaşımla Ölçme	42
2.4.2.4.1.	Emisyon Hacmi (Sanal Oran) Yaklaşımı	43
2.4.2.4.2.	İşlem Hacmi Yaklaşımı	43
2.4.2.4.3.	Ekonometri Yaklaşımı	44
2.4.2.5.	Model Yaklaşımıyla Ölçme	44
2.4.3.	Kayıt Dışı Ekonominin Sonuçları	44
2.4.3.1.	Pozitif Sonuçları	44
2.4.3.1.1.	İktisadi Gelişim Üzerindeki Sonuçları	45
2.4.3.1.2.	Rekabet Etme Gücü Üzerindeki Sonuçları	45
2.4.3.1.3.	Sosyal Yapı Üzerindeki Sonuçları	45
2.4.3.1.4.	Gelir Dağılımı Üzerindeki Sonuçları	46
2.4.3.1.5.	Ekonomideki Süreklilik Üzerindeki Sonuçları	46
2.4.3.1.6.	İktisadi Hareketlilik Üzerindeki Sonuçları	46
2.4.3.1.7.	Kayıt Altındaki Ekonomi Üzerindeki Sonuçları	47
2.4.3.1.8.	Kaynakların Kullanılması Üzerindeki Sonuçları	47
2.4.3.1.9.	Çoğaltan Etkisi Yaratması	47
2.4.3.2.	Negatif Sonuçları	48
2.4.3.2.1.	Parasal Sonuçları	48
2.4.3.2.2.	Sosyal Sonuçları	49
2.4.3.2.3.	Çalışma Hayatındaki Sonuçları	50

2.4.3.2.4. İktisadi Etkileri ve Ana Makroekonomi Değişkenleri	50
BÖLÜM III	52
TÜRKİYE’DE BANKACILIK ÜRÜN VE HİZMETLERİ VE EKONOMİYE KATKILARI	52
3.1. Bankacılık Sektörünün Ekonomiye Etkileri	52
3.1.1. Bankacılık Sektörünün Finansal Alandaki Yeri ve Önemi	52
3.1.2. Bankacılık Sektörü ve Ekonomik Gelişme Arasındaki İlişki	52
3.1.3. Türkiye Ekonomisinde Kayıt Dışı Ekonominin Gelişimi ve Boyutları	53
3.1.4. Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonomiye Karşı Uygulanabilecek Politikalar ve Alınabilecek Tedbirler	54
3.1.5. Bankacılık Sektörünün Kayıt Dışıcılığa Etkisi	55
3.2. Mevcut Bankacılık Ürünlerinin Gelişimi ve Kullanımı	56
3.2.1. Bireysel Krediler	56
3.2.2. Kredi Kartları	60
3.2.3. POS	64
3.2.4. ATM	66
3.2.5. Çağrı Merkezleri	68
BÖLÜM IV	70
BİR BANKACILIK ÜRÜNÜ OLAN İNTERNET BANKACILIĞI VE MOBİL BANKACILIK PENETRASYONU ÜZERİNE İNCELEME	70
4.1. İnternet Bankacılığı	70
4.2. İnternet Bankacılığı ile Yapılabilecek İşlemler	71
4.3. İnternet Bankacılığının Sunduğu Fırsatlar	72
4.3.1. Bankalar İçin Fırsatlar	72
4.3.2. Müşteriler İçin Fırsatlar	73
4.4. İnternet Bankacılığı Müşteri Gelişmeleri	74
4.5. İnternet Bankacılığı Kullanılarak Yapılan Yatırım İşlemleri	77
4.6. İnternet Bankacılığı Kullanılarak Yapılan Finansal İşlemler	82
4.6.1. İnternet Bankacılığı Kullanılarak Yapılan Para Transferleri	88
4.6.2. İnternet Bankacılığı Kullanılarak Yapılan Ödemeler	92
4.6.3. İnternet Bankacılığı Kullanılarak Yapılan Kredi Kartı İşlemleri	96
4.6.4. İnternet Bankacılığı Kullanılarak Yapılan Diğer Finansal İşlemler	99
4.7. Mobil Bankacılık	102
4.7.1. Mobil Bankacılık Güvenirliliği	103
4.7.2. Mobil Bankacılık Kullanım Alanı	103

4.7.3. Mobil Bankacılık Avantajları	104
4.8. Mobil Bankacılık Müşteri Gelişimi	104
4.9. Mobil Bankacılık Kullanılarak Yapılan Yatırım İşlemleri	106
4.10. Para Transferleri	114
4.11. Ödemeler.....	118
4.12. Kredi Kartı İşlemleri.....	123
4.13. Diğer Finansal İşlemler.....	128
4.14. Finansal Olmayan İşlemler	130
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	133
KAYNAKÇA.....	137

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. Cumhuriyet Döneminin İlk Yıllarında Türkiye’de Faaliyette Bulunan Yabancı Sermayeli Bankalar.....	13
Tablo 2. 2011-2016 Yılları Arasında Verilen Kredi Dağılımı	58
Tablo 3. 2011-2016 Yılları Arasında Verilen Kredi Dağılımı (Stok Bakiye).....	60
Tablo 4. 2011-2016 Yılları Arasında Kullanımda Olan Kredi Kartları (Adet).....	62
Tablo 5. 2012-2016 Yılları Arasında Yerli ve Yabancı Kredi Kartlarının Yurtiçi Kullanımı	63
Tablo 6. 2011-2016 Yılları Arasında Kullanımda Olan POS Cihazları (Adet)	65
Tablo 7. 2011-2016 Yılları Arasında Kullanımda Olan ATM Sayısı (Adet))	67
Tablo 8. 2011-2016 Yılları Arasında Çağrı Merkezi Çağrı Özellikleri	69
Tablo 9. 2008-2016 Yılları Arasında İnternet Bankacılığı Kullanan Müşteri Sayısı.....	74
Tablo 10. 2008-2016 Yılları Arasında İnternet Bankacılığı Kullanılarak Yapılan Yatırım İşlemleri	77
Tablo 11. 2008-2016 Yılları Arasında İnternet Bankacılığı Kullanılarak Yapılan Yatırım İşlemleri Yüzdesele Dağılımı	81
Tablo 12. 2008-2016 Yılları Arasında İnternet Bankacılığı Kullanılarak Yapılan Finansal İşlemleri.....	83
Tablo 13. 2008-2016 Yılları Arasında İnternet Bankacılığı Kullanılarak Yapılan Finansal İşlemler Yüzdesele Değişimi	87
Tablo 14. 2008-2016 Yılları Arasında İnternet Bankacılığı Kullanılarak Yapılan Para Transferleri.....	88
Tablo 15. 2008-2016 Yılları Arasında İnternet Bankacılığı Kullanılarak Yapılan Para Transferleri Yüzdesele Değişimi	91
Tablo 16. 2008-2016 Yılları Arasında İnternet Bankacılığı Kullanılarak Yapılan Ödemeler.....	92
Tablo 17. 2008-2016 Yılları Arasında İnternet Bankacılığı Kullanılarak Yapılan Ödemeler Yüzdesele Değişimi	95
Tablo 18. 2008-2016 Yılları Arasında İnternet Bankacılığı Kullanılarak Yapılan Kredi Kartı İşlemleri	96
Tablo 19. 2008-2016 Yılları Arasında İnternet Bankacılığı Kullanılarak Yapılan Kredi Kartı İşlemleri Yüzdesele Değişimi	99

Tablo 20. 2008-2016 Yılları Arasında İnternet Bankacılığı Kullanılarak Yapılan Diğer Finansal İşlemler	100
Tablo 21. 2011-2016 Yılları Arasında Mobil Bankacılık Kullanan Müşteri Sayısı	105
Tablo 22. 2011-2016 Yılları Arasında Mobil Bankacılık Kullanılarak Yapılan Yatırım İşlemleri	107
Tablo 23. 2011-2016 Yılları Arasında Mobil Bankacılık Kullanılarak Yapılan Yatırım İşlemleri Yüzdesel Dağılımı	112
Tablo 24. 2011-2016 Yılları Arasında Mobil Bankacılık Kullanılarak Yapılan Para Transferleri	114
Tablo 25. 2011-2016 Yılları Arasında Mobil Bankacılık Kullanılarak Yapılan Para Transferleri Yüzdesel Dağılımı	117
Tablo 26. 2011-2016 Yılları Arasında Mobil Bankacılık Kullanılarak Yapılan Ödemeler	119
Tablo 27. 2011-2016 Yılları Arasında Mobil Bankacılık Kullanılarak Yapılan Ödemeler Yüzdesel Dağılımı	122
Tablo 28. 2011-2016 Yılları Arasında Mobil Bankacılık Kullanılarak Yapılan Kredi Kartı İşlemleri	124
Tablo 29. 2011-2016 Yılları Arasında Mobil Bankacılık Kullanılarak Yapılan Kredi Kartı İşlemleri Yüzdesel Dağılımı	127
Tablo 30. 2011-2016 Yılları Arasında Mobil Bankacılık Kullanılarak Yapılan Diğer Finansal İşlemler	129
Tablo 31. 2011-2016 Yılları Arasında Mobil Bankacılık Kullanılarak Yapılan Finansal Olmayan İşlemler (İşlem Adedi)	130
Tablo 32. 2011-2016 Yılları Arasında Mobil Bankacılık Kullanılarak Yapılan Finansal Olmayan İşlemler Yüzdesel Dağılımı	132

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.	2008-2016 Yılları Arasında İnternet Bankacılığı Kullanan Müşteri Sayısı.....	76
Şekil 2.	2008-2016 Yılları Arasında İnternet Bankacılığı Kullanılarak Yapılan Yatırım İşlemleri (İşlem Adedi).....	79
Şekil 3.	2008-2016 Yılları Arasında İnternet Bankacılığı Kullanılarak Yapılan Yatırım İşlemleri (İşlem Hacmi).....	80
Şekil 4.	2008-2016 Yılları Arasında İnternet Bankacılığı Kullanılarak Yapılan Finansal İşlemler (İşlem Adedi).....	85
Şekil 5.	2008-2016 Yılları Arasında İnternet Bankacılığı Kullanılarak Yapılan Finansal İşlemler (İşlem Hacmi).....	86
Şekil 6.	2008-2016 Yılları Arasında İnternet Bankacılığı Kullanılarak Yapılan Para Transferleri (İşlem Adedi)	90
Şekil 7.	2008-2016 Yılları Arasında İnternet Bankacılığı Kullanılarak Yapılan Para Transferleri (İşlem Hacmi).....	90
Şekil 8.	2008-2016 Yılları Arasında İnternet Bankacılığı Kullanılarak Yapılan Ödemeler (İşlem Adedi).....	93
Şekil 9.	2008-2016 Yılları Arasında İnternet Bankacılığı Kullanılarak Yapılan Ödemeler (İşlem Hacmi).....	94
Şekil 10.	2008-2016 Yılları Arasında İnternet Bankacılığı Kullanılarak Yapılan Kredi Kartı İşlemleri (İşlem Adedi).....	97
Şekil 11.	2008-2016 Yılları Arasında İnternet Bankacılığı Kullanılarak Yapılan Kredi Kartı İşlemleri (İşlem Hacmi).....	98
Şekil 12.	2008-2016 Yılları Arasında İnternet Bankacılığı Kullanılarak Yapılan Diğer Finansal İşlemler (İşlem Adedi)	101
Şekil 13.	2008-2016 Yılları Arasında İnternet Bankacılığı Kullanılarak Yapılan Diğer Finansal İşlemler (İşlem Hacmi).....	101
Şekil 14.	2011- 2016 Yılları Arasında Mobil Bankacılık Kullanan Müşteri Sayısı Grafiksel Gösterim.....	106
Şekil 15.	2011-2016 Yılları Arasında Mobil Bankacılık Kullanılarak Yapılan Yatırım İşlemleri (İşlem Adedi).....	110
Şekil 16.	2011-2016 Yılları Arasında Mobil Bankacılık Kullanılarak Yapılan Yatırım İşlemleri (İşlem Hacmi).....	111

Şekil 17. 2011-2016 Yılları Arasında Mobil Bankacılık Kullanılarak Yapılan Para Transferleri (İşlem Adedi)	116
Şekil 18. 2011-2016 Yılları Arasında Mobil Bankacılık Kullanılarak Yapılan Para Transferleri (İşlem Hacmi).....	116
Şekil 19. 2011-2016 Yılları Arasında Mobil Bankacılık Kullanılarak Yapılan Ödemeler (İşlem Adedi).....	121
Şekil 20. 2011-2016 Yılları Arasında Mobil Bankacılık Kullanılarak Yapılan Ödemeler (İşlem Hacmi).....	122
Şekil 21. 2011-2016 Yılları Arasında Mobil Bankacılık Kullanılarak Yapılan Kredi Kartı İşlemleri (İşlem Adedi).....	126
Şekil 22. 2011-2016 Yılları Arasında Mobil Bankacılık Kullanılarak Yapılan Kredi Kartı İşlemleri (İşlem Hacmi).....	126
Şekil 23. 2011-2016 Yılları Arasında Mobil Bankacılık Kullanılarak Yapılan Diğer Finansal İşlemler (İşlem Adedi).....	129
Şekil 24. 2011-2016 Yılları Arasında Mobil Bankacılık Kullanılarak Yapılan Diğer Finansal İşlemler (İşlem Hacmi).....	130

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ACD	: Otomatik Çağrı Dağıtıcısı-Automatic Call Distributor-
ATIC	: American-Turkish Investment Corporation
BDDK	: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
BOA	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
GEGP	: Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
ILO	: Uluslararası Çalışma Örgütü
IMF	: Uluslararası Para Fonu
LISREL	: Linear Interdependent Structural Relationship
MIMIC	: Multiple Indicators and Multiple Causes
ÖFK	: Özel Finans Kurumları
SSK	: Sosyal Sigortalar Kurumu
TBB	: Türkiye Bankalar Birliği
TCMB	: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası
THHK	: Tüketicinin Korunması Hakkında Kanunu
TMSF	: Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
TP	: Türk Parası
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
VOB	: Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsası
YP	: Yabancı Para

GİRİŞ

Tarihte karşımıza çıkan ilk örneklerinden günümüzün modern kurumları şekline dönüşen ve gelişen bankalar, ülke ekonomilerinin gelişmesinde göz ardı edilemeyecek derecede büyük öneme sahiptir. Bankalar, temel olarak tasarruf sahiplerinden kaynak toplayıp, topladığı kaynakları ihtiyaç sahiplerine, birtakım şartlara bağlı olmak suretiyle, kullandıran kurumlardır.

Bankacılık sektörü, en genel anlamda, fon ödünç veren kişi veya kuruluşlar ile ödünç alan kişi veya kuruluşlar arasındaki bağlantıyı sağlayan, finansal alanda fonları biriktirenlerden alarak yatırım veya tüketim için ihtiyaç duyanlara aktaran en kapsamlı mali aracı sektördür. Bankacılık sektörünün ekonomi alanındaki en önemli işlevi, finansal kaynaklara sahip olanlarla işletme sahiplerini, bir diğer deyişle, sermaye ve girişimciyi bir araya getirmeleridir.

Günümüz dünyasında bankacılık sektörü, dünya çapında önemli bir yer kazanmış bir sektör haline gelmiştir. Bankacılık sektörü, gerçekleştirdikleri finansal faaliyetlerle bir ülkedeki üretimi artırmakta, ekonomik anlamda gelişimi desteklemekte ve refah seviyesinin yükselmesini sağlamaktadır. Ana finansal işlevleri mali aracılık olan bankaların, finansal alanlarda yarattıkları ödünç fon arzı ve fon talepleri, ekonomik piyasanın hacminin genişleyerek milli gelir düzeyinin ve istihdam oranlarının artmasını kolaylaştırmaktadır. Makroekonomik boyutta önem taşıyan bir başka işlevleri de finansal sisteme kazandırılan fonların, ekonomik alanda kalkınmayı en fazla destekleyecek alan ve sektörlerle aktarılmasıdır.

Ekonomik hareketlenmenin sağlanması, ekonomik faaliyetlerde kullanılacak kaynakların dağıtılması ve gündelik parasal işlemlerin gerçekleştirilmesinde bankalar ön plana çıkmaktadır. Bankacılık sektörü, sağlamakta olduğu bu pek çok hizmet ile finansal ve sosyal alanda büyük bir yere sahiptir (Savram ve Karakoç, 2012: 332). Bankacılık sektörünün faaliyetlerinden yararlanan bir diğer alan ise kayıt dışı ekonomiyle mücadeledir.

Kayıt altına alınmayan ekonomi mevzusu; ekonominin genişlemesi, gelir paylaşımı, vergi geliri, ekonomik çekişme, istihdam, kamu yatırımı gibi konular üzerinde önemli bir

etkiye sahiptir. Bu nedenle bilhassa son yirmi beş, otuz yıldır iktisatçıların ve birçok hükümetin ilgi odağı haline gelmiştir.

Kayıt dışı ekonomiyi; ikincil ekonomi, saklı ekonomi, gizli ekonomi, paralel ekonomi, yeraltı ekonomisi, beyan dışı ekonomi, kaydedilmeyen ekonomi, yasadışı ekonomi, enformel ekonomi, gölge ekonomi, illegal ekonomi, kara ekonomi gibi isimlerle de adlandırmak mümkündür. Bu farkı adlandırılmalar, kayıt dışı ekonomi kavramının açıklanmasını da zorlaştırmıştır.

Kayıt dışı ekonominin oluşmasına neden olan faktörler; yeraltı ekonomi, yarı kayıtlı durumda olan ekonomi, yasal yükümlülükleri yadsınması ve gelirlerin kanunlara uygun olmayan bir şekilde kayıt dışı bırakılması şeklinde dört ayrı başlık altında incelenebilir. Bu başlıklardaki ortaklaşan özellikler; gelir sağlayıcıların, kendileri için sağladıkları bu gelirlerin yalnızca bir bölümünü kayıt altına alması yahut bu gelirleri hiçbir şekilde kayıt altına almaması ve yine sağlanan gelir için gerekli vergi mükellefiyetlerini yerine getirmiyor olmasıdır.

Üretime katılan ve gelir sağlayan kişiler, hiçbir ülkede kazançlarının büyük bir bölümünü devlete vergi olarak ödemek istememektedir. Ödenen vergilerin kişinin satın alma düzeyini düşüreceği düşüncesi nedeniyle vergi ödemeye yönelik olumsuz bir tutum, dünyanın tüm ülkelerinde bulunmaktadır. Kayıt dışılık, ekonomik, sosyal ve kültürel farklılıklardan kaynaklı olarak, her ülkede farklı bir biçimde ortaya çıkmaktadır.

Ülkemizde enflasyon, spekülatif gelirlerin yoğunluğu, gelir dağılımındaki adaletsizliklerin ciddi boyutlara ulaşması ve bazı ekonomik faaliyetlerin denetlenemez olması, kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin yaygınlığının artmasına önayak olmaktadır. Buna ek olarak, birtakım ekonomik faaliyetler, nitelik bakımından zor kayıt altına alınabilmektedir.

Kayıt dışı ekonominin sebep olduğu kayıpları, tam olarak belirlemek ve ölçmek şüphesiz olanaklı değildir. Fakat bu konu ile alakalı olarak yapılmış araştırmalarda kayıt dışı ekonomi boyutunun, Gayri Safi Milli Hasılanın %50'sinden daha büyük olduğu görülmektedir. Bu veriler, kayıt dışı ekonomiyle ilgili daha etkili çalışmaların yapılması gerektiğinin apaçık bir göstergesidir (Yurdakul, 2014: 218).

Kayıt dışı ekonomik faaliyetlere yönelik mücadelede ön plana çıkan kurumlar hiç kuşkusuz ki bankalardır. Kazanılma sürecinde kayıt altına alınamayan finansal unsurlar, harcanma sürecinde bankacılık hizmetlerinden yararlanan kişi ve kuruluşlar tarafından kolaylıkla kayıt altına alınabilmektedir. Her bir finansal hareketliliğe yönelik verilerin detaylı bir biçimde işlendiği bankacılık sektörü, kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin boyutunu ve yönelimini saptamak adına önemli bir bilgi kaynağıdır. Bankalar aracılığıyla elde edilen veriler doğrultusunda gerçekleştirilecek denetimlerden oldukça verimli sonuçlar alınabilmektedir.

Bu çalışmanın birinci bölümünde Türkiye’de bankacılık sektörünün tarihsel gelişimi anlatılmaya çalışılmıştır. Birinci bölümde Cumhuriyet öncesi döneme, Cumhuriyet’in ilk yıllarındaki bankacılık sektörünün görünümüne ve günümüz Türkiye bankacılık sektörünün gelişimine yer verilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde kayıt dışı ekonomi kavramı ele alınmıştır. Kayıt dışı ekonominin içeriği, nedenleri, boyutları, sonuçları ve kayıt dışı ekonominin boyutunu saptama yöntemleri açıklanmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde bankacılık sektörünün ekonomiye etkileri incelenmiştir. Bankacılık sektörünün finansal alandaki yeri, önemi ve ekonomik gelişmeye katkısı konuları üzerinde durulmuştur. Ayrıca bankacılık sektörünün kayıt dışı ekonomiye yönelik etkileri tartışılmıştır. Yine bu bölümde Türkiye’de bankacılık ürün ve hizmetlerinin ekonomiye katkıları ve maliyetleri konusuna yer verilmiştir. Bu kapsamda güncel veriler tablolar halinde verilerek açıklanmıştır.

Çalışmanın dördüncü bölümünde ise bir bankacılık ürünü olan internet bankacılığı ve mobil bankacılık penetrasyonu incelenmiştir. Güncel bankacılık sektörü verileri ışığında, süreç içerisinde internet bankacılığı ve mobil bankacılık sistemlerinin bankacılık sektörüne yerleşimi açıklanmaya çalışılmıştır.

BÖLÜM I

TÜRKİYE'DE BANKACILIĞIN TARİHSEL GELİŞİMİ

Yüzlerce yıldır insanlığın hizmetinde olan bankacılık sektörü, geçirmiş olduğu değişimler sayesinde kusursuzlaşmış bir sistemdir. Literatürde yer alan çalışmalar incelendiğinde, bankacılık sistemine yönelin yapılan tanımlamalar arasında bazı farklılıklar göze çarpmaktadır. En genel anlamda bankalar, mevduat alan ve aldığı mevduatları uygun bir biçimde, bir takım kredi işlemleri üzerinde kullanmayı amaçlayan, belirli bir düzene bağlı olarak kredi alışverişinde bulunan iktisadi kuruluşlardır (Takan, 2001: 4).

Para genel anlamda değişimin yapıldığı araç haline gelmeden önce, ilkel bankacılık işlem ve işleri, tüccarlar tarafından yazılan senetler ve mala karşılık verilen krediler ile yapılmaktaydı (Bozdemir, 2007: 3). Para değişimde araç rolü üstlendikten sonra da parayı alarak borç verme işini banker adı verilen meslek grupları gerçekleştirmeye başlamıştır. Bankerler, müşterilerinden mevduatlar alıp, bu mevduatları faizle diğer müşterilerine kredi olarak vermişlerdir (Bankacılığın Tarihçesi, 2006). Birçok dilde, birbirine benzeyen biçimde ifade edilen “banka” sözcüğü, genel bir kabule göre, pazarlarda bir masayla (banco) banker olarak etkinlik gösteren Lombardiyalı Yahudiler tarafından türetilmiştir (Keskin, 1993: 91).

Tarihte karşımıza çıkan ilk örneklerinden günümüzün modern kurumları şekline dönüşen ve gelişen bankalar, ülke ekonomilerinin gelişmesinde göz ardı edilemeyecek derecede büyük öneme sahiptir. Bankalar, temel olarak tasarruf sahiplerinden kaynak toplayıp, topladığı kaynakları ihtiyaç sahiplerine, birtakım şartlara bağlı olmak suretiyle, kullandıran kurumlardır. Bankacılık hizmetleri, ortaya çıktığı andan günümüze kadar çok büyük gelişimler göstermiş ve bu süreçle birlikte bankaların ülke ekonomileri için önemi de bu oranda artmıştır (Ertaş, 2013: 4).

Çalışmanın ilk bölümünde Türkiye’de bankacılığın tarihsel gelişimi; Cumhuriyet öncesi dönem, Cumhuriyet’in ilk yılları ve günümüz bankacılık sektöründeki görünüm ana başlıkları altında anlatılacaktır.

1.1. Cumhuriyet Öncesi Dönem

Osmanlı devlet yapısı, eski çağlardan beri Ortadoğu İmparatorluklarına hâkim olan geleneksel devlet-toplum anlayışıyla şekillenmiş bir yapıdır (İnalçık, 2009: 256). Osmanlıların sınırlarının oldukça geniş olması ve sınırları dahilindeki topraklarının yıldan yıla karlılığını artırması, halkın önemli bir kesiminin gıda ve diğer temel gereksinimlerini karşılamasına yetmiştir. Halkın topraktan temel ihtiyaçlarını karşıyor olması, Osmanlı'nın bankacılığın gelişmesi yönünde herhangi bir girişimde bulunmamasının nedenlerinden biri olmuştur (Takan, 2001: 59).

Osmanlı Devleti'nde bankacılığın gelişmemesinin asıl sebebi Osmanlıların özellikle askerlik ve yöneticilik alanlarına önem vermeleridir (Takan, 2001: 59). Osmanlılarda bankacılığın gelişmemiş olmasının bir diğer sebebi de din temellidir. Çünkü İslam dini faize olumlu bakmamaktadır. Bu sebeple de bankacılık, bir başka deyişle bankerlik faaliyetlerinde bulunanlar Osmanlı Devleti'ndeki azınlıklar ve yabancı uyruklular olmuştur. Asırlar boyunca Avrupa ticaretinin para işlemlerinin kontrolünü ellerinde bulunduran Yahudiler Osmanlı Devleti'nde de yepyeni bir mesleğe öncülük yapmışlardır (Hürriyet Gazetesi, 1988).

19. yüzyıl, Osmanlı Devleti'nin ekonomik ve finansal yönden Avrupa'yla bütünleme sürecinin hızla gerçekleştiği bir dönemdir. Avrupa ülkeleriyle olan dış ticaretin sıklaşması, Osmanlı'nın para ve kredi ihtiyacını karşılamak amacıyla Avrupa finans piyasalarına yönelmesi, Avrupalı girişimcilerin Osmanlı içindeki doğrudan yatırımlarının artması, Osmanlı Devleti'nin finansal yönden Avrupa'yla bütünleşme sürecini hızlandırmış ve Osmanlı Devleti'nde bankacılık sisteminin ve sermaye piyasalarının gelişmesini sağlamıştır (Anbar, 2009).

1.1.1. II. Meşrutiyet Öncesi Dönem

Osmanlı Devleti'nde bankacılık faaliyetleri, Tanzimat'a kadar sarraflarca gerçekleştirilmekteydi. Sarraflar bu işe para değiştiriciliği yaparak başlamıştır. Osmanlı paraları ile yabancı paraların birbiriyle değiştirilmesi gibi para ve kredi işleri ile uğraşmakta olan sarraflar, bu nedenle, bankacılık işlevi görmekteydiler. Osmanlı'da kesintisiz para düzensizliği egemen olduğundan dolayı sarraflar, halkın ve yabancı devletlerle iş yapan

tüccarların ellerinde bulunan değişik paraları az çok hileli bir biçimde sağlam paraya veya altına çevirerek büyük kazanç sağlamaktaydılar. Sarraflar, para bozma işlerinin yanı sıra başkalarının paralarını işletme, poliçe alım satımı ve borç verme gibi işler de yapmaktaydılar. Ayrıca devlet adamlarının para işleriyle ilgilenmekte, alacaklarını tahsil etmekte, ödemelerini yapmaktaydılar. Böylelikle fazla paralarını da işletmekteydiler (Ulutan, 1957: 137). Bankerlik adı verilen bu meslektekilerin yazihanelerinin çoğunlukla bulunduğu yer İstanbul'un Galata semtinin olması sebebiyle, 1850'li yılların başından itibaren bu kişilere Galata Bankeri denilmekteydi.

Galata'da daha çok Komisyon Hanı ve Havyar Hanı'nda faaliyet göstermekte olan Galata Bankerleri vezir, vükela (vekiller meclisi), memur ve subaylardan, Osmanlı'nın en uzak noktasındaki çiftçisine, oduncusuna, kömürcüsüne ve diğer her çeşit esnafına kadar uzanan bir ağ kurmayı başarmıştır (Hulkiender, 2003'ten aktaran Kazgan, 2005).

Osmanlı Devleti'nin milli geliri ve dışarıdan almış olduğu borçların oldukça önemli yüzdesini borsa oyunları ve tefecilik işlemleri ile bankerler ele geçirmiştir (Kazgan, 2005: 62).

Galata Bankerleri veya Galata Sarrafları olarak adlandırılan bu kişiler ve bu kişilerin giriştikleri bankerlik çalışmaları, Osmanlı mali tarihinde Türk- İslam halkının her kesiminin yaşam şartlarını bile etkilemiştir. Duruma bu doğrultuda bakıldığında Galata'da çalışma yürüten bu bankerler, Avrupa'ya kadar ulaşmış olan dünya ticaretinde mali hususlarda uzmanlaşmış kişiler olarak, Osmanlı Devleti'nde özellikle 19. yüzyıla büyük bir iz bırakmışlardır (Özdemir, 2009: 14).

Fakat Ulutan'a göre; "Galata bankerleri sarraflık ve sarayla olan ve daha çok şaibeli anlaşmalara dayanan tutumları dışında Batı'daki en ilkel haliyle bile bankacılık hizmetlerinde bulunamamışlardır". Yani Galata bankerlerinin vermiş olduğu kısmi bankacılık hizmeti, o dönemin şartları göz önünde bulundurularak bakıldığında, oldukça yetersizdir. Kredi gereksinimi için, ilk dönemlerde, Ahilik teşkilatının ve Esnaf Gediklerinin üyeleri arasında bazı yardımlaşma temelleri kurulması olasıdır. Ancak bu yardımlaşma da hiçbir zaman kurumsallaşmamıştır (Ulutan, 1957: 139).

Tanzimat'tan sonra para ve kredinin faaliyetlerinin yürütülmesinde Galata bankerliğinden bankacılığa doğru bir geçiş yaşanmaya başlamıştır. Avrupa devletlerinde sanayi devrimiyle birlikte artan sermaye birikimi, dış ticaret dengelerinin fazla vermesi, gibi nedenler bu devletlerden borçlanma için oldukça verimli bir ortam yaratmıştır. O dönemde piyasaya kapalı ve çarşı esnafı temelli ekonomilerin olduğu ülkelere, piyasa koşullarının sağlanması için kredi vermeyi, yatırımda bulunmayı zorunlu kılmıştı. Bu şartlar altında, Batılı sermaye sahipleri Osmanlı Devleti'ne kredi sağlayarak ulaştırma, madencilik, bankacılık ve ticaret alanlarında yatırımlarda bulundular. Osmanlı Devleti'nin paraya olan gereksinimi, devlet borçlarının giderek çoğalması ve yabancı sermaye yatırımları, ülkenin Batı kesiminde, özellikle de İstanbul'da, para ve sermaye piyasasının doğmasına neden olmuştur. Osmanlı'nın mali yapısı, para işlerinin bir düzene oturtulması, tarım kredilerinin örgütlenmesi gibi sebepler banka kurulmasını zorunlu kılmaktaydı (Zarakoğlu, 1974: 3-6). Bu sebeple Osmanlı'da banka kurma çalışmalarının yoğunluk kazanması ile iç ve dış borç durumu arasında büyük bir ilişki bulunmaktadır (Ertuğrul ve Zaim, 1996: 5).

Diğer bir yandan, Tanzimat'ın neden olduğu zorunlu giderler, zaten para sıkıntısı çeken hazineyi daha da zor bir duruma sokmuştur. Tanzimat, uzun bir dönem süren batılılaşma ve sekülerleşme¹ hareketinin kapsamlı olarak resmi kayıdır (Erdem, 2006: 56). Bu şartlar altında ek gelir sağlamak amacıyla piyasaya sürülen kâğıt paralar, halihazırda yaşanan iktisadi ve mali sıkıntıları daha da arttırmıştır. "Kaime" adı verilmiş olan ilk kâğıt paralar 1840 yılında dolaşıma çıkarılmıştır. Esasında kaimeler hem kâğıt para hem de senede %8,00 faiz kazandıran devlet tahvili özelliğindedir (Pamuk, 2003: 278). Kaimeler değer kaybetmeye başlayınca, hükümet, dönemin nam salmış iki Galata bankerini bir anlaşma yapmış, Osmanlı ithalatının maliyetinin sabit bir döviz kuru üzerinden bu bankerlerce dış mali piyasalara yazılacak poliçeler karşılığında finanse edilmesi uygulamasını başlatmıştır. Anlaşmanın başarılı olmasının ardından bu iki banker, devletin de desteği ile 1847 yılında *İstanbul Bankası* (*Bank-ı Dersaadet/Banque De Constantinople*) ismiyle ilk bankayı kurmuşlardır. Bankanın kambiyo kurlarını sabit tutarak önemli bir hizmet sağlamasına rağmen, ödeme imkânlarının oldukça üstünde işlemler gerçekleştirmeye başlaması ve yaptıkları vurgunlar 1852 yılında iflasına neden olmuştur (Erol, 2006: 23).

---

¹ Dünyevileşme, otoritenin dini yapı ve kurumlardan dünyevi kurumlara aktarılması işlemi ya da süreci (sosyolojisi.com).

Kırım Savaşı'nın ardında Paris'te toplanan taraflar, Osmanlı Devleti'nin savaştan sonra meydana getirmiş olduğu siyasi boşluktan faydalanarak Orta Doğu ve Balkanlar'da yeni bir yapılanma süreci başlatmışlardır. Batı'da sanayisi güçlü ülkeler, Avrupa ile ticaret yoluyla birleşerek Osmanlı Devleti'nin çeşitli para ve kredi taleplerini karşılamak amacıyla dönem yaşanan krizden kurtulabileceği yönünde Osmanlıları ikna etmişler ve Osmanlı ekonomisine, İngiliz Fransız ortaklığı ile yeniden kurulan Osmanlı Bankası (Bank-ı Osman'ı Şahane) aracılığıyla daha fazla etki etmeye başlamışlardır. Savaştan güç kaybederek çıkmış olan Osmanlı Devleti ise bütçedeki açıklıklarını kapatmak zorunda olduğu için tüm dayatmaları kabul etmek durumunda kalmıştır (Bozdemir, 2007: 10).

1863 senesinde Fransız sermayesinin ortaklığı ile *Bank-ı Osman'ı Şahane* ismini alan ve banknot çıkarma ayrıcalığı verilen Osmanlı Bankası aynı zamanda bu topraklarda kurulmuş olan ilk sürüm bankası² unvanına da sahiptir. Bankanın kurulması ile varlığını ve sömürsünü uzun yıllar boyunca sürdürecektir borçlanma bankacılığı biçiminde olan yabancı bankalar dönemi de başlamış olmaktadır. Osmanlı Bankası, banknot ihracının yanında devletin bütçesini kontrol etme yetkisine sahip olan, devletin tüm gelirlerini toplayarak, iç ve dış tüm ödemelerini gerçekleştiren ve hükümetin ülke içinde ve dışında çıkaracağı tahvil ve bono satışlarının denetimini elinde almış bir banka konumuna geçmiştir. Birinci Dünya Savaşı başladığı zaman banka, devletin gereksinimleri için banknot ihraç etmediği için, hükümet bankanın banknot ihracı ve devlet bankacılığı yetkilerini elinden almıştır. Böylelikle, hükümet doğrudan para basmaya başlamış ve Merkez Bankası görevi de sermayesinin büyük bir kısmı devlet tarafından sağlanan İtibarı Milli Bankasına verilmiştir (Türkiye Bankalar Birliği, 2008: 1-2).

Tanzimat'tan sonra kurulan bankaların sermayelerini üç ayrı kaynak sağlamaktaydı. Bu kaynaklardan ilki, İstanbul'daki eski büyük Galata sarraflarının sermayesi, ikincisi Osmanlı'nın yeni kurallar dahilinde bankalara sağladığı olanaklardı. Üçüncü kaynak ise yabancı sermayeler tarafından sağlanmaktaydı (Tekeli ve İlkin, 1997: 53). Ticaretin, özellikle de para ticaretinin oldukça karlı olduğu bir düzende, yerli sermayenin gelişmemiş olması yabancı bankaların yaygınlaşmasına neden olmuştu (Kepenek ve Yentürk, 2005: 21).

---

² Kâğıt para çıkarma ayrıcalığı olan banka

Dolayısıyla, bu dönemdeki bankacılık sisteminin yabancı bankaların hakimiyetinde olduğu açıkça görülmektedir.

1.1.2. II. Meşrutiyet Döneminde Milli Bankacılığın Başlangıcı

Osmanlı Devleti'nde, Fransız ve İngiliz sermayesini güçlü bir biçimde temsil etmekte olan Bank-ı Osmanî Şahane ve Alman sermayesini güçlü bir biçimde temsil etmekte olan Deutsche Bank ve Deutsche Orient Bank gibi kuruluşların olması sebebiyle yeni yabancı bankalar açılması pek mümkün olmamaktaydı. Yabancı sermaye, kendi egemenliklerini bu güçlü banka şubelerinin aracılığı ile sürdürmeyi amaçlamaktaydılar. İngiliz sermayesinin Osmanlı Bankası üzerindeki hakimiyetinin azalması diğer yandan Osmanlı Devleti içindeki Alman sermayesinin payının artması, İngiliz sermayesi için yeni bir bankanın kuruluşunu zorunlu kılmıştı (Tekeli ve İlkin, 1997: 149).

Nitekim, 12 Eylül 1909 tarihinde, Osmanlı Devleti'ndeki İngiliz ticaretini ve İngiliz yatırımlarını mali yönden desteklemeyi amaçlayan, İngiliz sermayesinin egemen olduğu Türkiye Millî Bankası kuruldu. Başlıca kurucusu Sir Ernest Cassel olan bankanın, merkezi İstanbul'da bulunmaktaydı ve 1.100.000 Osmanlı Lirası kadar sermayesi vardı (Ökçün, 1997: 221).

Osmanlı Devleti'nde kurulmuş olan yabancı sermayeli bankalar, Selanik Bankası, Midilli Bankası (Bank of Mytilene); adında milli kelimesi bulunmasına rağmen İngiliz yatırımlarını desteklemek için kurulmuş olan Türkiye Milli Bankası; Fransız sermayesi kontrolündeki İtibarı Mali Osmanlı Şirketi; Strasbourg'da bir yabancı sermaye grubunun destek verdiği Türkiye Ticaret ve Sanayi Bankası; Osmanlı Devleti'nin yurttaşları Ermeniler tarafından kurulan Osmanlı Ticaret Bankası; karma bir sermaye yapısı olan Şirket-i Ticariyye, Sınaiyye ve Maliyye'dir. Bu bankalardan en uzun süre hizmet vermiş olanı, daha sonraları adı Uluslararası Endüstri ve Ticaret Bankası ve 1990 yılında da İnterbank olarak değiştirilecek olan, 1888 yılında kurulmuş Selanik Bankası olmuştur (Akgüç, 2007: 10).

Sermayeleri yabancı kaynaklı bankalar, Osmanlı Devleti'nin kendisine, bürokratlara ve tüketici kesimin büyük bölümüne son derece ağır şartlarla tüketici kredisi sağlarken, başta

Rumlar olmak üzere, azınlık ve Levantenlere³ daha uygun şartlarla mülk sahibi olmaya, ticarete ve sanayi gelişimine yönelik krediler temin etmekteydiler. Osmanlı Devleti tarafından bu bankalardan sağlanan krediler kısa vadeliydi ve en az %12'lik bir faiz uygulanmaktaydı. Bununla birlikte, Rumlara ve diğer azınlıklara mülk sahibi olmalarına yönelik ortalama %4 oranında oldukça düşük faizli krediler verilmiştir (Kazgan, 1985: 785).

Osmanlı Devleti bünyesinde faaliyet gösteren yabancı sermayeli bankalar, Osmanlı Devleti'nde bir sermaye örgütlenmesi geliştirmek yerine, yurt dışı kaynaklı sermaye ile ticari faaliyetlerin ve yabancı yatırımlarının finansal açıdan desteklenmesi amaçlanmaktadır (Ökçün, 1997: 274). Bu açıdan bakıldığında bankacılık sektörü, ticaretin yabancı sermayenin faydalanacağı şekilde biçimlenmesinde önemli bir rol oynadığı anlaşılmaktadır.

Yerli sermaye aracılığıyla bir merkez bankası kurmaya yönelik girişimlerin neticesinde 1917 yılında Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası açılmıştır (TCMB, 2013). Osmanlı İtibâr-ı Millî Bankası, bankacılık işlemlerine ek olarak, ülkenin demiryolu, liman ve yol gibi altyapı çalışmalarını yapabilmeyi ve tarım, ticaret ve endüstrinin gelişiminde rol alacak yerli işletmeleri desteklemeyi hedeflemekteydi (Başbakanlık Osmanlı Arşivi, MV. 247/81). Ergani Bakır Madenlerinin faaliyete geçirilmesi (BOA. MV. 247/81) ve sigorta işlemlerini gerçekleştirmek için Osmanlı Millî Mali Sigorta Şirketi adıyla bir sigorta şirketinin kurulumu açısından önemli girişimlerde bulunan banka (BOA. MV. 249/8), Türk-Müslüman ticaretinde etkin rol alan yerli işletmelere de büyük destekler sağlamıştır.

1.2. Cumhuriyetin İlk Yıllarında Bankacılık Faaliyetleri (1923-1932)

İktisadi açıdan Batılılaşmak düşüncesi, Cumhuriyet dönemi ekonomisinin yapılandırılması sürecinde büyük bir öneme sahiptir. Cumhuriyet döneminin ilk yönetim ve düşünce yapısının Batı sistemini kapitalist açıdan endüstrileşme ve iktisadi gelişim kapsamında açıklama girişimleri ve bu girişimler doğrultusunda uyguladıkları ekonomik politikalar, Cumhuriyet'in ekonomik düzene yeni bakış açısının işaretleri arasında sayılabilmektedir (Kal'a, 1998: 3305).

---

³ Doğu Akdeniz ülkelerinde yerleşen ve ticari etkinliklerde bulunan Avrupa kökenli kişiler

1923 yılında Türkiye ekonomisi, Osmanlı Devleti döneminde kurulmuş birkaç askeri fabrika ve yabancılar tarafından işletilen birkaç madencilik ve altyapı işletmesi ile sınırlıdır. Ülke genelinde kişi başına düşen milli gelir, Batı Avrupa ülkeleri ile kıyaslandığında, bu ülkelerin ortalama dörtte biri oranındadır (Tokgöz, 1997: 2). Dönemin ekonomik durumu, yerli sermaye birikiminin bulunmaması ile açıklanabilmektedir. İlk dönemin ekonomi politikalarında ve ilerleyen süreçteki düzenlemelerde de yer alacak olan ve sermaye gelirlerinin milli olmayan kuruluşlardan milli kuruluşlara aktarımı olarak özetlenen Milli İktisat düşüncesi, bu eksikliklerin giderilmesinde önem taşıyan milli özel girişimciliğe destek niteliğindedir (Kuruç, 1987: 46).

Kuruluş döneminde Türkiye Cumhuriyeti'nde 18 ulusal, 13 yabancı, toplam 31 banka bulunmaktadır. Çoğunlukla yalnız bir şubesi bulunan, yerel nitelikteki ve finansal gücü düşük ulusal bankalara oranla, yabancı bankalar sektörde ve kredi piyasasında daha aktif rol almıştır. 1923-1932 dönemi boyunca ulusal bankaların gelişimi desteklenmiş ve 1928 yılında ülkedeki banka sayısı 57'ye ulaşmıştır (Asomedy, 2001).

1.2.1. Cumhuriyet Döneminde Milli Sermayeye Kurulan Bankalar

II. Meşrutiyet'in ilanının ardından, çoğunlukla yerel bankalar olmak üzere, yerli sermayeli Türk finansal kurumlarında artış görülmüştür. Bununla birlikte, yerli bankacılığın beklenen ve ihtiyaç duyulan oranda gelişme sağlayamamış olması, kredi piyasalarında çoğunlukla büyük yabancı bankaların etkin hale gelmesine neden olmuştur. Kredi alanındaki yetersizlik, acele bir biçimde çözülmesi gereken ana finansal sıkıntı haline gelmekte, sanayinin ve ticaretin gelişebilmesi adına bankacılık sektörünün kuvvetlendirilmesi gerekmektedir (Akgüç, 1974: 82).

Kurtuluş Savaşı'nın ardından, bankacılık sektörünün geliştirilmesine ilişkin İzmir İktisat Kongresi'nde ilk öneriler sunulmuştur. İzmir İktisat Kongresi'nin toplanmasının temel sebebi, savaşın ardından zayıflamış olan finansal etmenleri ve birimleri bir araya getirmek, gereksinimleri belirlemek, finansal konuları göz önüne çıkarmak ve ekonomi politikalarını da bu neticelere göre şekillendirmektir (Özçelik ve Tuncer, 2007: 255).

İzmir İktisat Kongresi'nin hemen sonrasında hükümet tarafından, bankacılık sektörüne yönelik kabul edilen kararlar uygulanmaya başlanmıştır. Bu süreçte bankacılık

alanında gerçekleşen en önemli atılım hükümetin koruması altında kurulan milli bankalar ve gelişimleridir (Özer, 2010: 146). Bu kararlar doğrultusunda, 26 Ağustos 1924 tarihinde Atatürk'ün girişimi neticesinde İş Bankası kurulmuştur (Düstur, 1928: 1145-1147). Tüccar ve milletvekillerinden oluşan bir hissedar kadrosuyla İş Bankası, bankacılık sektörüne iki büyük yenilik getirmiştir. Bunlardan birincisi Türkiye'deki bankalar arasında tasarruf mevduatı hesaplarının gelişimine öncülük etmiş olmasıdır. İkincisi ise, yalnızca ticari kredi sağlayan bir ticaret bankasının ötesinde, her alanda faaliyet gösteren işletmelerin girişimlerine iştirak ve yardımda bulunmasıdır (Tekeli ve İlkin, 2009: 189).

İzmir İktisat Kongresi'nde kabul edilmiş kararlara paralel olarak, takip eden yıllarda Türkiye ticari ve sanayi alanlarına mali destekte bulunacak birtakım bankaların kurulduğu görülmektedir. Bu bankalar ilk kamu iktisadi teşebbüsü olan Türkiye Sınai ve Maadin Bankası, Türkiye Sanayi Kredi Bankası, Emlak ve Eytam Bankası ve Ziraat Bankası'dır. Bu dönem içerisinde bankacılık sektöründe gerçekleşen en önemli detaylardan biri, oldukça fazla sayıda mahalli bankanın kurulmasıdır (Paçacı, 1998: 3400).

1929'da gerçekleşen dünya ekonomik krizi Türkiye ekonomisini de fazlasıyla sarsmıştır. Bu krizin ardından bir merkez bankasının kurulmasına yönelik gereksinim daha da artmıştır (Ertuş, 2013: 13). Merkez Bankası'nın kurulabilmesi için altın karşılığında sağlanacak bir miktar dövize ihtiyaç duyulmuştur. Bununla birlikte, Türkiye'nin ödemelerde ortaya çıkan açıkları kapatabilmek adına çaba gösterdiği bu süreçte, bu düzeyde bir döviz kaynağı bulması oldukça zordur. Merkez Bankası için gereken sermayenin büyük bir kısmını kibrit imtiyazı⁴ karşılığında American-Turkish Investment Corporation (ATIC) sağlamıştır. Yapılan anlaşma maddelerine göre, ATIC %6,5 faizli, 25 yıl vadeli 10 milyon ABD altın doları tutarında bir kredi sağlamayı onaylamıştır (Bozkurt'da aktaran Bozdemir, 2007: 15). Bu anlaşmanın ardından, artık kurulumu bir zorunluluk haline gelen Merkez Bankası hayata geçirilmiştir.

---

⁴ Türkiye; kibrit, çakmak ve benzeri tutuşturucuların üretim, ithal, ihraç ve satış haklarını, 1 Temmuz 1930 tarihinden itibaren, 25 yıl için ATIC'e vermekteydi. Karşılığında kredi alınacak, ATIC İstanbul'da bir kibrit fabrikası kuracak, ayrıca yılda 1 milyon 750 bin dolar kira ödeyecekti.

1.2.2. Yabancı Sermayeye Kurulan Bankalar

Cumhuriyet'in ilanının ardından bankacılık alanında yabancı sermayeli bankalar tarafından oluşturulan hakimiyet sürmekteydi. Mevduat ve işlem açısından en güçlü banka Osmanlı Bankası'ydı. Osmanlı Bankası'na ek olarak, Selanik Bankası ve Türkiye Milli Bankası da önemli yabancı sermayeli bankalardı. 1923-1929 döneminde Türkiye'de kurulan ya da daha önce kurulmuş ve faaliyetlerini sürdüren bankalar aşağıda verilmektedir.

Tablo 1. Cumhuriyet Döneminin İlk Yıllarında Türkiye'de Faaliyette Bulunan Yabancı Sermayeli Bankalar

Banka Adı	Merkezi	Kuruluş-Faaliyete Geçiş Yılı
Osmanlı Bankası	İstanbul	1863-1863
Selanik Bankası	İstanbul	1888-1888
Credit Lyonnais	Paris	1863-1875
Deutche Orient Bank	Berlin	1906-1909
Deutche Bank	Berlin	1870-1909
Banca Di Roma	Roma	1880-1911
Banco Commerciale Italiana	Milano	1894-1919
Bank Marmaras Blank ve Şürekası	Bükreş	1905-1919
Hollantse Bank uni N. V. (ABN Amro Bank)	Amsterdam	1919-1921
American Express Comp. Inc.	Paris	1921-1921
Banque Francaise Des Pays Orient (Memaliki Şarkıye Fransız Bankası)	New York	1919-1921
Commercial Bank of the Near East (Şark-i Karip Ticaret Bankası)	Londra	1922-1922
Ionian Bank Ltd.	Londra	1883-1922
Hrisoveloni Bankası	Bükreş	1881-1924
Bank Belj Pur Letranje	Bürüksel	1913-1924
Umumi Ticareti Hariciye Bankası	Paris	1924-1925
S.S.C.İ. Ticareti Hariciye Bankası	Moskova	1922-1925
İtalyan Şark Bankası	Milano	1924-1925
Bank- Franko Azyatik	Paris	1928-1929

Kaynak: Akgüç, 1974: 65

Bank-ı Osmani-i Şahane, yani Osmanlı Bankası, Osmanlı Devleti'nin dışarıdan, çoğunlukla Londra ve Paris finansal piyasalarından borçlanmaya yönelik girişimlerinde

aracı olmak ve gelir-gider dengesizliği dolayısıyla Hazine'ye kısa dönemli avanslar vermek adına, Osmanlı Devleti kanunlarına uygun bir biçimde İstanbul merkezli olarak açılmıştır (Akgüç, 2007: 7). 1875 yılının ardından Osmanlı Devleti'nin genel hazine başı olan bu banka, hükümetin yoğun baskısı ve düzenli bir bütçe eksikliği nedeniyle bu ayrıcalıktan yararlanamamıştır. Yalnızca şubeleri ile bir miktar kazanç sağlayan banka, kendi ödeme düzenine bağlı olarak bazı ödemeler yapmıştır (Thobie, 1985: 776). Devlet tarafından alınan borçların ödenmemesi hazine idaresini iflas ettirmiş, Düyûn-ı Umumiyye'ye devredilmiş ve Lozan Antlaşması'nın ardından Osmanlı Bankası tüm haklarını yitirmiş bir banka olarak faaliyetini 1928 yılına kadar sürdürebilmiştir (Özer, 2010: 121).

Osmanlı Devleti'nde bulunan bir diğer yabancı banka Selanik Bankası'dır. 1888 yılında 2 milyon öz kaynak ile kurulmuş olan bankanın ortakları, Fransız Comptoir National d'Escompte şirketi ile bir Avusturya bankasının ortaklığıyla Selanikli Yahudiler, İtalyan tebaalı Alâatini Biraderler ve İsak Fernandez'dir (Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Y.A. RES. 41/21). Bu banka 1969 yılında Uluslararası Endüstri ve Ticaret Bankası adını alarak milli bir banka haline gelmiş, 1990 yılında ise ismi Interbank olarak değişmiştir. 2000 yılında TMSF tarafından el koyulmuş, Birleşik Fon Bankası AŞ'ye devredilmiş ve tüzel kişiliği sona ermiştir (Akgüç, 2007: 11).

Cumhuriyet öncesi dönemde faaliyet gösteren bir başka banka olan Credit Lyonnais, 1933'de şube seviyesinde faaliyetlerine son vermiş, 1987 yılında yeniden faaliyete geçmiştir; 2004'te Credit Agricole Indosuez Turk Bank AŞ'ye devredilmiştir. Günümüzde bu banka Standart Chartered Bank adı altında faaliyetlerine devam etmektedir (Akgüç, 2007: 11)

19. yüzyılın son dönemlerinde, Almanlar Osmanlı Devleti bankacılık sektöründe faaliyete geçmişlerdir. 1899'de Almanların kurmuş olduğu ilk banka, Deutsche Palastine Bank, 1904 yılında Bank d'Orient haline gelmiştir. Bununla birlikte, söz konusu bankada Yunan sermayesi hâkimdir, bu nedenle 1905'te Dresdner Bank ve diğer iki Alman bankasının birleşimi sonucu tam anlamıyla Alman sermayeli Deutsche Orient Bank kurulmuştur. Doğu bölgelerinde ve ülke içerisinde faaliyet göstermek adına kurulmuş olan bu banka İstanbul, Edirne, Adana, Bursa ve İzmir gibi büyük illerde şubelere sahip olmuştur (Ulutan, 1957: 155).

1920’li yıllarda dış ticaretin son noktasına sahip olan yabancılar, mevcut bankaları kullanarak üretim yapanlarla doğrudan borç sözleşmeleri yapmışlar ve üretici kesim üzerindeki etkilerini kuvvetlendirmişlerdir. Özellikle pamuk ve tütün sektöründe büyük gelişmeler sağlayarak, ülke piyasasında yabancı sermayeye daha fazla yer açmışlardır. Bu süreçte yabancı bankalar, ihracat faaliyetlerine kaynak sağlama aracılığıyla hakimiyet alanlarını genişletmişlerdir. Bununla birlikte, Osmanlı Bankası dışında hiçbir bankanın kapsamlı bir teşkilatı bulunmamaktaydı (Tekeli ve İlkin, 2009: 181).

Cumhuriyet döneminin ilk yılları, ülkenin dışa açık bir pazar konumunu genel anlamda devam ettirebilmesi, milli gelir kaynaklarının önemli bir parçasının dış ticaret olması, gümrük vergileri yoluyla yurt içi sanayinin korunmasında başarısız olunması, özel sektör girişimi ile ekonomik bir kalkınmanın sağlanmasına yönelik çabalar, mevcut kredi piyasasının yabancı bankaların elinde olmasına ve yabancı bankaların miktarında yükselmeye neden olmuştur. 1923-1929 döneminde 6 yabancı banka, merkezi Bükreş’te bulunan Banque Chrisoveloni (Hrisoveloni) Bankası, Paris merkezli Banque Generale Pour Le Commerce Etranger (Umumi Ticareti Harciye Bankası), merkezi Brüksel olan Banque Belge Pour L’etranger, Banque Russe Pour le Commerce Extierieur (SSCİ Ticareti Harciye Bankası), merkezi Milano olan İtalyan Şark Bankası ve Banque Franco Asiatique (Bank Franko Azyetik), şube sahibi olarak Türkiye’de faaliyet göstermeye başlamış ve 1929 yılında ülkedeki yabancı banka miktarı 18 olmuştur (Akgüç, 2007: 11).

1.3. Özel Amaçlı Devlet Bankaları (1933-1944)

Cumhuriyetin ilanının ardından özel sektöre yönelik teşvikler ve korumalara rağmen, özel sektörde büyük bir performans artışı sağlanamamış, finansal gelişim için ihtiyaç duyulan sermaye ve endüstriyel ilerleme gerçekleşmemiştir. Bu doğrultuda devlet, endüstrileşmeye yönelik daha ciddi adımlar atmıştır. Bu adımlardan en önemlisi olan Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı, 1934 yılında, hala devletçilik politikasının geçerli olduğu 1932-1938 döneminde hazırlanmıştır (Soylu ve Yaktı, 2012: 373). Yalnızca sanayi sektörüne yönelik olan Birinci Beş Yıllık Sanayi Planına tarım ve hizmet sektörü dahil değildi. 1930’lu yıllarda sanayi sektörünün GSMH dahilindeki payı %15 idi. Bu nedenle ekonominin %85 gibi büyük bir oranı planın dışında kalmıştır (Beyarslan, 1982: 38).

Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı'nın temel hedefleri aşağıda listelenmiştir (İnan, 1972: 20);

- Ülkede yetişmesi mümkün ana hammaddeleri içeren ve hızlı temin edilebilecek sanayi dallarına yönelmek,
- Kurulumu için çok miktarda sermaye ve teknik güce gereksinim duyulan bu fabrikaların kurulmasının devlet ya da milli kuruluşlar tarafından yapılması,
- Kurulması planlanan fabrikaların üretim seviyelerinin, ürünlere yönelik taleple ve tüketim miktarıyla orantılı olması.

Devlet Yatırım Bankası, Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı doğrultusunda, Kamu İktisadi Teşekküllerinin ihtiyaç duyduğu orta ve uzun vadeli krediler için kurulmuştur. Bu bankanın kuruluş amacı, kamu iktisadi kuruluşlarından fon elde ederek krediye gereksinim duyan kurumları desteklemektir. Sanayi sektörüne dahil olmayan turizm ve maden sektörlerinin finansman ihtiyacını karşılamak adına yatırım bankalarının kurulumu da bu planda yer almaktadır. Tarım alanında kredi desteği için ise yatırım kredilerinde genişletmelerin uygulanması kararlaştırılmıştır. Finansal sektörü her alanında mali destek sağlayabilecek kurumlar geliştirilerek özel ihtisas bankacılığına ağırlık verilmiş ve sermayesi yeterli olmayan bütün sektörlerle ilişkin orta ve uzun vadeli kredi verebilecek yatırım bankalarının hayata geçirilmesine öncelik tanınmıştır (Akgüç, 1987: 49).

Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı'nın faaliyet süresi tamamlanmadan, 1936 yılının ardından İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı hazırlanmaya başlanmıştır. İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı, ilk plandan farklı olarak, ara ürünler ve yatırım ürünlerine yoğunlaşmıştır. Buna ek olarak, elektrifikasyon, madencilik ve limanlar benzeri bayındırlık hizmetlerini de kapsamaktaydı. Bu açıdan incelendiğinde, İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı'nın kendi kendine yetebilen bir ülke için bir girişim olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı, II. Dünya Savaşı sebebiyle uygulanamamıştır (Kepenek ve Yentürk, 2005: 68).

Birinci ve İkinci Beş Yıllık Sanayi Planları'nın (1933 ve 1936) uygulanmasında, devlet tarafından sağlanan sermayeyle veya devlet sermayesi desteğiyle kurulan bankalar, son derece önemli görevler üstlenmişlerdir. Devletin finansal işletmecilik alanına girdiği

Cumhuriyet döneminde sanayi sektöründeki faaliyetler, Sümerbank bünyesinde bir araya gelmiştir (Ertaş, 2013: 14).

Sümerbank'ın kuruluşunun ardından 1933 yılında, il ve ilçelerin kamu hizmetlerine yönelik tesis ve inşaat gibi çalışmaları orta ve uzun vadeli krediler yoluyla destekleyebilmek, havagazı ve kanalizasyon benzeri altyapı çalışmalarını gerçekleştirebilmek adına Belediyeler Bankası kurulmuştur (TBB, 2012: 5). Belediyeler bankasının çalışma alanı, 1945 yılında kanunda yapılan değişiklikler sonucunda, il özel idarelerini, köylerin imarını, kalkınmasını ve kamu hizmetleri yapımını da kapsayacak biçimde genişletilmiş ve İller Bankası ismini almıştır (Ertaş, 2013: 15).

Deniz ulaşımı alanındaki işletmeleri mali açıdan desteklemek ve yeni işletmelerin kurularak geliştirilmesini sağlamak için 1937'de Denizbank kurulmuştur. Ayrıca, Osmanlı Devleti'nin son ve Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde tefecilerce en fazla sömürülen küçük esnaf ve zanaatkarların mali sorunlarına çözüm sağlayabilmek adına 1938 yılında Türkiye Halk Bankası faaliyete geçmiştir (TBB, 2012: 5).

1.4. Özel Bankalar Dönemi (1945-1960)

II. Dünya savaşının sona ermesinin ardından, 1950'li yıllar döneminde ekonomik politikalarda bazı değişiklikler yapılmıştır. Demokrat partinin iktidara gelmesi, iç burjuvazi yapının oluşumunu tamamlamasını sağlamış ve süreç içerisinde devletçi politikalardan yavaş yavaş uzaklaşmıştır. Uluslararası mali destek kurumları tarafından sağlanan kredilerin yaygınlaşması, ekonomik politikalardaki değişikliklerin temel sebepleri arasındadır. 1945-1960 yılları, gerçekleşen birleşme, tasfiye ve yeni kurulumlarla, bankacılık alanında büyük gelişmelerin yaşandığı bir dönemdir. Bu dönemde bugün hala aktif olan Yapı ve Kredi Bankası (1944), Türkiye Garanti Bankası (1946), Akbank (1948), Türkiye Sanayi ve Kalkınma Bankası (1950) ve Türkiye Vakıflar Bankası (1954) gibi önemli bankalar kurulmuştur. Yine bu dönemde özel yasa aracılığıyla kurulan Denizcilik Bankası (1952 yılında, 5842 sayılı yasa), Türkiye Vakıflar Bankası (1954 yılında, 6219 sayılı yasa) ve Türkiye Öğretmenler Bankası (1959 yılında, 7118 sayılı yasa) özel sektör tarafından henüz cesaret edilemeyen alanlar için kurulmuş kamu sermayeli bankalardır (Erdal, 2011: 69-70).

Banka Kredilerini Tanzim Komitesi, 1567 sayılı kanunun verdiği yetki ve 4/6607 sayılı karar uyarınca 1956 yılında kurulmuştur. Bu komite finansal gelişmelere paralel olarak, kredilerin sektörler arasındaki dağılım oranlarına yönelik kararlar vermeye ve kredi tevzi planları hazırlamaya yetkili bir konumdadır. 7129 sayılı kanunun 47. maddesi uyarınca 1958 yılı içerisinde hukuki bir nitelik kazanmış olan bu komite, 1970 yılında 1211 sayılı Merkez Bankası Kanunu'nun 40. maddesiyle feshedilmiştir (Sadıklar, 1981: 345-346).

1.4.1. Planlı Dönem (1960-1980)

Beş yıllık kalkınma planlarının belli bir düzende hazırlandığı dönemler planlı dönemler olarak adlandırılmaktadır. 1960-1980 dönemi içerisinde, kamu iktisadi girişimleri ve özel sektör vasıtasıyla, 1963'te uygulamaya koyulan kalkınma planlarında bulunan faaliyetler gerçekleştirilmiş, ithalatı yapılan sanayi ürünlerinin artık ülke sınırları içerisinde üretiminin yapılmasına yönelik bir sanayileşme politikası ön plana çıkmıştır (TBB, 2012). 1960 yılında gerçekleşen askeri darbe, planlı döneme geçişteki en önemli faktördür.

Beş yıllık kalkınma planları, bazı dönemde gerçekleşen aksaklıklara karşın, günümüze kadar gelmiştir (Bozdemir, 2007: 18). 1960-1970 döneminde 5'i kalkınma ve 2'si ticaret olacak şekilde 7 yeni banka faaliyete geçmiştir. Bu dönem içerisinde kurulmuş olan kalkınma bankaları, T.C. Turizm Bankası (1962), Sınai Yatırım ve Kredi Bankası (1963), Devlet Yatırım Bankası (1964), Türkiye Maden Bankası (1968) ve Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası (1976), ticaret bankaları ise Amerikan-Türk Dış Ticaret Bankası (1964) ve Arap-Türk Bankası (1977)'dir (Artun, 1983: 49).

1.4.2. Türkiye'deki Holding Bankacılığı

1960 ve 1980 yılları arasındaki dönemde büyük sermaye gruplarının, özellikle 1970'li yıllar döneminin başında üretimi, ticareti ve finansal kaynakları bünyesinde bir araya getiren holding şeklindeki büyük yapılara dönüştüğü görülmektedir. Türkiye'de ilk holding şeklindeki yapılanma, çok ortaklı işletme olarak 1958 yılında kurulmuş olan Deva Holding'dir. Holdinglerin yapısı bir büyük şirket ve bu şirketin kaynaklarını kullanan daha küçük şirketler olarak özetlenebilmektedir. 1963-1970 döneminde Türkiye'de 19 holding bulunmaktadır. Bununla birlikte 1971-1976 döneminde 106 adet holding kaydedilmiştir (Yaman-Öztürk ve Ercan, 2009: 171).

Holding bankacılığı alanının gelişimi esnasında;

- Hızla büyüyen işletmelerin ve grupların finansman ihtiyaçları,
- Az miktarda bir öz sermaye ile oldukça büyük bir kaynağı kontrol altına alabilme, holdingleşme sürecinin piramitleşme durumundan faydalanma arzusu,
- Mali pazarlarda fon akımlarını kontrol altında tutabilme isteği,
- Kamuoyunda banka sahibi bir holding imajı yaratarak itibar elde etme ihtiyacı,
- Olası bir finansal kriz döneminde holdinge bağlı kuruluşların fon elde etmesini garantileme ihtiyacı,
- Rekabet piyasasında geride kalmama,
- Holding banka modelini hayata geçiren gruplara benzeme isteği gibi sebepler ön plana çıkmıştır (Yaman-Öztürk ve Ercan, 2009: 61).

1970 döneminin ardından, neredeyse bütün ticari bankalar bir holdingin ya da grubun denetimi altına alınmıştır. Birtakım bankaların holdingler arasında el değiştirdiği görülmektedir. 1980 döneminde ise, büyük sermaye gruplarının elinde geçmemiş çok az miktarda özel bankanın kaldığı görülmüştür. Finansal merkezileşme olarak görülebilecek holding bankacılığı alanında başat gruplar Sabancı, Çukurova ve Doğuş grubudur (Yaman-Öztürk ve Ercan, 2009: 61-62).

Holding bankacılığı sistemi, holdinglerin ihtiyaç duydukları kaynakların birikimlerini hızlandırmak amacıyla ortaya çıkmıştır. Söz konusu bu yönelim, 1980'lerin ardından ekonomik sistem küresel birikime ticari ve mali serbestleşme yaklaşımıyla dahil edildiği dönemde, hala yaygın bir biçimde kullanılmaktaydı. Bu gerçekçi olmayan serbestleşme sürecinde bankacılık alanı, holding düzeni içerisinde farklı sektörlerden elde ettikleri kaynaklara yönelik ortaklıklarını bir aile şirketinin kontrolüne bırakan sermayelere mali kaynaklara öncelikli ulaşım şansı vermiştir. Bir bankaya sahip olmayan büyük ölçekli sanayi ve ticari kaynaklar da bu süreçte kamu borcu finansmanına katılım göstererek mali sermayeye kolaylıkla erişebilmişlerdir. Bankalar ve sanayi kaynakları arasında gerçekleşen bu birleşme, 1980 döneminin ardından birikimin dışı doğru yeniden yapılanma esnasında gerçekleşen ekonomik krizde holdinglere finansal anlamda destek sağlamıştır (Karakaş, 2009: 28-29).

1.5. Serbest Piyasa Dönemi (1980-2001)

1980 döneminde Türkiye, güncel bir piyasa sisteminin yaratılmasına, gelişiminin sağlanmasına ve güçlendirilmesine ilişkin, kurumsal temelli bir mekanizmanın oluşturulması için büyük adımlar atmıştır. Mali alanda serbestleşme yaklaşımı için gerekliliklerden biri olarak düşünülen piyasaların fiyatları belirlemesi durumu gerçekleşmiş, bankacılık sektörünün düzenlenmesine, takip edilmesine ve denetiminin doğru yapılmasına yönelik uluslararası standartlar doğrultusunda düzenlemeler yapılmış ve bu sayede özel sektörün mali kurumlara yönelik yatırımlarının önü açılmıştır. Bununla birlikte, mali piyasalarda serbestleşme yaklaşımının kilometre taşı niteliğindeki basamaklardan biri olan finansal kurumların denetlenmesine yönelik kararların doğru zamanda ve faal bir biçimde uygulanması gerçekleşmemiş, bütçe disiplini oluşturulamamış ve fiyat sürekliliğini hedefleyen bir ekonomik politika uygulamaya koyulamamıştır (TBB, 2004: 71).

1980 döneminin ardından, kapitalist çevrelerce gerçekleştirilen finansal kaynakları kontrol etme çabaları ön plana çıkmış, banka sermayelerinde yoğunlaşmaya ve merkezîleşmeye yönelimler meydana gelmiştir. İçeride doğru birikim nedeniyle düşen kar oranlarının ardından, sermayenin uluslararası sermayeyle birleşmesi, bir diğer deyişle dışarıya doğru birikim dönemi başlamıştır. Bu dönemdeki hedef, dünya ekonomisiyle uyum sağlamak yerine dışarıya doğru birikim yoluyla daha fazla artı-değer oluşturmaktır. Bu dönem içerisinde, sermaye içi ve devlet-sermaye arasındaki bağlantıların tekrar düzenlenmesi ön plana çıkmaktadır (Erdal, 2011: 79).

1982 yılında yürürlüğe giren Sermaye Piyasası Kanunu, sermaye piyasası unsurlarının değerlendirilmesine yönelik ihtiyaç duyulan yasal ve kurumsal yapıyı meydana getirmiştir. 1986 yılında İstanbul Menkul Kıymetler Borsası hayata geçmiştir (Belgin, 2005). Bununla birlikte, 1985'te 3182 sayılı Bankalar Kanunu yürürlüğe koyulmuştur. Söz konusu kanunun hedefi, birikimleri koruma altına almak ve finansal kalkınma doğrultusunda kullanılmalarını sağlayacak biçimde bankaların kurulumunu, yönetilmelerini, işleyiş kurallarını, devredilme, birleşme ve tasfiye işlemlerine ek olarak denetimlerini de düzenlemektir (TBB, aktaran Bozdemir, 2007: 20).

1980’li yıllarda iflas eden veya el değiştiren şletmeler ön plana çıkmaktadır. 1980 döneminin ilk yarısında mali açıdan gerçekleşen değişimler nedeniyle pek çok firma zor durumda kalmış, ikinci yarısında ise büyük sermayenin bir bölümü de sallanmaya başlamıştır. Bu süreçten mali kaynakları elinde tutan büyük sermaye grupları fayda sağlayarak çıkmıştır (Erdal, 2011: 79). Bu dönemde bankerlik kavramı, mevduat sertifikaları ve bankerlik faaliyetleri yaygınlaşmaya başlamıştır. Bankerlik müessesenin temeli 1980 sonrası faizlerin denetimsiz serbest bırakılmasına dayanmaktadır.

Süreç içerisinde bankerlik faaliyetlerinin hızla yaygınlaşma sebepleri incelenecek olursa, mali sermaye sahiplerinin, yani bankaların kredi dağıtım programları ve bu programlara destek veren kanuni düzenlemeler ön plana çıkmaktadır. Holding bankalarının, kendi bünyelerinde olmayan şletmelerin risk faktörlerini yüksek kabul ederek kredi sağlamadığı dönemlerde mevcut bankacılık mevzuatı da bunu destekler durumdadır. Gereksinim duydukları kredilere ulaşamayan şletmelerin tek seçenekleri yüksek faizli banker kredileriydi. Neredeyse her konuda pek çok düzenlemenin yapıldığı bu süreçte bankerlik alanına yönelik herhangi bir kanuni düzenlemeye rastlanmamaktadır. Kapitalistlerin ihtiyacı olan finansal sermayeyi sağlamanın bir diğer yolu banker kredileri haline gelmiştir. Özerk bankerlik kuruluşlar arasında Banker Kastelli, Mentaş ve Bimtaş önde gelen isimlerdir. Çukurova holding, Yapı Kredi ve Pamukbank’ın sahibi olarak Genborsa bankerlik kuruluşuna, Sabancı Akbank’ın sahibi olarak Ak Menkul Kıymet ve İş Bankası ise İş Bankası Menkul Değerleme ile bankerlik alanında faaliyet göstermektedir. Bankalar kanunu kapsamında gerçekleştirmedikleri faaliyetler için 13 banka (Türkiye İş Bankası, Yapı Kredi Bankası, Türkiye Sınai Kredi Bankası, Akbank, şekerbank, Türkiye Ticaret Bankası, Pamukbank, Garanti Bankası, Osmanlı Bankası, Eskişehir Bankası, İstanbul Bankası, Türkiye İmar Bankası, Uluslararası Endüstri ve Ticaret Bankası) aracılığıyla kurulmuş olan Yatırım-Finansman A.ř. ve Hisarbank tarafından kurulan Ekoyatırım, bankerliğin mevcut bankalar için oldukça değerli bir sermaye kazanma yöntemi olduğunu ortaya koymaktadır (Yüzgün, 1985: 134).

1990 dönemi Türkiye için, uluslararası piyasalara katılım girişimlerinin devamı olarak özetlenebilmektedir. 1990 döneminde de devlet tarafından finansal piyasalar kullanılarak uygulanan mali korumacılık yaklaşımı sürdürülmüştür. Devlet kaynaklı rantların sağladığı yüksek mali kazançlar devam etmiş, bu olanak doğrultusunda bazı

sermaye kesimlerinin mali kazançları ve karları artırılmıştır. Söz konusu sistemle, yurt içi ve yurtdışındaki ilerlemeler mali açıdan desteklenmiş, üretici sermaye temelli tasarruf politikaları geliştirilmiştir (Ercan vd., 2008: 234-235).

1994 yılı ile başlayan dönemde, finansal alan ve bankacılık sektörü için alınan riskler ciddi zararlar olarak geri dönmüştür. Faiz oranlarının aşağı çekilmesine ilişkin yoğun girişimler sebebiyle finansal alanda bir gerilim söz konusu olmuştur. Mali piyasaların uyarıcı göstergelerine karşın, finansal genişleme ve parasal işlemlere yönelik vergiler, yatırımcıları TL düzeyinde parasal işlevlerden kaçınmaya yönlendirmiştir. Faiz oranlarında rekor düzeyler görülmüş, yabancı paralar karşısında TL'nin hızlı bir biçimde değer kaybetmesi finansal sistemi küçülmeye zorlamıştır. Bu dönemde bankacılık sektöründe toplam aktifler 68,6 milyar dolardan 51,6 milyar dolara, sermaye miktarı 6,6 milyar dolardan 4,3 milyar dolara düşmüştür (TBB, 1997).

Finansal alanda ortaya çıkmış olan güven buhranına tasarruf mevduatlarını devlet güvencesi altına alınarak çözüm bulunmuştur. Bu süreçte 3 banka faaliyetlerine son vermiş ve ülkenin uluslararası alandaki kredi notu hızla düşmüştür. Yurtdışından borçlanamaz hale gelen bankalar, dış sermayenin sınırlanması nedeniyle tüm kaynak ihtiyacını iç piyasaya yönlendirmiştir. Bu durum faizlerin oldukça yüksek bir düzeye gelmesiyle neticelenmiştir (Bozdemir, 2007: 21-22).

1994 yılında gerçekleşen krizi takip eden dönem, ekonomik bir denge arayışına ek olarak hızla küreselleşen finansal piyasalarda yer kazanma girişimleriyle ön plana çıkmaktadır. Bu dönemde Türkiye'deki bankacılık sektörü yoğun olarak altyapı çalışmalarına yönelmiş ve yabancı bankalardan sağlanan bilgiler artmıştır (Allen, 1996).

1990'lı yıllar döneminde, öz kaynak birikim faaliyetleri, uluslararası mali kaynak hareketliliği ile bağlantılı bir hale gelmiştir. Yaygınlaşan küreselleşme kavramı, Türkiye'de faaliyet gösteren büyük sermaye gruplarının dünya finansal piyasalarıyla ilişkilerini kuvvetlendirmiş ve uluslararası mali kaynak akımları oldukça hızlanmıştır. Parasal alandaki ilişkilerin uluslararası boyutta güçlenmesi, geç kapitalistleşen ülkelere ani sağlanan ve geri çekilen fonlar nedeniyle kriz dönemlerine neden olmuştur. Kriz süreçleri Meksika ile başlamış, 1997 yılında Doğu Asya ülkelerini saran mali krizlerle sürmüştür. Bu dönemde

Brezilya, Rusya, Arjantin ve Türkiye’de de tekrarlanan krizler gerçekleşmeye başlamıştır (Erdal, 2011: 110).

1997 yılının başlangıcında yoğunlaşan denk bütçe uygulamalarına yönelik görüşmelerin yapıldığı süreçte hükümetin önceliği yüksek enflasyon oranlarının aşağı çekilmesi olmuştur. Yurtdışına borçlanabilmeye yönelik IMF ile bir anlaşma yapılmasına ilişkin çabalar ön plana çıkmıştır. 1998’in ikinci yarısında IMF ile izleme anlaşması imzalanmış, büyük ölçekli ana sorunlar için çözüm üretileceği, finansal alanda denetleme düzenlemelerinin güçlendirileceği ve planlanan vergi taslağının kanunlaşacağı kararlaştırılmıştır. Bu anlaşmanın ardından tüm bankalarda gerçekleşen vadeli işlemlere ve açık pozisyonlara sınırlamalar koyulmuştur. IMF’ye yazılan 9 Aralık 1999 tarihli niyet mektubunda Türkiye, nakit sermayesi olmayan bir bankaya devlet tarafından el konulmasının, tüm banka sistemini kayda değer bir piyasa disiplinine yönlendireceği açıklanmış ve BDDK tarafından benzeri şartlardaki bankalara beklemeden müdahale edilerek tasarruf sahiplerinin ve bankadan alacağı olanların haklarının koruma altına alınacağı öngörülmüştür. Bu doğrultuda Bankalar Kanunu’nun, Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu’nun (TMSF) likiditesi olmayan bütün bankalara el koymasını mecburi hale getirecek biçimde yeniden düzenleneceği sözü verilmiştir (TCBHM, 1999).

1999 tarihli niyet mektubu doğrultusunda, Bankalar Kanunu gerekli biçimde düzenlenmiş ve uygulamaya konmuştur. Bu düzenlemenin bir sonucu olarak, 2001 krizinin atlatılmasına kadar 30 adet bankaya TMSF el koymuştur. Bununla birlikte, rakamsal açıdan %30 oranında küçülme yaşayan bankacılık sektörüne yönelik sektör yöneticileri tarafından gereken önlemler alınamamış ve yabancı bankalar sektördeki bu boşluğu hızla doldurmuştur. El konan bankalar nedeniyle sektörde oluşan açık, üretim sektörlerinin kredi gereksinimlerinin karşılanamamasına ve pek çok işletmenin iflas etmesine neden olmuştur (TCBHM, 2002).

4389 sayılı Bankalar Kanunu, Haziran 1999’da yürürlüğe girerek bankacılık sektöründe büyük bir değişime yol açmıştır. Bu kanun uyarınca, uluslararası faaliyetler doğrultusunda bankacılık alanının düzenlenmesi, incelenmesi ve denetimi, idarî ve malî olarak bağımsız olan Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu’na devredilmiştir (4389sy. Bankalar Kanunu). Uluslararası Para Fonu’ndan gelen talebe göre gerçekleşen bu

yeni koşulların ekonomi üzerindeki olumsuz etkisi, bu kuruma yazılan 2002 tarihli bir mektupta açıklanmış ve TMSF tarafından mevcut bankalara kredi sağlanarak boşluğun giderilmeye çalışılacağı söylenmiştir (TCBHM, 2002).

1.6. Düşük Enflasyona Geçiş Dönemi (2000- ....)

1990'lı yıllarda giderek ağırlaşan iktisadi ve sosyal sorunlar bankacılık sektörünü olumsuz etkilediği gibi, bankacılık kesiminin yapısal, kurumsal ve yönetsel sorunları da iktisadi bunalım derinleşmesine yol açmıştır. 1990'lu yıllarda sistemde yaşanan sorunların temel nedeninin kurumsal anlamda deregülasyon politikaları olduğu söylenebilir. Sektöre girişin kolaylaşması, mevduata uygulanan disonibilite oranlar ile oynanması ve disonibilitenin DİBS'e yatırılması, tasarruf mevduatının tamamının sigorta kapsamına alınması, yabancı para cinsinden mevduat kabulünün sınırsız olması ve Hazineye, bütçe açıklarını ticari bankalara borçlanarak finanse etme olanağının verilmesi gibi uygulamalar bankacılık sektöründe krizlerin hazırlayıcısı olmuştur (Çolak, 2001: 15-30).

Ekonomide yükselen enflasyon ve kamu açıklarının yönetilemez boyutlara ulaştığı bir ortamda, 2000 yılı başında enflasyonu düşürmek ve ekonomide büyüme ortamını yeniden sağlamak amacıyla kapsamlı bir ekonomik program uygulamaya konulmuştur. Program kapsamında sıkı maliye politikası uygulanması ve kapsamlı yapısal reformların hayata geçirilmesinin yanı sıra, enflasyonist beklentileri hızla aşağıya çekmek için döviz kurları hedeflenen enflasyona göre belirlenerek önceden açıklanmış ve para politikası likidite genişlemesini yabancı kaynak girişine bağlayan bir çerçeveye oturtulmuştur. Programın uygulanmasında kamu açıklarının daraltılması ve yapısal reformlar alanında önemli adımlar atılmıştır. Yapısal reformlar kapsamında, finansal kesim reformu sonucunda kurulan Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu ile bankacılık sektörünün düzenlenmesi, gözetimi ve denetimi işlevlerinin tek bir otorite altında toplanması hedeflenmiştir (www.tbb.org.tr).

Krizin daha da derinleşmesini önlemek amacıyla Kasım ve Aralık aylarında bir dizi önlem alınmış, yapısal reformların hızlandırılması kararlaştırılmış ve yürütülmekte olan Stand-By düzenlemesinin 7,5 milyar dolar tutarında ek rezerv kolaylığı ile desteklenmesi yönünde Uluslararası Para Fonu ile anlaşma sağlanmıştır. Kasım krizi sonrasında alınan

önlemler ve Uluslararası Para Fonu (IMF) ile varılan anlaşma sonucunda mali piyasalardaki dalgalanmalar kısmen giderilmiş, Merkez Bankasının döviz rezervleri artmış ve faiz oranları kriz ortamına göre önemli ölçüde gerilemiştir. Ancak faiz oranlarının kriz öncesi döneme göre yüksek seviyelerde kalması özellikle aşırı gecelik borçlanma gereksinimi olan kamu bankalarıyla portföyünde yüksek oranda DiBS bulunduran TMSF kapsamındaki bankaların mali yapılarını daha da bozmuştur. Şubat ayında Hazine ihalesi öncesindeki olumsuz gelişmeler ile de uygulanan programa olan güvenin tamamen ortadan kalkmış ve TL'ye karşı ciddi bir atak gelişmiştir. Nitekim 19 Şubat'ta bir gün valörlü 7,6 milyar dolarlık döviz talebi olmuştur. Merkez Bankası yüksek düzeydeki bu döviz talebine kar likiditeyi kontrol etmeye çalışmış, likidite sıkışıklığı özellikle kamu bankalarının aşırı düzeyde günlük likidite gereksinimleri yüzünden ödemeler sisteminin kilitlenmesine yol açmıştır. Bu ortamda uygulanmakta olan döviz kuru sistemi terk edilerek TL dalgalanmaya bırakılmıştır. Merkez Bankası kurların dalgalanmaya bırakılmasının ardından, ödemeler sistemine işlerlik kazandırmak amacıyla piyasaların TL gereksinimini karşılamaya başlamış ve bunun sonucunda kısa vadeli faiz oranlar yüzde 80 civarına gerilemiştir.

Ancak, Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleri bankacılık sektörünün içinde bulunduğu sorunları daha da ağırlaştırmış ve yeni sorunlar ortaya çıkarmıştır. Bankacılık sektörü Kasım krizi sonrasında faiz riski, Şubat krizi sonrasında ise hem faiz hem de kur riski sonucu önemli kayıplarla karşı karşıya kalmıştır. Yaşanan krizler; faizlerde ve enflasyonda artış, döviz kurlarındaki dalgalanmayla birlikte tüm ekonomide bir belirsizlik ortamına yol açmıştır. Finansal sektörde yaşanan sıkıntılar reel kesime yönelik yeni kredi olanaklarını ortadan kaldırırken, reel kesimin kredi geri ödemelerinde de önemli sorunlara yol açmıştır.

Şubat 2001 krizinin ardından IMF'ye yeni bir niyet mektubu verilmiş ve 15 Mayıs 2001 tarihinden itibaren "Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı" (GEGP) uygulanmaya konulmuştur. Bu yeni programın açıklanıp uygulanmasına kadar geçen aslında kısa sayılabilecek süre içerisinde, döviz kurunda yüksek oranlı artışlar, kredi işlemlerinde önemli oranlarda azalmalar, tüketim ve yatırım harcamalarında keskin düşüşler, piyasalarda fiyatın belirlenememesi ve dış kredi akışının kesilmesi gibi ekonomiyi önemli ölçüde sarsan gelişmeler yaşanmıştır. GEGP yürürlüğe girdiğinde bankacılık sisteminin açık pozisyonu 45 milyar dolar düzeyinde idi. Döviz açığı bu boyutlara ulaştığında bu açığın kapatılabilmesi için

yurtiçi piyasalarda önemli bir döviz baskısı oluşmuş ve birçok banka zor durumda kalmıştır (Tokatlıoğlu, 2003: 163-4).

Türk bankacılık sisteminin yaşadığı sorunlar bir yandan ülkenin diğer kesimleri için de problem yaratan etmenlerden diğer yandan da uluslararası finans piyasalarının yaşadığı sıkıntılardan kaynaklanmaktadır. Her ne kadar bu sorunların kaynaklarını birbirinden ayırmak zor olsa da, genel hatları ile ana nedenler belirlenebilmektedir. Daha önceki alt başlıklarda sektörün tarihsel ve kurumsal gelişimi anlatılırken belirlendiği gibi, Türk bankacılık sektörünün başlangıcından günümüze, özellikle 1980 sonrası uygulamaya konulan reform politikaları sonrasında, karşılaştığı başlıca temel sorunlar, kronik ve yüksek oranlı enflasyon, kamu kesimi açıklarının boyutu ve finansman biçimi, sermaye yetersizliği, mevduat ve kredilerin yetersizliği, piyasa yapısının oligopolistik özellikleri ve rekabet eşitsizliği, para ikamesi ve açık pozisyon artışı ve yüksek kaynak maliyeti biçiminde sıralanabilir.

Finansal sistem içindeki görece ağırlığı çok yüksek olan bankacılık sektörünün anılan sorunların çözümü ve finansal sektörün yeniden yapılandırılması, uluslararası ölçütlere göre düzenlenmesi ve denetlenmesi, Türkiye’de 2000’li yıllara girilirken iktisadi istikrarın ve sürdürülebilir büyümenin sağlanması için bir zorunluluktur. Bu bağlamda GEGP çerçevesinde bankacılık sektörünün düzenlenmesi için, dünyada krizler sonrasında yeniden yapılandırma sürecinde takip edilen aşamalar tekrarlanmıştır. Bu bağlamda, aktif yapıları zayıflayan ve sermaye yetersizliği yaşayan bazı bankalar TMSF’ye devredilerek sorunları çözülmeye çalışılmıştır. Diğer bankalara ise sermaye yapılarını güçlendirmeye yönelik önlemler almaları ve sermaye artırımında bulunmaları istenmiş; istenilen koşulları yerine getiren bankalara devlet tarafından likidite desteği sözü verilmiştir. İkinci aşamada sermaye yapılarını güçlendiremeyen zayıf bankaların sektörden çıkması teşvik edilmiştir. Üçüncü aşamada ise bankacılık sektöründe yaşanan krizlerin nedeni olarak görünen etkin yönetim ve denetim eksikliğinin giderilmesine yönelik düzenlemeler gerçekleştirilmiştir.

GEGP ile birlikte, bankacılık sektörünün düzenlenmesinden ve denetlenmesinden sorumlu kurum olan Bankacılık Denetleme ve Düzenleme Kurulu (BDDK) “Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı”nı kamuoyuna duyurmuştur. Söz konusu program; kamu bankalarının operasyonel ve finansal açıdan yeniden yapılandırılması, TMSF

bünyesindeki bankaların çözümlenmesi, özel bankaların daha sağlıklı bir yapıya kavuşturulması ve gözetim ve denetim çerçevesinin güçlendirilmesi ve sektörde etkinliğin artırılması olmak üzere dört temel unsurdan oluşmaktadır.

Temel hedefleri, bankacılık sektöründe alt yapı unsurlarını, uluslararası normlara uygun muhasebe ilkelerini ve denetim mekanizmasını oluşturmak olarak belirtilen 4389 sayılı Bankacılık Kanunu çıkarıldı. Kanunda belirtilen amaçlar doğrultusunda bankacılık sisteminin yeniden yapılanması ve etkin denetimin sağlanması için BDDK kuruldu. 2000 yılında göreve başlayan BDDK ile bankacılık sektöründeki denetim ve düzenlemeler uluslararası kurallara uygun, nesnel etkinlik ölçütlerine göre tek elden ve bağımsız bir kurul tarafından gerçekleştirilmesi ve sisteme yönelik siyasi müdahalelerin azaltılması amaçlanmıştır.

Haziran 1999 yılında çıkarılan Bankacılık Kanununun yerini, uygulamada ortaya çıkan sorunları gidermek ve yaşanan deneyimler sonucunda uluslararası bankacılık ölçütlerine uygun olarak 2005 yılında hazırlanan 5411 sayılı Bankacılık Kanunu almıştır. 5411 sayılı yasa ile getirilen temel düzenlemeler aşağıdaki biçimde sıralanabilir (Şahin, 2009: 496-8):

i. Bankaların kuruluş ve sisteme giriş izni, denetimi ve gözetimi BDDK tarafından gerçekleştirilecek.

ii. Banka kurucularının, banka sahibi olmanın gerektirdiği mali güce itibara, dürüstlük ve yeteneğe sahip olma ve müflis, iflası istenmemiş, TMSF'ye devredilen bankalarda nitelikli ortaklığının bulunmaması, rüşvet, dolandırıcılık, hırsızlık, zimmet gibi yüz kızartıcı suçları olmaması koşulları aranmaktadır.

iii. Özkaynak ve sermaye yeterlilik oranları kanunda açık olarak tanımlanmış ve bankaların bu oranlara uymamaları durumunda müeyyide uygulama yetkisini BDDK'ya vermiştir.

iv. Bankalar, öncelikle BDDK'nın denetimine tabidirler. Kurum, bankaların mali bünyelerini, belirlediği finansal oranları takip ederek düzenli olarak gözetler ve gerekli

önlemleri alır. Tüm iyileştirici ve düzeltici önlemleri alınmasına karşın yetersiz olursa Kurum ilgili bankanın etkinlik iznini kaldırmaya ve bankanın TMSF'ye devrine yetkilidir.

v. Kurum, bankaların varlıkları, alacakları, özkaynakları, borç, yükümlülük ve taahhütleri, gelir ve giderleri arasındaki ilgi ve dengeler ile mali yapıyı etkileyen diğer tüm etmenlerin ve karşı karşıya kalınan risklerin belirlenmesi, ölçülmesi ve değerlendirilmesi amacıyla sınırlamalar ve standart oranlar belirleyerek gerekli düzenlemeleri yapmaya ve bunlar hakkında her türlü önlemi almaya yetkilidir. Bankalar, yapılan düzenlemelere uymak, belirlenen sınırlamaları ve standart oranları tutturmak ve bunlara ilişkin olarak Kurum tarafından istenen önlemleri almak ve uygulamakla yükümlüdür.

vi. Kanunun 48. ve 49. maddelerinde çok ayrıntılı bir kredi, risk grubu ve mensup tanımı yapılmıştır. Kanunun 50. maddesinde risk grubu ve mensuplar tanımına girenlerin hangi durumlarda kredi kullanılacağı ve kesinlikle kullanılmayacağı düzenlenmiştir. Kanunla banka kaynaklarının ortaklar tarafından istismarı önleyecek tüm önlemler alınmak istenmiştir.

Kriz sonrası küçülmeye giden bankalar, birleşmeler ve sistemden kopmaların etkisiyle şube sayıları azalmıştır. 2004 yılından sonra ise şube sayıları hızla artmaya başlamış; banka sayısı azalmasına karşın şube sayısında 2004-2010 yılları arasında %55 oranında bir artış yaşanmıştır. Şube sayısındaki artışa paralel biçimde personel sayısı da artmıştır. Ayrıca bankalar, ATM ve POS makine sayılarını ve kredi kartı sayılarını düzenli olarak artırmışlardır. Bankacılık sektörünün yeniden yapılandırma sonrasında daha güçlü bir yapıya kavuştukları ve finansal sağlık göstergelerinin genelinde olumlu bir seyir görülmektedir. Sermaye yeterlilik rasyosu 2005 yılından itibaren düşme eğiliminde olmasına karşın tüm yıllarda Basel ölçütleri kapsamında uluslararası eşik değer olan %8 ve BDDK'nın belirlediği en düşük düzey olan %12'den oldukça yüksek bir düzeyde seyretmiştir. Sektörün sermaye yeterliliğinin yüksek olması finansal dalgalanmalara karşı sektörün güçlü durmasını sağlamıştır. Bu durum Türkiye Bankacılık kesiminin 2008 küresel krizinden neden eskisine göre daha az etkilendiğini açıklamaktadır. Serbest sermayenin özkaynaklara oranı oldukça yüksek bir düzeyde seyretmiş ve 2010 yılı itibariyle %80'e ulaşmıştır. Serbest sermayenin özkaynaklara oranının yüksekliği herhangi bir kriz sırasında bankaları daha güçlü kılmaktadır. Bankalar ayrıca açık pozisyonlarını kapatmış, 2005 ve

2008 yılı hariç, döviz varlıkları yükümlülüklerini aşmıştır. Takipteki alacakları kredilere oranı 2008 yılına kadar az da olsa düşmüş; ancak 2009-2010 yıllarında küresel krizin etkisiyle artmıştır.

Günümüz bankacılık sistemine baktığımızda ise BDDK'nın Aralık 2015'te yayınladığı "Türk Bankacılık Sistemi Temel Göstergeleri" raporuna göre;

Bankacılık sisteminde Mart 2017 itibarıyla ülkemiz sınırlarında faaliyet gösteren banka sayısı 52'dir. Mevduat bankalarının sayısı 34, kalkınma ve yatırım bankalarının sayısı 13 ve katılım bankalarının sayısı 5'tir. Mevduat bankalarından 3 tanesi kamu sermayeli, 9 tanesi özel sermayeli ve 21 tanesi yabancı sermayeli, 1 tanesi birleşik fon bankasıdır.

Mart 2017 itibarıyla toplam şube sayısı 11.723'e, personel sayısı ise 211.062'ye ulaşmıştır.

Türk Bankacılık Sektörünün aktif büyüklüğü 2.866 Milyar TL'dir.

Toplam kredi tutarı 1,48 trilyon TL olurken, mevduat tutarı 1,25 TL trilyon TL olarak gerçekleşmiştir.

Aralık 2015 dönemi itibarıyla Türk Bankacılık Sektörünün net dönem kârı 26 milyar TL'dir.

Kredilerin dağılımı incelendiğinde; ticari ve kurumsal krediler 1.830 milyar TL, KOBİ kredileri 448 milyar TL, tüketici kredileri ve kredi kartları 434 milyar TL olarak gerçekleşmiştir. Ticari ve kurumsal kredilerin payı %52, Kobi %24 ve tüketici kredilerin (kredi kartları dahil) payı %24'dür.

Bankacılık sektöründe takipteki kredilerin tutarı 61 milyar TL'dir. Sektörel krediler içerisindeki takibe dönüşüm oranı; toptan ticaret ve komisyonculukta %4,57, inşaat sektöründe %3,61 ve tarım sektöründe %2,82 olarak gerçekleşmiştir (www.bddk.com.tr).

BÖLÜM II

TÜRKİYE’DE KAYIT DIŞI EKONOMİ VE VERGİ KAYBININ TAHMİNİ

Kayıt altına alınmayan ekonomi mevzusu; ekonominin genişlemesi, gelir paylaşımı, vergi geliri, ekonomik çekişme, istihdam, kamu yatırımı gibi konular üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Bu nedenle bilhassa son yirmi beş, otuz yıldır iktisatçıların ve birçok hükümetin ilgi odağı haline gelmiştir. Ağırlaşan vergi oranları, ekonomik hareketsizlik, gündün güne artış gösteren düşük istihdam oranları, kayıt altına alınan ekonomide kanunsal düzenlemelerdeki çokluk, bilhassa işgücü piyasasında mesai saatlerindeki düzenlemeler, fazladan bir iş daha edinmek konusunda yasakların mevcudiyeti, hükümetin uyguladığı politikalar ve vergi oranlarının neden olduğu sıkıntılar gibi etmenler kayıtdışı ekonomiye, vergide yolsuzluklara neden olmaktadır (Erkuş ve Karagöz, 2009: 127).

Kayıt altına alınmayan ekonomide ilginin yoğunlaşması İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra meydana gelmiş; Fransa’da, kayıtdışı ekonomi hususunda 1936 ve 1940 yıllarında iki ayrı legal düzenlemeye gidilmiş, ilk kez 1958’de Cagan tarafından Amerika Birleşik Devletleri’nde kayıt dışı ekonominin kapladığı alan hesaplanmaya çalışılmıştır. Mevzunun halihazırda güncelliğini koruyor olması, esasında birçok probleme neden olan bir konunun mevcudiyetini koruyor olmasından kaynaklanmaktadır (Yurdakul, 2014: 206).

2.1. Kayıt Dışı Ekonominin Tanımı ve Meydana Getiren Unsurları

Kayıt dışı ekonomi, devletin haberi ve denetimi olmaksızın gerçekleşen legal ve illegal etkinliklerin tamamını kapsamaktadır (Erkuş ve Karagöz, 2009: 127). Farklı bir deyişle kayıt dışı ekonominin, faturalandırılmamış alışveriş, adil olmayan muafiyetin mevcudiyeti, sübvansiyon yahut indirimlerden faydalanmak, vergi kaçaklıkları, sigorta dışı işçi çalıştırmak, farklı bir işte daha çalışmak, uyuşturucunun pazarlanması ve bunun gibi birçok illegal faaliyetin meydana gelmesi olarak sıralanabileceği gibi, yine bu etkinlikler belgelendirilmemiş yardımlaşma faaliyetlerini de içermektedir (Selman, 2007: 4).

Kayıt dışı ekonomiyi; ikincil ekonomi, saklı ekonomi, gizli ekonomi, paralel ekonomi, yeraltı ekonomisi, beyan dışı ekonomi, kaydedilmeyen ekonomi, yasadışı

ekonomi, enformel ekonomi, gölge ekonomi, illegal ekonomi, kara ekonomi gibi isimlerle de adlandırmak mümkündür. Bu farklı adlandırmalar, kayıt dışı ekonomi kavramının açıklanmasını da zorlaştırmıştır. Dolayısıyla literatür kapsamında kayıt dışı ekonomi tanımıyla alakalı ortaklaştırılmış görüşlere rastlamak mümkün değildir (Tütüncü, 2013: 6).

Belgelenmemiş yahut içerik bakımından gerçek dışı olan belgeler doğrultusunda meydana getirilmiş ekonomik etkinliklerinin devletin malumatı dışına taşınılmasıdır. Bahsi geçen ekonomik etkinlikler; ekonomi etkinlikleri alanı içinde legal yükümlülükleri sağlamamak adına etkinliklerini saklayan kurum ve şahıslar mevcutsa kayıt dışı ekonominin varlığından söz edilebilir. Bu sebeple kayıt dışı ekonomi, kamu otoriteleri kontrolü olmaksızın gerçekleştirilen ekonomik işlemler ve faaliyetler şeklinde de tanımlanabilir (Karaarslan, 2010: 6).

Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH) söz konusu ülkenin bir sene içinde ürettiği nihai mal ve hizmetlerinin tamamın maddi getirisi olarak açıklanabilir (Sarıkaya, 2007: 24). GSMH açısından kayıt dışı ekonomiyi ise GSMH içerisinde sayılmasına karşın kapsanmayan üretim gelirinin büyüklüğü, vergi bakımından; vergilendirilme işlemi yapılmıyken bazı nedenlerle vergi yetkililerinin bilgisi dahilinde olmaksızın saklanan ve denetleme kapsamına alınamayan gelirler, istihdam bakımından; sosyal güvenlik kurumlarında kayıtları bulunmadan çalışmış olan kesimleri istihdam kayıtları içerisinde bulunmayan ve işsizliği kabul görmüş eksiklikler tanımlamaktadır (Sarıkaya, 2007: 3).

Kayıt dışı ekonomiyi belirleyen başlıca faktörleri şöyle sıralamak mümkündür:

- Ekonomik etkinlik kapsamı dahilinde olması,
- Sonucu ölçülmemiş bir etkinlik olması,
- Resmiyeti olan hiçbir kayıt ve istatistiksel veride bulunmaması,
- Belli bir miktar maddi getirisi olması (Şapçı, 2006).

Kayıt dışı ekonominin oluşmasına neden olan faktörler; yeraltı ekonomi, yarı kayıtlı durumda olan ekonomi, yasal yükümlülükleri yadsınması ve gelirlerin kanunlara uygun olmayan bir şekilde kayıt dışı bırakılması şeklinde dört ayrı başlık altında incelenebilir. Bu başlıklardaki ortaklaşan özellikler; gelir sağlayıcıların, kendileri için sağladıkları bu

gelirlerin yalnızca bir bölümünü kayıt altına alması yahut bu gelirleri hiçbir şekilde kayıt altına almaması ve yine sağlanan gelir için gerekli vergi mükellefiyetlerini yerine getirmiyor olmasıdır.

2.1.1. Yer Altı Ekonomisi

Yer altı ekonomisi, yasa dışı olan faaliyetler aracılığıyla elde edilen gelirleri kapsamaktadır. Yasa dışı olmaları nedeniyle herhangi bir vergilendirmeye tabi tutulamayacak olan bu ekonomik faaliyetler;

- Yasa dışı uyuşturucu üretimi ve ticareti,
- Silah kaçakçılığı,
- Fahişelik,
- Yolsuzluk,
- Kaçakçılık,
- Yasa dışı kumar oynatmak,
- Tefecilik,
- Çalınmış malların ticaretini yapmak olarak sıralanabilir (Karatay, 2009: 10).

Yeraltı ekonomisi bağlamında ele alınan her türlü illegal faaliyetin kayıt altına alınmasının sağlanması yerine bu faaliyetlerin gerçekleşmemesini amaçlamak önemlidir. Bu nedenle suç ekonomisine dönüşmüş olan yeraltı ekonomisi, kayıt dışı ekonominin tetkik edilmesinde, vergi tabanlarının uygun bir şekilde tayin edilmesiyle alakalı çalışmalar kapsamında kendisine yer bulamamaktadır. Öyle ki yeraltı ekonomisinin oluşmasını sağlayan etkinliklerin bir bölümünde; yeni baştan katma değer oluşturmaya değil, halihazırda var olan değer yasal olmayan yöntemlerle el değiştiriyor olmasına rastlamak mümkündür. Bu nedenle mevzu bahis illegal etkinlik, kayda geçirilmiş olsa bile Gayri Safi Milli Hasıla'yı artıracak bir etkiye sahip olamayacaktır (Sarıkaya, 2007: 6).

2.1.2. Yarı Kayıtlı Durumdaki Ekonomi

Ekonomik etkinlikleri legal olan; fakat söz konusu etkinliklerle sahip oldukları gelirin önemli bir bölümü kayıtlara geçirilmeyen şahısların etkinlikleri, yarı kayıtlı

ekonomik faaliyet kapsamında ele alınmaktadır (Sarıkaya, 2007: 7). Bu etkinliklerin görüldüğü sektörlerden bazıları aşağıda listelenmiştir;

- Kendisini hayat standardı üzerinden ödenen vergiye endekslemiş olan serbest meslek erbabı (Doktorlar, Avukatlar ve Muhasebeciler),
- Kereste ve mobilya ticareti yapanlar,
- Oto galerileri,
- Emlak komisyoncuları,
- Kum ocakları,
- Kaçak olarak yurda giren demir ticareti ile uğraşanlar,
- Kuyumcular,
- Döviz büroları,
- Yüksek ücret alan ücretliler,
- Özel inşaat yapan müteahhitler (Yap - Satçılar),
- Proje büroları,
- Tekstil iplik piyasasında çalışanlar,
- Gayrimenkul kiraya verenler,
- Spot piyasasında dayanıklı tüketim malları ve elektronik cihaz ticareti yapanlar,
- Küçük sanayi bölgelerinde oto tamir bakımı yapanlar,
- Oto yedek parçası satanlar,
- Deri imalatı ve satışı ile uğraşanlar,
- Otel, lokanta ve eğlence yerleri işletenler,
- Yüksek rant elde eden arsa ve bina sahipleri,
- Sahte ve muhteviyatı itibarıyla yanıltıcı belge düzenleyenler,
- Tarımsal ürünleri alıp satanlar (Sarılı, 2007: 34-35).

2.1.3. Kanuni Mükellefiyet Zorunluluğu Olmayanlar

Türkiye’de bazı vergi mükellefleri tarafından elde edilen kazançların saptanmasında yaşanan zorluklar sebebiyle bu kazançlar vergi yasaları aracılığıyla muafiyet kapsamına alınmış, bu sayede bu gelirler vergi dışında kalmış veya ödenmesi gereken vergiyi devlet götürü usul ile tespit edilmiştir. Bir başka deyişle, söz konusu mükellefler tarafından

faaliyetleri neticesinde kazanılan gelirlerin kanuna uygun şekilde kayıt dışında kalması öngörülmüştür (Karatay, 2009: 11).

01.01.1999'a kadar götürü usule tabi olan mükelleflerin, reel kazançları kanuni olarak kayıt dışında kalmıştır, bunun nedeni bu usule tabi olan mükelleflerin gelir ve gider miktarlarının belgelendirilememesidir. Bu usule tabi mükellefler, kendilerinin vergi ödememelerine ek olarak asıl vergi ödeme zorunluluğu olan kesimin de gelirlerini doğru olarak beyan etmesini engellemişlerdir, bu sayede bu kesimin de gerekenden çok daha az vergi ödemesini sağlamışlardır. Götürü usule tabi olan mükellefler bu yolla kayıt dışı ekonominin boyutunun artmasına sebep olmuşlardır. 22.07.1998 tarihli 23417 Mükerrer Sayılı Resmî Gazetede yayımlanan 4369 sayılı kanun uyarınca, götürü usul yerine basit usul getirilmiştir (Sarılı, 2002: 34).

2.1.4. Gelirleri Yasalara Aykırı Biçimde Kayıt Dışı Bırakma

Vergi mükelleflerinin bir kısmı, ödemesi gerekenin altında vergi vermek yahut hiç vergi vermemek adına ekonomik etkinliklerinin bir bölümünü yahut hepsini kayda geçirmekten kaçınmaktadır. Bu tarz vergi mükellefleri neredeyse bütün sektörlerde faaliyet göstermektedir. Bu tür kayıt dışılık boyutları esasında, söz konusu alanın kendine has yapısı tarafından meydana getirilmektedir. Kimi alanlarda yürütülmekte olan faaliyetler de, sektörün yapısı dolayısıyla tespiti ve denetlenme araçları zor olması nedeniyle daha kolayca kayıtlardan muaf tutulabilmektedir (Sarıkaya, 2007: 8).

Denetlenmesi daha basit olan alanların ekonomik etkinliklerinin her evresinde belli yaptırımlar uygulanmasının neticesinde kayıt dışı faaliyetler engellenebilirken, denetlenmesi daha meşakkatli olan sektörlerin kayıt dışı çalışması, şahıslar açısından bir kazanım olarak düşünülmektedir. Nitekim bu alanlarda ekonomik etkinlik gösterenlerin, sağladıkları gelirlerin önemli bir bölümü saklama eğilimleri gösterdiklerinden kayda geçirilmeme sorununun önüne geçilmesinde büyük sıkıntılar yaşanmaktadır (Karatay, 2009: 13).

2.1.5. Hiç Kaydedilmemiş Ekonomi Faaliyetleri

Kayıt altına alınmayan ekonomik faaliyetler sorunu daha çok gelişmekte olan ülkelerde ortaya çıkmaktadır. Belgelendirilme ve kayıt altına alınma sorunu olan sektörler

dolayısıyla gerçekleştirilmiş olan ekonomik faaliyetler şu örneklerle özetlenebilir (Karatay, 2009: 13-14):

- İşportacılar,
- Hamallar,
- Kaldırımlarda otopark işletenler,
- Jeton ve otobüs bileti satıcıları,
- Evlerde oluşturulan küçük atölyelerde üretim yapanlar,
- Evlerinde özel ders verenler,
- İnşaat ve tarım işçileri,
- Gezici sebze ve meyve satıcıları,
- Canlı hayvan alım- satımı yapanlar,
- Küçük çaplı tamir ve bakım işleri yapanlar.

Hiçbir şekilde kayıt altına alınmayan ekonomi alanının büyük bir bölümü de çocuk işçiler tarafından meydana gelmektedir. ILO (Uluslararası Çalışma Örgütü)'nun hazırlamış olduğu raporlar doğrultusunda da kayıt altına alınan sektörlerde çocuk işçilerin sayılarında azalma olduğu da göze çarpmaktadır (Sarıkaya, 2007: 10).

2.2. Kayıt Dışı Ekonominin Nedenleri

Kayıt dışı ekonominin nedenleri incelendiğinde, en çok ön plana çıkan görüş vergi kaçırma ile arasında kuvvetli bir ilişkinin bulunmasıdır. Vergi oranlarındaki artışlar, çok da etkili sayılmayan vergi tahsilatı yöntemleri gibi etkenler kayıt dışı ekonomi artışında en çok etkisi bulunan faktörlerden sayılabilir (Erkuş ve Karagöz, 2009: 128). Konuyu iktisadi olarak ele alacak olursak, kayıt altına alınmayan ekonomi kavramının ortaya çıkışının en önemli nedenlerinden birinin beşeri ihtiyaçların ebedi; ancak bu ihtiyaçları karşılayabilecek olan kaynakların oldukça az sayıda bulunuyor olması gerçeği olduğunu görebiliriz. Dolayısıyla birey daha gelişmiş hayat şartlarını elde edebilmek, yüksek gelir ve servet sahibi olmak ve kaygı duymaksızın harcamalar yapabilmek adına kazandıklarını devlet ile bölüşmeyi istemez (Tecim, 2008: 8).

Üretime katılan ve gelir sağlayan kişiler, hiçbir ülkede kazançlarının büyük bir bölümünü devlete vergi olarak ödemek istememektedir. Ödenen vergilerin kişinin satın alma düzeyini düşüreceği düşüncesi nedeniyle vergi ödemeye yönelik olumsuz bir tutum, dünyanın tüm ülkelerinde bulunmaktadır. Kayıt dışılık, ekonomik, sosyal ve kültürel farklılıklardan kaynaklı olarak, her ülkede farklı bir biçimde ortaya çıkmaktadır. Gelişmiş ülkelerde kayıt dışı ekonominin temel sebebi genel anlamda vergisel etkenler ve işgücüne ilişkin düzenlemelerdir, gelişmekte olan ekonomilerde ise bu etkenlere ek olarak yoğun nüfus artışı ve iç göç benzeri demografik faktörler de söz konusu olmaktadır (Güven, 2015: 18).

2.2.1. Sosyal ve Ekonomik Nedenler

Kayıt dışı ekonomiye neden olan en belirgin nedenlerinden olan mali sebeplerin en başında vergiler ve sosyal güvenlik payları gelmektedir. Başka bir deyişle birçok çalışmada vergi yükü ve sosyal güvenlik paylarının yüksek olması hem gelişmekte olan ülkelerde hem de gelişmiş ülkelerde kayıt dışı ekonomiye neden olan başlıca nedenlerden biri olarak saptanmıştır (Akarsu, 2015: 22-23). Aynı zamanda ekonomideki geri kalmışlık ve az gelişmişlik, istikrarsızlıklar, mali krizler, kayıtlı ekonominin gelir imkânları ve istihdamın oldukça sınırlı ve maliyetli niteliği gibi faktörler de kayıt dışılığı etkilemektedir (Musul, 2011: 37).

Türkiye’de ise kayıt dışı ekonomiyi güçlendiren ve buna neden olan etmenlerin başında, devamlı artış gösteren vergiler ve enflasyon göze çarpmaktadır. Enflasyonist piyasalarda, işletmecilerin hazırlanmış oldukları mali endeksler gerçekleri yansıtmamaktadır. Nitekim enflasyon döneminde, yüksek gelire sahip olan mükelleflerin gerçekçilikten uzak kazançlar elde ettikleri göze çarpmaktadır (Güven, 2015: 10).

2.2.2. Gelir Dağılımının Adaletli Olmaması

Kayıt dışı ekonominin hacminin büyümesine neden olan sebeplerden bir tanesi de milli gelir dağılımının ülkenin içinde, birey ve firmalar arasında adaletli bir şekilde dağılmamasıyla alakalıdır. Bilhassa gelişmekte olan ülkelerde orta sınıfların az olması, alt ve üst sınıfların çokluğu da kayıt dışı ekonominin hacmine etki eden sebeplerden bir tanesidir. Bahsedilen durum daha çok küçük aile şirketleri özelinde karşımıza çıkmaktadır.

Küçük şirketler, büyük şirketlerle rekabet etmek adına vergiden kaçınma imkânı bulduklarında bu durum gözden kaçırılmayacak bir fırsat haline gelmektedir. Bu şirketlerde, denetleme ve belgelerin düzenleri daha büyük ölçekli şirketlere göre daha küçük seviyede bulunmaktadır. Bu durum kaçakçılık eğiliminde de bir artışa neden olmaktadır (Yurdakul, 2014: 214).

Vergi mükelleflerinin gelir düzeyleri arttıkça vergilerle ilgili yasalarda uzmanlaşmış bulunan mali danışmanlarının bilgileri ve tecrübeleri dahilinde gelirlerini aslında olduğundan daha düşük göstererek ödemeleri gereken vergiden kaçınma yoluna gitmektedirler. Gelir düzeyleri zaten halihazırda düşük olanlardaysa böyle bir olanak mevcut değildir. Fakat burada da şöyle bir durum karşımıza çıkar; düşük gelir sahibi olan mükellefler bir başka işte daha çalışma eğilimi göstermektedirler. Bu bir başka iş çoğunlukla resmi olmadığından, bu işlerden sağlanan gelirlerin resmi olarak gösterilmesi de mümkün değildir. Ayrıca maddi olarak sıkıntılar yaşayanların vergiden kaçma eğilimlerinin daha fazla olmasıyla alakalı çeşitli varsayımlar söz konusu edilmiş olsa da yapılan kimi çalışmalar bu varsayımların geçersizliğini göstermeye çalışmışlardır (Karatay, 2009: 53).

Maddi yetersizliklerin yoğun olduğu bir ekonominin vergilendirilme yöntemiyle ekonomik kalkınmayı kolaylaştırması oldukça zordur. Çünkü vergilendirme sisteminin kaynaklarındaki yetersizlik, vergi idaresinin ekonomik kalkınma bakımından bir maddi gelir kaynağı olarak yararlanılmasını sınırlar (Güven, 2015: 22).

2.2.3. Yasal Sistemlerle Alakalı Nedenler

Kayıt dışı ekonominin hacmini etkileyen başlıca sebeplerden bir tanesi de devletin yaptığı kanuni düzenlemelerin fazla olmasıyla alakalıdır. Bu düzenlemelerden bazılarını açıklamak gerekirse; işgücü alanlarındaki düşük ücretlendirmeler, işe alma ve işten çıkarma gibi düzenlemeler, ticaretle alakalı olarak yapılan engellemelerin kaldırılması için alınan bazı önlemler vs. Özetlemek gerekirse yönetmeliklerle, resmi ekonominin işgücü maliyetlerinin büyük oranda bir artış göstermesine neden olunmaktadır. Söz konusu maliyetlerin çoğu, işverenin üzerinde büyük bir etkiye neden olmaktadır. Bundan dolayı işveren, maliyetten kaçınmak amacıyla kayıt dışı ekonomiye yönelmektedir (Akarsu, 2015: 25).

Yasaların oluşmasında etkisi olmayan yahut yasaların uygulanması aşamasında bir denetim yetkisi olmayan halk, tepkisini kayıt dışı etkinliklerle gösterebilmektedir (Sarılı, 2002: 42). Bu tip tepkisel etkinlikler de ülkedeki kayıt dışı ekonominin boyutunu yükseltebilmektedir.

2.2.4. Bürokratik Nedenler

Bürokrasiyle alakalı işlemlerin çokluğu, belgelerdeki düzenlemelerin tam anlamıyla yerleşmemesi, kayıt sistemlerindeki dağınıklıklar, kanuni düzenlemelerle ülke ihtiyaçlarının karşılanamaması, yasalarla sık sık değişikliklere gidilmesi, vergilerde ve sosyal güvenlik hizmetlerindeki kanuni boşluk ve cezalardaki caydırıcılık oranlarındaki eksiklikler kayıt dışı ekonominin büyümesine sebep olan, bürokratik alandaki en önemli etkenlerindendir (Güven, 2015: 12).

Gelişmekte olan ülkelerde, bir işletmeyi hayata geçirme sürecinde uzun zaman alan oldukça fazla bürokratik işlemler sebebiyle, girişimciler genellikle kayıt dışı olarak faaliyete geçmeye yönelmektedir. İş kurmak için gereken maliyetin yüksek olması nedeniyle kayıt dışılığa yönelen işletmeler piyasaya daha hızlı bir giriş yapmakta ve kuruluş sürecinin maliyetleri için gereken miktarı işletmelerinde yatırım olarak kullanmaktadır (Aslanoğlu ve Yıldız, 2007: 133). Bürokratik işlemlerin uzun sürmesi ve maliyetli oluşu, yeni işletmeler için kayıt dışılığa yönelmeye neden olmaktadır.

2.2.5. Ekonomi Politikalarının Uygulanış Biçiminden Doğan Nedenler

Ülke vatandaşları, toplumdaki diğer bireyler tarafından ödenmekte olan vergi ödemelerinin devlet vasıtasıyla yanlış bir biçimde harcanmakta olduğunu gözlemlerse, vergi ödemek konusunda isteksiz bir hale gelmektedir. Böylesi bir tutum, söz konusu ülke içerisinde kayıt dışı ekonomik etkinlik seviyesini arttırıcı etkiye neden olabilmekte rüşvet ve yolsuzluk gibi konularda sıkıntılı durumların artmasına zemin hazırlayabilmektedir (Erkuş ve Karagöz, 2009: 129).

2.2.6. Yetersiz Denetim

Kayıt dışı ekonominin büyümesine neden olan faktörlerden biri de kuşkusuz yetersiz denetimdir. Kayıt dışı ekonominin hacminin en dar olduğu ülkeler genellikle gelir idaresi personel sayısına göre denetleyici oranlarının en yüksek olduğu ülkelerdir. Velhasıl, bu durumda herhangi bir ekonomide kayıt dışılığın denetimle oldukça yakın bir ilişkisi olduğunu söylemek ve denetletici mekanizmalarının önemli bir yere sahip olduğunu belirtmek gerekecektir (Oral, vd., 2015: 122).

2.2.7. Vergilendirme Problemleri

Vergileme yapılırken devlet, tek taraflı olarak irade beyanını sunma yöntemini kullanmaktadır. Fakat zaman zaman vergi mükellefleri bu durumu reddedebilmektedir. Bu durum vergilendirme sistemine karşı farklı direnç mekanizmalarının gelişmesine neden olabilir. Örneğin; yasallaşma süreçlerinde parlamento üzerinde baskı oluşturulabilir, yine vergiden kaçma yöntemleri uygulanabilir yahut vergi mükellefinin yasalarla kendisi için tanımlanmış olan haklarını kullanması yöntemiyle vergiden kaçabilir. Burada esasında dikkatleri üstüne çekmesi gereken ayrıntı; vergiden kaçmanın yasal, vergi kaçırmanın ise yasa dışı bir davranış olmasıdır (Sarıkaya, 2007: 13).

Kayıt dışı ekonomiye neden olan en elzem nedenlerden biri ise katma değer vergisi oranının oldukça yüksek olmasıdır. Bu durum fatura ve fiş pazarlıklarına neden olmakta, belgelendirilmemiş alışverişi cazip hale getirmektedir. (Yurdakul, 2014: 213).

Vergileri en olması gereken şekliyle toparlayabilmek adına kayıt dışılıkla mutlaka baş etmek gerekmektedir. Bu vergi idarelerinin en temel mesuliyetlerinden bir tanesidir. Nitekim kayıt dışı ekonomi, kamu hizmetlerine ayrılmış olan fonları da tehlike altına almaktadır. Ayrıca verimlilik ve vergilendirmelerdeki adalet olgusunun da zayıflamasına neden olmaktadır (Wenzel and Taylor, 2004: 2785).

2.3. Kayıt Dışı Ekonominin Boyutları

Ekonomi politikalarının güncellenerek geliştirilmesi sürecinde, mevcut kayıt dışı ekonomiye yönelik gerçekçi belirlemeler yapılması büyük bir önem taşımaktadır. Kayıt

dışılığın yükselmesi GSYH, işsizlik oranı, vergi ödeyen kesimin boyutu gibi önemli değişkenlerde bozulmaya yol açarak uygulanan ekonomi politikalarını verimsiz hale getirebilmektedir (Erkuş ve Karagöz, 2009: 128).

2.3.1. Yurtiçi Boyutları

Ülkemizdeki enflasyon, spekülative gelirlerin yoğunluğu, gelir dağılımındaki adaletsizliklerin ciddi boyutlara ulaşması ve bazı ekonomik faaliyetlerin denetlenemez olması, kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin yaygınlığının artmasına önyak olmaktadır. Buna ek olarak, birtakım ekonomik faaliyetler, nitelik bakımından zor kayıt altına alınabilmektedir. Söz gelimi, tarımsal faaliyetlerde bu güçlük yaşanmaktadır. Bu nedenle, tarımsal hammadde ile faaliyet gösteren tüm sektörlerde, eksik belgelendirme nedeniyle kayıt dışı ekonominin oranı büyümektedir. Tekstil sektörü gibi tarımsal hammaddenin yoğun olarak kullanıldığı sektörlerde kayıt dışılığın oldukça büyük boyutta olduğu söylenebilmektedir (Sarılı, 2002: 38).

2.3.2. Yurtdışı Boyutları

Kayıt dışı ekonominin boyutunun en doğru biçimde saptanması, ekonomi politikalarını geliştirme ve ekonomik göstergeleri net bir biçimde belirleyebilme gibi kritik öneme sahip faaliyetler için bir zorunluluk halini almıştır. Bununla birlikte, dünya genelinde kayıt dışı ekonomiye olan yönelimin yıllar içerisinde arttığı söylenebilmektedir.

2.4. Kayıt Dışı Ekonomiye Ölçme Yöntemleri

2.4.1. Doğrudan (Mikro) Yöntemler

Doğrudan yaklaşım, araştırmaya katılanların verdiği gönüllü cevaplara ve vergi denetimi esnasında elde edilen bilgilere dayanmaktadır. Bu nedenle mikro yaklaşım olarak da bilinmektedir. Yasa dışı faaliyetlere ve kayıt dışı gelirlere yönelik olası cezai yaptırımlar nedeniyle, gönüllüler tarafından verilen cevaplar kayıt dışı ekonominin gerçek seviyesini yansıtmayabilir. Verilen cevapların güvenilirliği bu ölçme yönteminin başarısı ile doğru orantılıdır (Erkuş ve Karagöz, 2009: 130).

Doğrudan yöntemler aşağıda açıklamalarıyla birlikte listelenmiştir:

- Vergi inceleme yöntemi: Kişi veya kurum tarafından beyan edilmiş olan gelir ile mali denetimle gerçek gelir düzeylerinin tespitinin ardından bu rakamların arasındaki fark hesaplanır ve kayıt dışılık ölçülür.
- Anket yöntemi: Vergi mükelleflerine, emek sahiplerine ve işverenlere uygulanan anketler yoluyla kayıt dışılık ölçülür. Bununla birlikte, katılımcılar gerçekleştirdikleri yasa dışı faaliyetler hakkında dürüst olmayabilir, bu nedenle anket yöntemi, yasa dışı faaliyetler hariç kayıt dışı ekonominin hacmini saptamakta faydalıdır (Akarsu, 2015: 26).

Doğrudan ölçme yöntemlerin en önemli faydası, kayıt dışılığın yapısına yönelik nitelikli veriler sağlamasıdır. Metodolojik bir hata yapılmadığı takdirde, söz konusu yöntemler, kayıt dışı ekonominin doğrultusunu, büyüklüğünü ve sektör temelli farklılıklarını oldukça açık bir biçimde göstermektedir (Ercan, 2006: 11).

2.4.2. Dolaylı (Makro) Yöntemler

Dolaylı yöntemler, bir diğer adıyla makro yöntemler, kayıt dışı ekonominin boyutunu tespit etmek amacıyla kullanılan ve makroekonomik verilere dayanan yaklaşımlardır. Dolaylı yöntemlerle yapılan ölçümlerde, ülke çapında belirli bir zaman aralığında ya da belirli bir dönemde saptanan makroekonomik değişkenler kullanılmaktadır.

Dolaylı yöntemler GSHM'yle ölçme, vergi incelemesi yöntemiyle ölçme, işlendirme yöntemiyle ölçme ve mali yaklaşımla ölçme olarak dört ana grupta incelenmektedir.

2.4.2.1. GSMH'yle Ölçme

Gayri Safi Milli Hasıla'nın hesaplanmalarında üretim, gelir ve harcama yöntemleri olmak üzere üç farklı yöntem kullanılmaktadır. Kayıtdışı ekonomi olmayacağı varsayımı altında, her üç yönteme göre hesaplanan GSMH değerlerinin aynı olması gerekmektedir. Fakat kayıt dışı ekonominin var olması, üç ayrı yöntem doğrultusunda hesaplanmış olan verilerin sistematik bir şekilde birbirlerinden ayrı olmalarına neden olmaktadır (Oral, vd., 2015: 124). GSMH ile ölçme yaklaşımı aracılığıyla saptanan kayıt dışı ekonomik

faaliyetlerin boyutu, çoğunlukla diğer yöntemlere oranla yapılan hesaplamalardan daha düşük sonuçlar vermektedir (Sarılı, 2002: 36).

2.4.2.2. Vergilerin İncelenmesi Yöntemiyle Ölçme

Vergi incelemesi yönteminin çıkış noktası, vergi denetmenlerinin yaptığı denetimler ve sonuçlarıdır. Vergi denetmenlerinin gerçekleştirdiği denetimler yoluyla kayıt dışı ekonominin büyüklüğü belirlenebilmektedir. Denetim sürecinde beyan edilmiş olan gelir ve vergi denetmenleri tarafından tespit edilen gelir arasındaki fark, kayıt dışı ekonominin boyutu hakkında bilgi verebilmektedir. Bununla birlikte, vergi denetmenlerinin az sayıda olması ve yapılan denetimlerin yıllık periyotlarla tekrarlanması bu ölçme yöntemiyle ulaşılan sonuçların gerçekliğini düşürmektedir (Oral, vd., 2015: 124).

2.4.2.3. İşlendirme Yöntemiyle Ölçme

İşlendirme yöntemi, istihdam edilen kişi sayısı ve bu sayıya yönelik göstergelerin zaman içerisindeki değişimini baz alan bir yaklaşımdır. Bu yaklaşımda, nüfus, sivil işgücü arzı ve istihdam gibi değişkenlerin zaman içerisindeki davranışları, bir başka deyişle, resmi olarak sektöre katılım ve gerçek katılım oranı arasındaki fark ölçülür ve kayıt dışılığın boyutu belirlenmeye çalışılır (Oral, vd., 2015: 125).

İşlendirme yöntemi, kayıt dışı ekonominin boyutunun saptanmasına yönelik doğru bir çıkış noktasıdır, bununla birlikte yasa dışı olarak gerçekleştirilen faaliyetleri ve bu faaliyetlerden elde edilen gelirleri belirlemede yetersizdir. Buna ek olarak, resmi istatistiklerin çalışan sayısına yönelik verilerinin doğruluk oranı, kayıt dışı olarak istihdam edilmiş kişilerin kazandığı meblağın gerçekliği, birtakım kazançların tekrar tekrar hesaba katılmış olması benzeri sebepler, bu yaklaşımın gerçekçiliği hakkında görüş ayrılıklarına yol açmaktadır (Aydemir, 1995: 31'den aktaran Yücebaş, 2014: 25).

2.4.2.4. Mali Yaklaşımla Ölçme

Mali yaklaşımda, kayıt dışı ekonominin boyutuna yönelik bilgiler, finansal değişkenler ve istatistikler kullanılarak elde edilmektedir. Mali yaklaşımla ölçme yöntemleri, odaklandıkları değişkenler dolayısıyla farklılık göstermektedir. Bu

yöntemlerden bazıları emisyon hacmi yaklaşımı, işlem hacmi yaklaşımı ve ekonometri yaklaşımıdır (Erkuş ve Karagöz, 2009: 131).

2.4.2.4.1. Emisyon Hacmi (Sanal Oran) Yaklaşımı

Emisyon hacmi yaklaşımında, kayıt dışı ekonomik faaliyetlerden sağlanan gelirlerin boyutunu saptamaya yönelik olarak, mali piyasalarda gerçekleşen hareketler takip edilmekte ve kayıt dışı üretimler için yapılan ödemelerin çoğunlukla nakit para ile gerçekleştirildiği öngörülmektedir. Aynı zamanda ekonomide kayıt dışı ekonomi olmadığı dönemlerde sürüm hacminin mevduata oranının sabit kalacağı kabul edilmektedir. Bu oranın zaman içerisinde artması paraya olan talebin arttığını ve dolayısıyla kayıt dışı ekonominin de arttığını göstermektedir. Bu yaklaşımda söz konusu en önemli eksik, kayıt dışı ekonomik faaliyetlerde ödeme aracının peşin para olduğunu ve paranın dolaşım hızının kayıtlı ve kayıt dışı ekonomide aynı olduğu görüşüdür. Halbuki kayıt dışı ekonomide çek ve senet de oldukça sık kullanılan ödeme biçimleridir. Bununla birlikte paranın dolaşım hızı kayıtlı ekonomiye oranla daha yüksektir (Özsoylu, 1996: 14'ten aktaran Karatay, 2009: 63).

2.4.2.4.2. İşlem Hacmi Yaklaşımı

İşlem hacmi yaklaşımı, Fisher tarafından ortaya atılan miktar teorisi⁵ eşitliğinin kullanılması yoluyla, yapılan işlem hacmi ile milli gelirin oranlanmasındaki değişimlere dayanarak kayıt dışı ekonominin boyutunun saptanması olarak açıklanabilmektedir. Söz konusu yaklaşımın emisyon hacmi yaklaşımına göre sağladığı en büyük avantaj kayıt dışılıktaki kullanılan nakit paraya ek olarak çek ve senet aracılığıyla yapılabilecek olası ödemeleri de kapsamasıdır. İşlem hacmi yaklaşımının olumsuz yanı ise, nakit paranın sürüm hızının kayıtlı ekonomide de kayıt dışı ekonomide de sabit olduğunu öngörmesi ve yapılan işlem hacmi miktarlarının diğer değişkenlere göre daha zor hesaplanmasıdır (Sarılı, 2002: 37).

---

⁵ Miktar teorisine göre paranın değeri ile paranın miktarı arasında ilişki bulunmaktadır. Klasik iktisat yaklaşımında miktar teorisi ile ilgili iki farklı görüş bulunmaktadır. Bunlardan biri Fisher Denklemi'dir. Fisher parayı bir mübadele aracı olarak görmüş ve teorisini buna göre kurmuştur. Fisher Denklemi'ne göre para miktarındaki artış ile fiyatlar genel düzeyindeki (enflasyon) artış aynı yönde ve aynı orandadır (piyasarehberi.org).

2.4.2.4.3. Ekonometri Yaklaşımı

Mali yaklaşımlar arasında sayılan bu yöntem, nakit para talebinin ekonometrik bir denklem aracılığıyla tahmin edilmesine dayanmaktadır. Ekonometrik yaklaşım, tüm mali yaklaşımlarda olduğu üzere, kayıt dışılığta faaliyetlerin nakit para aracılığıyla gerçekleştirildiğini ve paranın akış oranının kayıtlı ve kayıt dışı ekonomiler için aynı olduğunu öngörmektedir. Nakit para miktarının genel para miktarına oranının, kişi başına düşen gerçek gelir miktarı, mevduat faiz oranı, kamu çalışan giderlerinin toplam kamu giderlerine oranı, vergi oranı ve enflasyon oranı gibi değişkenlerle ilişkili olduğu varsayılan bu yaklaşımda, nakit para talebi bir regresyon analizi aracılığıyla belirlenmektedir (Sarıkaya, 2007: 26).

2.4.2.5. Model Yaklaşımıyla Ölçme

Model yaklaşımı, diğer yaklaşımlardan oldukça farklı bir biçimde, kayıt dışı ekonominin boyutlarını saptarken kayıt dışı ekonominin nedenlerini ve sonuçlarını incelemektedir. Gözlenebilir davranışsal göstergeleri temel alan bu yaklaşımda bu göstergeler aracılığıyla davranışsal modeller çıkarılarak gözlenemeyen değişkenler tespit edilmektedir. Model yaklaşımlarına LISREL (Linear Interdependent Structural Relationship) modeli ve MIMIC (Multiple Indicators and Multiple Causes) modeli örnek verilebilmektedir (Çetintaş ve Vergil, 2003: 24).

2.4.3. Kayıt Dışı Ekonominin Sonuçları

2.4.3.1. Pozitif Sonuçları

Kayıt dışılığın olumsuz etkilerinin yanı sıra birtakım olumlu etkileri de gözlenmiştir. Bunlar; üretim artışı, istihdam sağlanması, fiyatlar genel seviye üzerindeki pozitif etki olarak sıralanabilmektedir. Ayrıca kayıt dışılıkla birlikte faaliyetler vergi dışı tutulup maliyetlerin düşmesine yol açar. Böylece üretim artışı ve beraberinde istihdam artar. Kayıt dışı istihdamla birlikte niteliksiz işgücü istihdam edilebilir. Kayıtlı ekonomideki işçiye kıyasla daha az ücret alır fakat kayıt içi niteliksiz işgücü istihdam edilemeyeceği için kayıt dışılık avantaj sağlar (Karataş, 2009). Çünkü işçi de işveren de olumlu sonuçlar elde ederler. İşveren kayıt dışı çalıştırdığı için ücretini daha düşük öder, sigorta primi ödemez ve daha az ücretle daha fazla emek karşılığı üretimini arttırma imkânı sağlar. Kar oranları da artar çünkü işçi maliyetlerini

yatırım yapmaya harçayabilir. Yatırımın artması karların artmasıdır. İşçi de niteliksiz olduğu için ve gelir elde etme zorunluluğunu yerine getirebildiğinden refah düzeyi yükselir. Ekonomide karşılıklı bir canlanma meydana gelir. Böylece para akışı da sağlanır. Fakat söylenen bütün olumlu etkiler ancak bozuk bir ekonomide işlerliğini kazanabilir. Kayıt dışı ekonominin sağladığı haksız rekabet ortamı ve birçok olumsuz etkisi olumlu etkileri karşısında daha ağır basmaktadır.

2.4.3.1.1. İktisadi Gelişim Üzerindeki Sonuçları

Vergilendirme ve vergi gelirleri bakımından incelenecek olursa, kayıt dışılık nedeniyle yapılan vergi kaçırma, vergi kapsamında yer alan geliri düşürerek ödenecek vergi miktarında düşüş sağlamaktadır. Söz konusu bu düşüş, kayıt dışı ekonomide yer alan kişilerin kullanılabilir gelirini artırmaktadır. Bu koşullar altında, ekonomide atıl kapasitede olan, güncel marjinal tüketim yönelimi doğrultusunda, tüketim ürünlerine yönelik talepte bir artış görülebilmektedir. Bunun sonucu olarak, yatırım ürünlerine yönelik talep oranı artabilmekte ve yatırımlardaki artış sayesinde milli gelir düzeyi yükselmektedir (Kıldış, 2000: 19).

2.4.3.1.2. Rekabet Etme Gücü Üzerindeki Sonuçları

Bu yaklaşıma göre, kayıt dışı faaliyet gösteren işletmeler, ekonomiye canlılık getirerek girişimci bir harekete öncülük edebilir, dahası rekabetçi, etkili ve kamu yatırımlarına ilişkin kuvvetli sınırlara ve engellere ortam hazırlayabilir. Kayıt dışı ekonomi, farklı piyasaların oluşumuna, mali kaynakların ve girişimcilik eğiliminin yükselmesine ve tasarruf için gereken hukuki, ekonomik ve sosyal kurumların gelişimine destek sağlayabilmektedir. Kayıtlı ve kayıt dışı ekonomiler arasında yapılacak bir seçim, ekonomik ilerleme adına daha büyük bir potansiyelin ortaya çıkmasına neden olabilmektedir (Çetintaş ve Vergil, 2003: 19).

2.4.3.1.3. Sosyal Yapı Üzerindeki Sonuçları

Kayıt dışı ekonominin bir başka olumlu sonucu toplumun refah düzeyinde görülebilecek bir artıştır. Bir diğer deyişle, kayıt dışı ekonomi içinde yer alan işletmeler tarafından üretilen ürün, mal ve hizmetleri, mevcut piyasa fiyatının altında bir fiyatla satışa

çıkarmalarına ve bu sayede toplumun satın alma gücünün, dolayısıyla refah düzeyinin artmasına sebep olmaktadır (Öğünç ve Yılmaz, 2000: 10).

2.4.3.1.4. Gelir Dağılımı Üzerindeki Sonuçları

Kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin finansal alanda olumlu sonuçlarından biri de, kayıt dışı ekonominin boyutu ve GSMH seviyesi arasında bir bağlantı olmasıdır. Kayıt dışı ekonomik faaliyetlerde artış olan bir ülkede, GSMH düzeyinin beklenenden daha fazla olmasının iki temel nedeni vardır. Birinci neden, kayıt dışı faaliyetlerin çoğaldığı süreçlerde ücret ödemelerinin vergi kesilmeden gerçekleşmesi, bu nedenle ücret miktarının yükselmesinden kaynaklı olarak emek talebinin artmasıdır. İkinci neden, GSMH oranının tek başına tüketim seviyesinden etkilenmesi ve tüketim oranındaki artış ile ortaya çıkan çarpan etkisinin GSMH düzeyini de yükseltmesidir (Kıldış, 2000: 2).

2.4.3.1.5. Ekonomideki Süreklilik Üzerindeki Sonuçları

Ekonomik anlamda sürekliliği etkileyen en önemli faktör, fiyatlardaki sabitliğin sürdürülmesi ve ekonominin yüksek kapasitede sürekli bir dengeye sahip olmasıdır. Üretimi yapılan ürün ve hizmetler ile toplam arz ve talep arasında doğru orantı bulunması, buna ek olarak üretimde yer alan faktörlerden tam anlamıyla yararlanılması süreklilik için son derece önemlidir. Kayıt dışılık, mevcut ekonomi için bir süreklilik kaynağıdır. Kayıt dışı alanlarda bürokrasiyle ilgili işlemler ve kamu tarafından yapılan düzenlemeler bulunmadığı için, üretim süreci daha ucuz ve yapılan üretim daha fazladır (Karatay, 2009: 70).

2.4.3.1.6. İktisadi Hareketlilik Üzerindeki Sonuçları

Kayıt dışı ekonomik faaliyetler, ekonomik alanda yer almakta olan kişileri ağır vergi yüklerinden kurtarmaktadır. Bu nedenle kayıt dışılık devletin vergiden sağlanan gelirlerinin düşmesine sebep olmasına karşın, ekonomik anlamda bir hareketliliği sağlamaktadır. Kayıt dışılığın yüksek olduğu ülkelerde resesyon ve depresyon görülmediğini öne süren araştırmacılar bulunmaktadır. Kayıt altına alınan faaliyetlerde faturalama işleminin yapılmaması, tüketici ve satıcıyı pazarlık yapmaya itmektedir. Bunun nedeni tüketicinin faturasız olarak yapacağı alışverişe karşılık olarak ürünün fiyatından vergiyi düşürerek almak istemesidir. Söz konusu durum, alıcının talep ettiği ürünü daha düşük bir fiyatla satın almasına olanak vermektedir (Tütüncü, 2013: 43).

2.4.3.1.7. Kayıt Altındaki Ekonomi Üzerindeki Sonuçları

Kayıt dışı ekonominin pozitif getirilerinden bahsedilirken, bir grup kuramcı kayıtlı ekonomi ve kayıt dışı ekonomi arasında tam anlamıyla birebir değişimin olmadığını öne sürmüştür. Fakat bunun sonucunda, kayıt dışı ekonomide meydana gelmiş olan bir artışta, kayıtlı ekonomide hacim daralmasının olduğu şeklinde bir yorumlamaya gidilmemesi gerektiğinden de bahsetmişlerdir. Özetle; bu yaklaşım dahilinde hem kayıtlı ekonomi hem de kayıt dışı ekonomi, kesintisiz ve tam bir kapasiteyle çalışırlarsa ve aynı iş alanlarında bulunmuş olurlarsa birbirlerine tam olarak rakip olacaklardır. Yine de reel yaşantıyı ele alacak olursak, kayıtlı ekonominin ve kayıt dışı ekonominin genellikle birbirlerinden farklı sektörlerde ve alanlarda bulduklarını görürüz. Tam kapasite çalışma durumlarına ise neredeyse hiç rastlanılmamıştır. Velhasıl elbette, kayıt dışı ekonomi ve kayıtlı ekonomi arasında ikame ilişkisinin olduğu bir gerçektir. Fakat bu kayıt dışı ekonomik etkinliklerdeki küçük bir değişikliğin, kayıtlı ekonomik etkinliklerde de benzer bir etkiye ve sonuca sahip olacağı anlamını taşımaz (Özsoylu, 1996: 53-54'ten aktaran Karatay, 2009: 71).

2.4.3.1.8. Kaynakların Kullanılması Üzerindeki Sonuçları

Kayıt dışı ekonomi kapsamında gerçekleştirilen üretim, kayıtlı üretimlerle kıyaslandığında çok daha düşük maliyetle yapılmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, kayıt dışı ekonominin ülkenin finansal kaynaklarından daha fazla yararlanabildiği anlaşılmaktadır. Kayıt dışı faaliyetler tüketici rantına, sosyal kesintilere ve vergi kaçakçılığı nedeniyle meydana gelen üretici rantı ek talebine neden olarak ekonominin hareketli olmasına olanak sağlamaktadır. Bu nedenle kayıt dışı ekonominin genel anlamda sosyal refah üzerinde olumlu etkilere sahip olduğu söylenmektedir (Kaptangil, 2003: 25).

2.4.3.1.9. Çoğaltan Etkisi Yaratması

Kayıtlı ekonomi tarafından beslenen kayıt dışı ekonomi, tasarruf alanında çarpan etkisi yapmakta ve ekonomiyi canlandırarak piyasadaki rekabet oranını yükseltmektedir. Kayıt dışı ekonomi yoluyla sağlanan kazançlar kayıtlı ekonomi kapsamındaki ürün ve hizmetlere yönelik talepleri artırmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, kayıt dışı ekonomi yoluyla sağlanan kazançların tüketim süreci içerisinde kayıt altına alındığı anlaşılmaktadır. Bir başka biçimde açıklanacak olursa, kazanım sürecinde kayıt altına alınamamış olan gelirler, harcanması durumunda kayıt altına alınarak göstergelerde yer almaktadır (Sarıllı,

2002: 44). Bu da vatandaşların alım gücüne yönelik göstergelerde yüksek bir oran elde edilmesini sağlamaktadır.

2.4.3.2. Negatif Sonuçları

Kayıt dışı ekonominin ciddi anlamda olumsuz etkileri mevcuttur. Kayıt dışılıkla birlikte GSMH (Gayri Safi Milli Hasıla) hesaplamaları yanlış çıkmakta, vergi matrahı farkları oluşmakta, gelir dağılımı adaletsizliği, haksız rekabet ortamı oluşumu gibi ekonominin gelişmesine engel olabilecek birçok olumsuzluğu beraberinde gelmektedir (Karatay, 2009). Bu sıralanmış olumsuzluklar yüzünden ekonomik politikalar belirlenirken zorluklar yaşanır ve doğru karar ve tedbirler alınmaz. Bu yüzden de gelişim süresi uzar, istenilen sonuçlara ulaşılamaz. Ödenmeyen vergiler yüzünden bütçe açığı sorunu oluşmaktadır. Bu açığı kapatmak isteyen hükümetler ya para basımına gider ya da içte ve dışta borçlanır. Borçlanmayla birlikte faizler yükselir. Özel sektör yatırımlarının düşmesine sebep olur. Yatırımı düşen sektörde istihdam sorunu yaşanır ve gelir dağılımı eşitsizliği meydana gelir. Kayıt dışı ekonomi ile birlikte haksız rekabet oluşur. Bir tarafta kayıt içi faaliyetler yürüten, vergilerini ödeyen firmalar ile diğer tarafta kayıt dışı faaliyetler gerçekleştiren, vergi kaçırarak böylece de kazandığı kardan azalma yaşamayıp maliyet avantajı sağlayan firmalar arasında haksız bir rekabet ortamı oluşur. Kayıt dışı ekonomi bir ülkenin ahlaki değerlerini zayıflatır ve güven ortamı zedelenir. Suç oranları yükselir. İnsanların hükümetlere karşı inançlarının yok olmasına sebep olur (Aslanoğlu, 2008).

2.4.3.2.1. Parasal Sonuçları

Kayıt dışı ekonominin en belirgin negatif sonuçlarından birisi, kayıt dışı ekonominin var olduğu sürece Gayri Safi Milli Hasıla'nın doğru endeksler sağlayamayacağı gerçeğidir. Bunun sebebi, kayıt dışı ekonomi mevcudiyetini korudukça Gayri Safi Milli Hasıla rakamı normal şartlarda olması gerektiğinden çok daha düşük bir rakama işaret edecektir. Bu durumun en belirgin dezavantajı olarak GSMH rakamlarının yanlışlıkları sonucunda karşımıza büyüme oranlarının doğru olmayan bir şekilde çıkması olacaktır. Olması gereken büyüme oranları, gerçekte olduğundan çok daha küçük görünecektir (Karatay, 2009: 77).

Günümüzde bir ülkenin vatandaşları yoluyla elde edebileceği vergi miktarı, o ülkenin GSMH miktarı, nüfusu, kişi başına düşen milli geliri, gelir dağılımı, ülke ekonomisinin dışa

açılma oranı, ülke ekonomisinin parasal hale gelmesi, sektörlerin durumu gibi değişkenler doğrultusunda saptanmaktadır. Bir ülkenin vergi kapasitesine yönelik yapılacak saptama ve değerlendirme işlemlerinin doğruluğu, o ülkenin vatandaşlarının vergi ödeme gücünün, yani mükellefin ödemesi beklenen vergi ile uyumunun ve vergi idaresinin bu vergiyi uygulayabilme becerisinin tespit edilmesi ve incelenmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle, kayıt dışı ekonominin boyutu, vergi programlarının hazırlanmasında ön plana çıkmaktadır (Yılmaz, 2006: 163). Vergi politikalarının gerçekçilikten uzak olmasının temel nedenleri arasında kayıt dışı ekonominin boyutu başlıca bir role sahiptir.

2.4.3.2.2. Sosyal Sonuçları

Özellikle sosyal güvenlik sistemi üzerindeki etkisi incelendiğinde, kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin sosyal olumsuz sonuçları daha çok göze çarpmaktadır. Kayıt dışı ekonomide faaliyet gösteren emek sahiplerinin büyük bir oranı oldukça düşük ücretlerle çalıştırılmakta ve sosyal güvenlik sistemine dahil olamamaktadır. Bu durum özellikle devlet üzerinde büyük bir ekonomik ve sosyal baskıya neden olmaktadır (Erkuş ve Karagöz, 2009: 130).

Kayıt dışılığın yaygın olduğu bir sistemde, gelir dağılımı alanında adaletten söz edilememektedir. Birebir miktar ve kalitede etkenin kullanılmış olması bile gelirlerin arasındaki farklılığı giderememektedir. Kayıt altındaki ekonomide, sektöre ait net gelir brüt gelirden verginin çıkarılması yoluyla saptanmaktadır, bununla birlikte kayıt dışı ekonomide sektöre ait net ve brüt gelir birbirine denk olmaktadır, dolayısıyla gelir dağılımında ciddi bir adaletsizlik söz konusudur. Buna ek olarak, kayıt dışı ekonomi kapsamında çalışanların vergi ödememelerine rağmen kamu hizmetlerinden yararlanmaları toplum genelinde huzursuzluğa ve adalet eksikliğine yönelik kaygılara yol açmaktadır (Karatay, 2009: 83).

Kayıt dışı ekonomik faaliyetlerde yer alan çalışanların, sosyal güvenlik sistemine dahil olamamaları ve dolayısıyla devlet tarafından sunulan sosyal güvenlik hizmetlerinden yararlanamamaları da ülke genelinde refah eksikliğine neden olmaktadır. Bunun yanı sıra, kayıt dışı ekonomik faaliyetlerde yer alanlar devletin bütçe düzenlemeleri yoluyla ekonomide gelirin yeniden dağıtımını sisteminin dışında kalmaktadır. Bu durumda devlet,

gelirin yeniden dağıtımını aracılığıyla güncel ekonomiyi düzenleme yetisini büyük oranda kaybetmektedir (Yücebaş, 2014: 21).

2.4.3.2.3. Çalışma Hayatındaki Sonuçları

Kayıt dışı ekonominin bir ülkede yaygın olması, kişinin gerçekte gelir sağlanan bir üretim veya faaliyet içerisinde yer almasına rağmen, istihdama yönelik göstergelerde işsiz olarak değerlendirilmesi ve işgücüne dahil olmamasına neden olmaktadır. Bu durum, istihdama ve işgücüne dahil olma göstergelerde düşük oranlar ve işsizlik göstergelerinde gerçek olmayan rakamlar olarak yansımaktadır. Resmi bir kaydı bulunmayan gizli ekonomik faaliyetlerde yer alan kişilerin işgücü kapsamında değerlendirilebilmesi imkansızdır (Yılmaz, 2006: 164).

Kamuya yönelik gelir oranının kayıt dışı ekonominin yaygınlaşması nedeniyle düşük bir düzeyde kalması, kamu personelinin düşük oranda gelir sağlamasına neden olmaktadır. Kamu personeli üzerinde motivasyon eksikliğine neden olan bu durum, ekonomik şartların giderek kötüleşmesine ve kamu personelinin yapılan hizmetler sonucunda vatandaşın farklı taleplerinin olmasına yol açmaktadır. Kamu sisteminde rüşvet alanının oluşmasına sebep olan bu talepler, vatandaşın devlete güvenmemesi ve kamu kaynakları kullanımının veriminin düşmesi ile sonuçlanmaktadır (Karatay, 2009: 82).

2.4.3.2.4. İktisadi Etkileri ve Ana Makroekonomi Değişkenleri

Kayıt dışı ekonominin iktisadi alanda başlıca olumsuz sonuçları, güncel işsizlik oranı, kişi başına düşen milli gelir ve vatandaşların gelir düzeyi benzeri makro ekonomik değişkenlere yönelik belirlenemeyen ve güvenilirlikten uzak saptamalara sebep olması olarak sayılabilmektedir. Kayıt dışı ekonomiye yönelimin yaygınlaşması, söz konusu değişkenlerin gerçek olan düzeyin çok altında saptanmasına ve bu değişkenler doğrultusunda geliştirilen ekonomi politikalarının hatalı ve verimsiz olmasına neden olmaktadır (Erkuş ve Karagöz, 2009: 130).

Yalnızca kaydı olan üretimin maliyetleri ve resmi satış fiyatları göz önüne alınarak güncellenen fiyat tabloları, kayıt dışı olarak gerçekleştirilen üretimlerin kayıtlı üretimlere oranla ek maliyetleri dahil olmadan hazırlanmaktadır. Bu şartlar altında kayıt dışı ürünler

oldukça düşük maliyetlerle üretilmekte ve buna bağı olarak ürün piyasasının büyüklüğü ve seviyesi gerçeklikten uzaklaşmaktadır. Kayıt dışı ekonomi kapsamında ürün ve hizmetler, kanuni zorunlulukların yerine getirilmemesinden dolayı, kayıtlı ekonomiye oranla oldukça düşük maliyetlerle ortaya konabilmektedir. Kayıt dışılığın yaygınlaşması fiyatların mevcut düzeyi üzerinde aşağı yönlü yoğun bir baskı meydana getirmekte ve bu nedenle hesaplanan enflasyon oranı gerçek orandan oldukça farklı çıkmaktadır (Yücebaş, 2014: 19).

Kayıt dışı ekonomi, resmi olarak yapılan hesaplamalara dahil olamamaktadır, bu nedenle hazırlanan ekonomik göstergelerin güvenilirlik oranını düşürmektedir. Bu durum, mevcut ekonomik göstergeler doğrultusunda geliştirilen ekonomi politikalarının hatalı olmasına ve idarenin yanlış politikalar uygulamasına sebep olmaktadır (Güven, 2015: 21).

BÖLÜM III

TÜRKİYE'DE BANKACILIK ÜRÜN VE HİZMETLERİ VE EKONOMİYE KATKILARI

3.1. Bankacılık Sektörünün Ekonomiye Etkileri

3.1.1. Bankacılık Sektörünün Finansal Alandaki Yeri ve Önemi

Bankacılık sektörü, en genel anlamda, fon ödünç veren kişi veya kuruluşlar ile ödünç alan kişi veya kuruluşlar arasındaki bağlantıyı sağlayan, finansal alanda fonları biriktirenlerden alarak yatırım veya tüketim için ihtiyaç duyanlara aktaran en kapsamlı mali aracı sektördür. Bankacılık sektörünün ekonomi alanındaki en önemli işlevi, finansal kaynaklara sahip olanlarla işletme sahiplerini, bir diğer deyişle, sermaye ve girişimciyi bir araya getirmeleridir. Bankacılık sektörü, finansal alanda kıyasla daha küçük miktarlı ve kısa vadeli fonları çok daha uzun vadeli sermayeler haline getirebilmekte, sektörler arası nispeten daha karlı bölgeleri araştırarak, müşterilerine bu karlı bölgelere dair bilgi sağlamakta ve onların bu alanlarda yatırımlar gerçekleştirmelerine fırsat vermektedir. Bankalar, işletmelere ve bireylere ödeme hizmetleri sunmakta, finansal yapının ve finansal bağlantıların güncel zamanda ve ilerleyen süreçte sahip olacağı performansa yönelik kayda değer ölçüde etkili olmaktadır. Bu sebeple, bankacılık alanında meydana gelebilecek olası bir yönelim, ulusal ve uluslararası düzeyde bir sürdürülebilirlik sağlanması için son derece önemlidir (Taykurt, 2006: 4).

3.1.2. Bankacılık Sektörü ve Ekonomik Gelişme Arasındaki İlişki

Günümüz dünyasında bankacılık sektörü, dünya çapında önemli bir yer kazanmış bir sektör haline gelmiştir. Küresel dünyada artık daha sık görülen finansal birleşme işlemleri, bankacılık sektörünün önemini ortaya koymaktadır (Tunçsiper, vd., 2007: 3).

Bankacılık sektörü, gerçekleştirdikleri finansal faaliyetlerle bir ülkedeki üretimi artırmakta, ekonomik anlamda gelişimi desteklemekte ve refah seviyesinin yükselmesini sağlamaktadır. Ana finansal işlevleri mali aracılık olan bankaların, finansal alanlarda yarattıkları ödünç fon arzı ve fon talepleri, ekonomik piyasanın hacminin genişleyerek milli

gelir düzeyinin ve istihdam oranlarının artmasını kolaylaştırmaktadır. Makroekonomik boyutta önem taşıyan bir başka işlevleri de finansal sisteme kazandırılan fonların, ekonomik alanda kalkınmayı en fazla destekleyecek alan ve sektörlerle aktarılmasıdır. Bunlara ek olarak, ekonomik politikaların etkili olma düzeyleri, ülkenin uluslararası alanda ekonomik bağlantılar kurması ve bu bağlantıları geliştirerek küresel dünyada bir yer edinebilmesi de yalnızca gelişmiş bir bankacılık sektörü aracılığıyla gerçekleştirilmektedir (Savram ve Karakoç, 2012: 328).

3.1.3. Türkiye Ekonomisinde Kayıt Dışı Ekonominin Gelişimi ve Boyutları

Türkiye ekonomisinde kayıt dışılığın bu kadar yoğun olarak artmasının en önemli sebeplerinden biri, bazı üretim alanlarında belgeleme sisteminin gereken düzeyde yerleşmiş olmamasıdır. Sektörün niteliğinden kaynaklanan sebeplerden ötürü, tarım ve hizmet gibi sektörlerde belgeleme sistemi belli bir düzene oturtulamamıştır. Ülkemizde ekonominin genel anlamda tarım ve hizmet sektörüyle beslenmesi ve söz konusu sektörlerde faaliyet gösteren işletmelerin genellikle küçük ve orta büyüklükteki işletmeler olarak işlev görmesi, bu alanlarda kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin yaygınlaşmasını kolaylaştırmıştır (Sarılı, 2002: 42).

Türkiye’de kayıt dışı ekonominin boyutuna ilişkin bilimsel ve politik alanlardaki yönelim 1990’ların ilk dönemlerinde ortaya çıkmıştır. Türkiye’de kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin boyutunun ölçülmesine yönelik sonuçların ortaya konduğu ilk araştırma Derdiyok (1993) tarafından kayıt dışı ekonominin boyutunu saptamak için 1984-1991 dönemleri için vergi denetimi yaklaşımı ve 1960-1991 dönemleri için ekonometrik yaklaşımı kullanılarak yapılmış ve kayıt dışı ekonominin GSMH’ya oranının sırayla %6 ile %18 ve %26 ile %47 arasında değiştiği saptanmıştır.

Halıcıoğlu (1999) tarafından kullanılan ekonometrik yöntemle kayıt dışı ekonominin GSMH’ya oranı 1969-1997 dönemleri için %0 ile %10 arasında tespit edilmiştir.

İlgın (1999) ise Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) uzmanlık tezinde kayıt dışı ekonominin GSMH’ya oranını basit parasal oran yaklaşımı yöntemiyle 1986 yılı için %25 arasında olduğunu saptamıştır. Ayrıca bunun yanı sıra İlgın (2002) basit parasal oran yaklaşımı ile 1968-2001 dönemleri için bir hesap yapmış ve kayıt dışı ekonominin GSMH’ya oranının %25 ile %80 arasında olduğunu belirlemiştir.

Çetintaş ve Vergil (2003) tarafından, 1971-2000 dönemleri göz önüne alınarak kayıt dışı ekonomi oranları hesaplanmıştır. Ekonometrik yaklaşımla yapılan çalışmada Johansen Eşbütünleşme Testini kullanmışlar, uzun dönem katsayıları saptamışlar ve kayıt dışı ekonominin GSMH'ya oranının %17 ile %30 arasında olduğunu tespit etmişlerdir.

Us (2004) kayıt dışı ekonominin boyutunu 6 farklı yaklaşımla hesaplamıştır. Söz gelimi, vergi denetimi yaklaşımın kullanıldığı 1985-2002 dönemleri için saptanan kayıt dışı ekonominin GSMH'ya oranı %26 ile %184 arasında bulunmuştur. Bu oran şimdiye kadar hesaplanmış olan en yüksek orandır. Kriz yıllarında vergi kaçığının arttığı söylenebilir.

Baldemir ve diğerleri (2005) diğer çalışmalardan daha farklı biçimde kayıt dışı ekonomiyi MIMIC modeli kullanarak belirlemişlerdir. Araştırmayı 1990-1981 ve 1992- 2003 olacak biçimde 2 farklı dönem için yapmışlardır. Araştırma sonuçlarına göre kayıt dışı ekonominin GSMH'ya oranının sırasıyla %13 ile %26 ve %11 ile %26 arasında bulunmuştur.

Erkuş ve Karagöz (2009) tarafından yapılan kayıt dışı ekonomi hesaplamasında ise ekonometrik yaklaşımdan yararlanılmış ve 1970-2005 dönemleri için hesaplanmıştır. Elde edilen katsayılar Johansen Eşbütünleşme Testini kullanarak bulunan uzun dönem katsayılarıdır ve kayıt dışı ekonominin GSMH'ya oranının %35 ile %85 arasında olduğunu öne sürmektedirler.

3.1.4. Türkiye'de Kayıt Dışı Ekonomiye Karşı Uygulanabilecek Politikalar ve Alınabilecek Tedbirler

Kayıt dışı ekonominin sebep olduğu kayıpları, tam olarak belirlemek ve ölçmek şüphesiz olanaklı değildir. Fakat bu konu ile alakalı olarak yapılmış araştırmalarda kayıt dışı ekonomi boyutunun, Gayri Safi Milli Hasılanın %50'sinden daha büyük olduğu görülmektedir. Bu veriler, kayıt dışı ekonomiyle ilgili daha etkili çalışmaların yapılması gerektiğinin apaçık bir göstergesidir (Yurdakul, 2014: 218).

Kayıt dışı ekonominin bütün dünya ekonomisini tehdit eden olumsuz etkileri, bu durumla mücadele etmeyi sağlayacak bazı yöntemler geliştirmeyi zorunlu hale getirmiştir. Birçok dünya ülkesi gibi Türkiye'nin de son dönemde kamunun gelir ve giderleri arasındaki

dengesizlik nedeniyle finansal sorunlar yaşaması, kayıt dışı ekonomi ile mücadele konusuna dikkat çekmektedir (Aslanoğlu ve Yıldız, 2007: 129).

Ekonomilerde temel amaç kayıt dışılığı önlemek olmalıdır. Devlet politikası olarak belirlenmelidir. Ciddiye alınıp, nedenleri üzerinde düşünülüp buna göre de çözüm önerileri sunulmalıdır (Aslanoğlu, 2008). Kayıt dışılığın en önemli nedeni vergi kaçırma isteğidir. Buna yönelik tedbirler alınması son derece önemlidir. Vergi denetimi sıklaştırılmalıdır. Vergi denetim çalışanları yetersizse vergi uzmanları yetiştirilmelidir. Günümüzde (ülkemizde) vergi denetim alanında çalışan sayısı oldukça azdır. Bu sorunu önlemeye yönelik iyileştirici önlemler alınması gerekmektedir (Çolak, 2011). Bu meslek daha cazip hale getirilebilir. Ücretlerde artış sağlanabilir. Vergi çalışanlarının iş güvenliği konusunda da iyileştirmeler yapılabilir. Ayrıca vergi cezalarının caydırıcı olması da kayıt dışılığı önlemede çok önemlidir. Mükellef cezaların ağırlığından kaçınıp kayıt dışı faaliyette bulunmayacaktır. Sık tekrarlanan vergi afları olmamalıdır. Bir diğer dikkat edilmesi gereken husus ise ekonomik faaliyetlerin çek, senet ve nakde dayandırılmamasıdır. İşlemlerin daha çok banka kanalıyla yapılması, bilgisayar sisteminden takip edilebilir olması gerekir. Çünkü nakit işlemleri denetlemek, takip etmek oldukça zor olduğundan kayıt dışı oranları da o denli yüksek çıkmaktadır. Vergi istisna ve muafiyetleri kesinlikle azaltılmaya gidilmelidir. Çünkü hükümet tarafından belli bir yatırıma ulaşmış firmalar için sağlanan bu avantajı, küçük kalmış ya da orta ölçekte olan firmalar da kullanmak istemektedirler. Bunun içinde yatırımları henüz belli seviyeye gelmemiş bu firmalar yatırımlarını artmış gösterirler. Yatırımlarını arttırabilmek için kayıt dışı faaliyetlerini arttırırlar. Bu sebeple vergi istisna ve muafiyetlerin azalması üzerinde durulması gereken önemli bir konudur (Aslanoğlu, 2008).

3.1.5. Bankacılık Sektörünün Kayıt Dışılığa Etkisi

Ekonomik hareketlenmenin sağlanması, ekonomik faaliyetlerde kullanılacak kaynakların dağıtılması ve gündelik parasal işlemlerin gerçekleştirilmesinde bankalar ön plana çıkmaktadır. Bankacılık sektörü, sağlamakta olduğu bu pek çok hizmet ile finansal ve sosyal alanda büyük bir yere sahiptir (Savram ve Karakoç, 2012: 332). Bankacılık sektörünün faaliyetlerinden yararlanan bir diğer alan ise kayıt dışı ekonomiyle mücadeledir.

Kayıt dışı ekonomik faaliyetlere yönelik mücadelede ön plana çıkan kurumlar hiç kuşkusuz ki bankalardır. Kazanılma sürecinde kayıt altına alınamayan finansal unsurlar, harcanma sürecinde bankacılık hizmetlerinden yararlanan kişi ve kuruluşlar tarafından kolaylıkla kayıt altına alınabilmektedir. Her bir finansal hareketliliğe yönelik verilerin detaylı bir biçimde işlendiği bankacılık sektörü, kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin boyutunu ve yönelimini saptamak adına önemli bir bilgi kaynağıdır. Bankalar aracılığıyla elde edilen veriler doğrultusunda gerçekleştirilecek denetimlerden oldukça verimli sonuçlar alınabilmektedir.

Finansal etkinliklerin kayıt altına alınmasının yanı sıra, gelişmiş bir bankacılık sektörü, girişimcilere düşük oranlarla uzun vadeli krediler sağlayarak ihtiyaç duydukları sermayenin büyük bir kısmını karşılayabilmekte, dolayısıyla girişimcilerin kayıt dışı ekonomiye yönelme oranlarını düşürebilmektedir. Ayrıca teşviklerden yararlanan girişimcilerin, kredi aldıkları bankayla iş yaşamları boyunca çalışmalarını sağlanabilmekte, bu yolla işletme tarafından yapılan her türlü ticari faaliyet kayıt altında tutulabilmektedir. Bu teşvikler ülke ekonomisini canlandırırken girişimciye güven sağlamakta, dolayısıyla yeni girişimlerin ve gelişmiş sektörlerin kapısını açmaktadır.

3.2. Mevcut Bankacılık Ürünlerinin Gelişimi ve Kullanımı

3.2.1. Bireysel Krediler

Ülkemizde 4077 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanununun (THHK) 10. Maddesi, tüketici kredilerini, “tüketicilerin bir mal veya hizmet edinmek amacıyla kredi verenden nakit olarak aldıkları kredidir” şeklinde tanımlamıştır. Söz konusu yasada tüketici, “bir mal veya hizmeti ticari veya mesleki olmayan amaçlarla edinen, kullanan veya yararlanan gerçek ya da tüzel kişi” olarak, kredi veren ise, “mevzuatları gereği tüketicilere nakit vermeye yetkili olan banka, özel finans kuruluşu ve finansman şirketleri” olarak tanımlanmaktadır.

Bireysel krediler, ticari kredilerden farklı bir yapıya sahiptir. Bireysel krediler, tüketime yönelik bir ihtiyacın giderilmesi amacıyla kullanılırken, ticari krediler ticaret ve üretim için gerekli olan finansman ihtiyacını sağlamak için kullanılır. Ticari kredilerde amaç ileride kârın azamileştirilmesidir.

Ekonomik gelişmeler ve bankacılık sektöründe yaşanan ve giderek artan rekabet sürekli sektörün yeni ürünler çıkarmasına ve bireysel krediler kapsamının da genişlemesine neden olmaktadır. Genel olarak bireysel krediler, bankalar tarafından nakit şeklinde veya mal ve hizmet satın alımlarına yönelik finansman ihtiyacının karşılanması şeklinde kullanılmaktadır.

Bireysel kredilerin vadeleri, teminatları, ödeme koşulları, para birimleri piyasa koşulları ve yasal düzenlemelere göre bankaların plasman politikalarına bağlı olarak farklılık göstermektedir.

Temelde bireysel krediler 4 ana kredi türünden oluşmaktadır.

- İhtiyaç Kredisi,
- Taşıt Kredisi,
- İpotekli İhtiyaç Kredisi,
- Konut Kredisi

Bunların dışında bankaların bireysel krediler kapsamında farklı zaman ve koşullar ile piyasaya sürdükleri beyaz eşya kredisi, eğitim kredisi, tatil kredisi, sağlık kredisi, evlilik kredisi, bayram kredisi gibi çeşitli kredi ürünleri de bulunmaktadır. Kâr amacı güden bankaların kâr etme yolunda en büyük silahlarından biri bireysel kredilerdir. Bundan ötürü bankalar arasında bu anlamda oldukça fazla rekabet bulunmaktadır.

Bankacılık sektöründe Aralık 2016 dönemi itibariyle 34 adet mevduat, 13 adet kalkınma ve yatırım, 5 adet katılım bankası olmak üzere toplam 52 banka faaliyet göstermektedir. 2008-2016 yılları arasındaki bireysel kredilerdeki dağılım Türkiye Bankalar Birliği resmî sitesinden alınan verilerde incelenmiştir.

Tablo 2. 2011-2016 Yılları Arasında Verilen Kredi Dağılımı

		Kullandırılan Miktar, Milyon TL					Kişi Sayısı				
Dönem		Taşıt	Konut	İhtiyaç	Diğer	Toplam	Taşıt	Konut	İhtiyaç	Diğer	Toplam
2011	TP	8.033	29.739	69.401	5.631	112.805	202.390	143.904	7.650.399	699.621	8.966.253
	YP	3	17	2	0	22	51	129	27	4	211
	Toplam	8.036	29.756	69.404	5.631	112.827	202.441	414.033	7.650.366	699.625	8.966.464
2012	TP	7.373	28.443	65.357	10.475	111.647	184.040	372.718	7.338.729	1.089.195	8.984.682
	YP	4	26	2	0	31	74	84	20	0	178
	Toplam	7.376	28.469	65.359	10.475	111.678	184.114	372.802	7.338.749	1.089.195	8.984.860
2013	TP	11.133	50.397	97.840	22.384	181.754	209.613	595.758	8.558.619	1.802.195	11.166.185
	YP	2	2	1	0	6	38	14	13	0	65
	Toplam	11.135	50.400	97.841	22.384	181.759	209.613	595.772	8.558.632	1.802.195	11.166.250
2014	TP	7.697	36.521	83.358	23.623	151.199	129.168	383.408	8.060.156	2.136.627	10.709.359
	YP	2	4	2	0	8	35	24	15	0	74
	Toplam	7.699	36.524	83.360	23.623	151.206	129.203	383.432	8.060.171	2.136.627	10.709.433
2015	TP	7.019	46.781	105.269	5.877	164.946	137.140	438.146	9.336.660	583.586	10.495.532
	YP	6	5	85	0	96	100	21	65	0	186
	Toplam	7.025	46.786	105.354	5.877	165.042	137.240	438.167	9.336.725	583.586	10.495.718
2016 Eylül	TP	1.037	13.214	26.839	9	41.099	26.002	115.174	2.184.827	1.222	2.327.225
	YP	2	1	1	0	4	23	5	13	0	41
	Toplam	1.039	13.215	26.840	9	41.103	26.025	115.179	2.184.840	1.222	2.327.266

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği (tbb.org.tr)

2011 yılında, 8.966.464 kişiye kullandırılan toplam bireysel kredi miktarı 112,8 milyar TL'dir. Bunun %61,5'i 7.650.339 kişiye kullandırılan ihtiyaç kredileridir. 413.904 kişiye konut kredisi kullandırılmış ve %26,4 pay almıştır. 202.390 kişiye taşıt kredisi verilmiş olup %7,1 paya sahiptir. Kalan %5' i de diğer kredilerden oluşmaktadır.

2012 yılında, 8.984.860 kişiye kullandırılan toplam bireysel kredi miktarı 111,6 milyar TL'dir. Bunun %58,5'i 7.338.729 kişiye kullandırılan ihtiyaç kredileridir. 372.718 kişiye konut kredisi kullandırılmış ve %25,4 pay almıştır. 184.040 kişiye taşıt kredisi verilmiş olup %6,7 paya sahiptir. Kalan %9,4'ü de diğer kredilerden oluşmaktadır.

2013 yılında, 11.111.250 kişiye kullandırılan toplam bireysel kredi miktarı 181,7 milyar TL'dir. Bunun %53,8'i 8.558.632 kişiye kullandırılan ihtiyaç kredileridir. 595.772 kişiye konut kredisi kullandırılmış ve %27,6 pay almıştır. 209.651 kişiye taşıt kredisi verilmiş olup %6,1 paya sahiptir. Kalan %12,9'u da diğer kredilerden oluşmaktadır.

2014 yılında, 10.709.433 kişiye kullandırılan toplam bireysel kredi miktarı 151,2 milyar TL'dir. Bunun %55,1'i 8.060.171 kişiye kullandırılan ihtiyaç kredileridir. 383.432 kişiye konut kredisi kullandırılmış ve %24,1 pay almıştır. 129.203 kişiye taşıt kredisi verilmiş olup %5,2 paya sahiptir. Kalan %15,6'sı da diğer kredilerden oluşmaktadır.

2015 yılında, 10.495.718 kişiye kullandırılan toplam bireysel kredi miktarı 165 milyar TL'dir. Bunun %63,8'i 9.336.725 kişiye kullandırılan ihtiyaç kredileridir. 468.167 kişiye konut kredisi kullandırılmış ve %28,3 pay almıştır. 137.240 kişiye taşıt kredisi verilmiş olup %4,2 paya sahiptir. Kalan %3,7'si de diğer kredilerden oluşmaktadır.

2016 yılı içerisinde 3. çeyreğine kadar olan zaman diliminde 2.327.266 kişiye kullandırılan toplam bireysel kredi miktarı 41,1 milyar TL'dir. Bunun %65'i 2.184.840 kişiye kullandırılan ihtiyaç kredileridir. 115.179 kişiye konut kredisi kullandırılmış ve %32,1 pay almıştır. 26.025 kişiye taşıt kredisi verilmiş olup %2,5 paya sahiptir. Kalan %0,4'ü de diğer kredilerden oluşmaktadır.

Aşağıdaki tabloda 2011 yılından 2016 yılına kadar verilen kredilerin bakiyeleri görülmektedir.

Tablo 3. 2011-2016 Yılları Arasında Verilen Kredi Dağılımı (Stok Bakiye)

Bakiye Miktar, Milyon TL							
Dönem		Taahhüt	Konut	İhtiyaç	Diğer	Toplam	Toplam Kişi
2011	TP	6.916	69.725	62.256	20.274	159.171	12.378.111
	YP	17	30	5	2	53	2.832
	Toplam	6.933	69.755	62.261	20.276	159.224	12.380.943
2012	TP	7.542	79.543	67.359	27.605	182.049	13.186.247
	YP	18	49	5	1	74	2.216
	Toplam	7.561	79.592	67.365	27.606	182.124	13.188.463
2013	TP	7.942	101.272	85.883	35.999	231.096	14.375.214
	YP	23	51	10	2	85	1.452
	Toplam	7.965	101.322	85.893	36.001	231.181	14.376.666
2014	TP	6.242	114.972	95.468	44.135	260.817	15.896.169
	YP	14	43	15	2	74	843
	Toplam	6.256	115.015	95.483	44.137	260.891	15.897.012
2015	TP	5.755	135.017	144.077	23	284.872	19.553.986
	YP	15	119	22	0	156	396
	Toplam	5.770	135.136	144.099	23	285.028	19.554.385
2016	TP	6.070	156.080	156.113	7	318.270	20.052.097
	YP	19	123	26	0	168	433
	Toplam	6.089	156.203	156.139	7	318.438	20.052.530

2011 yılında 159,2 trilyon olan toplam kredi miktarı 2012 yılında %14 artmıştır. Bu dönem sonunda toplam 13.188.463 kişi kredi kullanmıştır. 2013 yılında %27 kredi artışı olmuştur. Kredi kullanan kişi sayısı toplam 14.376.666'dır. 2014 yılında %13 kredi artışı olmuştur. Bu dönemde toplam kredi kullanan kişi sayısı 15.897.012'dir. 2015 yılında %9 kredi artışı olmuş ve toplamda 19.554.385 kişi kredi kullanmıştır. 2016 yılında ise %12 kredi artışı olmuştur. Kredi kullanan toplam kişi sayısı ise 20.052.530'dur.

3.2.2. Kredi Kartları

19.yüzyılda ABD'de kullanılmaya başlanmış olan kredi kartları, farklı alanlarda faaliyet gösteren iş yerlerinde para yerine kullanılabilen ve belirli bir bölge sınırı olmayan ödeme araçlarıdır (Uludağ ve Arıcan, 2001).

Bankalararası Kart Merkezi'ne ait resmi internet sitesinde kredi kartı “bankalar ve kart çıkartmaya yetkili kuruluşların müşterilerine belirli limitler dâhilinde açtıkları kredilerle, nakit kullanmaksızın mal ve hizmet alımı, nakit kredi çekme imkânı sağlamak için verdikleri ödeme aracı” olarak tanımlanmıştır.

Ülkemizde 1990'lı yıllara kadar ödeme aracı olarak çoğunlukla nakit para, daha az olmak üzere de çek ve senet kullanılmaktaydı. Ancak, son yıllarda dünyadaki gelişmelere paralel olarak ülkemizde, özellikle kentlerde ödeme aracı olarak plastik para olarak ifade edilen kredi kartları kullanılmaya başlanmıştır.

Senetlerin zamanla işlevini yitirmesi ile kart sahiplerinin, kredi kartlarını alışverişlerde nakit yerine kullanmaları ve nakit ihtiyaçlarını da kredi kartları ile sağlamaları kredi kartı kullanımının daha da artmasına neden olmuştur. Kredi kartı ile yapılan alışverişlerde ödemenin ileri tarihe ertelenmesi ile bir çeşit taksitlendirme sağlanırken, daha sonra işyerlerinin de ürünlerini kredi kartına taksit uygulayarak satmaya başlamaları kredi kartı kullanımını daha da yaygınlaştırmıştır (Savaşçı ve Tatlıdil, 2006).

Kredi kartlarının Türkiye'deki gelişim süreci Avrupa ülkeleri ile paralellik göstermektedir. Fakat batıda önce tüketici kredisinin uygulaması başlamış, daha sonra tüketici kredilerinin kolay verilmesi ve kullanılmasını sağlamak üzere kredi kartları piyasaya çıkmıştır. Türkiye'de ise batıdaki gelişmenin tersine önce kredi kartları kullanılmaya başlanmış, daha sonra tüketici kredileri hizmeti (bireysel bankacılık) verilmeye başlanmıştır. Türkiye'de lisansı olan ve başka ülkelerde de kullanılabilen kredi kartı yoktur. Türkiye'deki bankalar, dünyada geçerliliği olan ve lisansı başka ülkelerdeki kuruluşlara ait sistemleri kullanan kredi kartlarını piyasaya sunmaktadır (<http://www.bkm.com.tr>).

Kredi kartı kullanımının temel fonksiyonları arasında, nakit ihtiyacını azaltması, ekonominin kayıt altına alınmasını sağlaması, tasarruf-yatırım akısını hızlandırarak ticari faaliyetleri canlandırması, tüketicinin peşin satın alma, geç, ödeme veya vade avantajlarından yararlanmasını sağlaması, nakit avans çekme imkânı sunması ve internet posta/telefon ile işlemlerinin yapılabilme kolaylığının olması yer almaktadır (<http://www.bkm.com.tr>).

Tablo 4'de Bankalararası Kart Merkezi resmî sitesinden alınan 2011-2016 yılları arasında kullanımda olan kredi kartları incelenmiştir.

Tablo 4. 2011-2016 Yılları Arasında Kullanımda Olan Kredi Kartları (Adet)

	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Ocak	47.133.041	51.548.439	54.702.403	56.787.886	57.025.614	58.360.543
Şubat	47.416.978	51.808.845	55.239.577	56.787.886	57.330.524	58.434.657
Mart	47.855.248	52.181.020	55.744.399	57.289.670	57.527.909	58.661.153
1. Dönem	47.855.248	52.181.020	55.744.399	57.289.670	57.527.909	58.661.153
Nisan	48.344.472	52.434.194	56.027.431	57.242.835	57.551.206	58.780.717
Mayıs	48.803.398	52.826.264	56.361.749	57.317.236	57.701.145	58.832.344
Haziran	49.132.742	53.162.775	56.540.132	57.346.935	57.803.261	59.020.102
2. Dönem	49.132.742	53.162.775	56.540.132	57.346.935	57.803.261	59.020.102
Temmuz	49.508.731	53.370.619	56.540.788	57.280.716	57.812.436	57.756.178
Ağustos	49.709.011	53.554.210	56.528.466	57.077.508	57.896.411	57.809.641
Eylül	50.139.336	53.539.519	56.667.648	57.116.031	57.988.000	57.741.765
3. Dönem	50.139.336	53.539.519	56.667.648	57.116.031	57.988.000	57.741.765
Ekim	50.454.758	53.728.945	56.682.219	57.142.740	58.194.785	57.923.697
Kasım	50.781.602	54.083.204	56.741.654	57.114.419	58.250.998	58.532.604
Aralık	51.360.809	54.342.148	56.835.221	57.005.902	58.215.318	58.795.476
4. Dönem	51.360.809	54.342.148	56.835.221	57.005.902	58.215.318	58.795.476
Toplam	51.360.809	54.342.148	56.835.221	57.005.902	58.215.318	58.795.476

Kaynak: Bankalararası Kart Merkezi (bkm.com.tr)

2011 yılının birinci döneminde 47.855.248 adet olan kredi kartı sayısı, ikinci döneminde %2,7 üçüncü döneminde %2,0 ve son döneminde ise %2,4 artışla yılsonunda 51.360.809 adet kredi kartına ulaşmıştır.

2012 yılının birinci döneminde 52.181.020 adet olan kredi kartı sayısı, ikinci döneminde %1,8 üçüncü döneminde %0,7 ve son döneminde ise %1,5 artışla yılsonunda 54.342.148 adet kredi kartına ulaşmıştır.

2013 yılının birinci döneminde 55.744.399 adet olan kredi kartı sayısı, ikinci döneminde %1,4 üçüncü döneminde %0,2 ve son döneminde ise %0,3 artışla yılsonunda 56.835.221 adet kredi kartına ulaşmıştır.

2014 yılının birinci döneminde 57.289.670 adet, ikinci döneminde %0,1 artış, üçüncü döneminde %0,4 azalış ve son döneminde ise %0,2 azalışla yılsonunda 57.005.902 adet kredi kartına ulaşılmıştır.

2015 yılının birinci döneminde 57.527.909 adet olan kredi kartı sayısı, ikinci döneminde %0,5 üçüncü döneminde %0,3 son döneminde ise %0,4 artışla yılsonunda 58.215.318 adet kredi kartına ulaşılmıştır.

2016 yılının birinci döneminde 58.661.153 adet, ikinci döneminde %0,6 artış üçüncü döneminde %2,2 azalış ve son döneminde ise %1,8 artışla yılsonunda 58.795.476 adet kredi kartına ulaşılmıştır.

Tablo 5. 2012-2016 Yılları Arasında Yerli ve Yabancı Kredi Kartlarının Yurtiçi Kullanımı

Dönem	İşlem Adedi			İşlem Tutarı (Milyon TL)		
	Alışveriş	Nakit Çekme	Toplam	Alışveriş	Nakit Çekme	Toplam
2012	2.408.539.092	94.775.594	2.503.314.686	331.815,75	33.314,75	365.130,66
2013	2.610.874.305	94.399.228	2.705.273.533	388.516,13	39.182,17	427.968,30
2014	2.710.660.973	87.447.519	2.798.108.492	433.150,15	47.174,85	480.325,00
2015	2.916.153.033	94.345.766	3.010.498.799	490.839,07	57.998,69	548.837,75
2016	3.091.458.416	97.151.250	3.188.609.666	534.140,15	68.266,66	602.406,81

Kaynak: Bankalararası Kart Merkezi (bkm.com.tr)

Tabloda seçilen yıllar arasında yapılan kredi kartı işlem adedi ve işlem tutarları görülmektedir.

2012 yılında kredi kartı ile yaratılan işlem hacminin %9,1'i nakit çekimdir.

2013 yılında kredi kartı ile yaratılan işlem hacminin %9,2'si nakit çekimdir

2014 yılında kredi kartı ile yaratılan işlem hacminin %9,8'i nakit çekimdir

2015 yılında kredi kartı ile yaratılan işlem hacminin %10,6'sı nakit çekimdir

2016 yılında kredi kartı ile yaratılan işlem hacminin %11,3'ü nakit çekimdir.

Görüldüğü üzere kredi kartı kullanımı içinde nakit çekim işlemlerinin payı giderek artmıştır.

3.2.3. POS

Telefon bağlantısı ile kullanılan ve üye iş yeri ile banka arasında bağlantının kurulmasını sağlayan POS cihazları, İngilizce “Point Of Sale” kelimesinin kısaltılmasıyla dilimize girmiştir. Türkçe karşılığı ise ‘satış noktası’ şeklindedir. POS cihazlarında banka hesap kartı ya da kredi kartları kullanılmaktadır. Yani bankaların alışveriş yapılabilen kart ürünleri için tasarlanmıştır. Alışveriş yaparken kullanılan bu cihazlarda tanıma özelliği bulunmaktadır. Kredi kartı cihaza okutulduktan sonra cihaz müşteriye tanımaktadır. Karta ait şifre girildikten sonra ise işlemler gerçekleşmektedir.

Kredi kartlarında bulunan çipler sayesinde POS makineleri kolaylıkla kullanılabilir. İşlem sırasında bankalardan gerekli bilgilere ulaşarak, alışverişin yapılıp yapılmayacağına kararı verilmektedir. İşlem sonucunda da yapılan alışverişin tutarı, pos makinesi kullanarak kredi kartından ödenmektedir. POS cihazları bu tür işlemlerin yapılmasına olanak sağlamak ve alışverişlerin hem güvenli hem de hızlı olmasına yardımcıdır.

POS makinesi sadece ödeme yapılan araç gibi görünse de aslında birçok işleve sahiptir. Bunların en başında da takılan kartın doğru, sahte, geçerli olup olmadığını kontrol etmesi gelmektedir. Bu sebeple alışverişlerin kredi kartı ile yapılması güvenli bir yoldur. Yapılan alışverişlerde kartların geçerliliğinin yanında bir de hesapların müsait olup olmadığı kontrol edilmektedir. Hesapların müsait olması durumunda da ödeme gerçekleşmektedir.

POS cihazları kartla alışverişlere imkân sağladığından, kredi kartının ortaya çıkardığı bütün avantajları aynı şekilde sağlamaktadır. Başlıca avantaj ise bu cihazların kullanılmasında üretilen kağıtlar yasal olduğu için herhangi bir vergi kaçırma durumları olmamaktadır. Ayrıca genel problemlerden biri olan kayıt dışı ekonominin de önüne geçilmektedir. Durum böyle olunca da POS cihazlarının kullanımına devlet tarafından çeşitli destekler verilmektedir. Bu yüzden ülke ekonomisi açısından da yararı, kesinlikle göz ardı edilemez.

Tablo 6. 2011-2016 Yılları Arasında Kullanımda Olan POS Cihazları

	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Ocak	1.827.465	1.970.128	2.138.907	2.177.110	2.172.406	2.034.501
Şubat	1.841.070	1.961.033	2.154.285	2.152.051	2.174.210	2.017.237
Mart	1.841.070	1.987.114	2.182.367	2.154.668	2.174.455	1.993.507
1. Dönem	1.850.565	1.987.114	2.182.367	2.154.668	2.174.455	1.993.507
Nisan	1.879.432	2.003.320	2.215.724	2.157.367	2.175.816	1.970.783
Mayıs	1.914.137	2.014.312	2.243.112	2.172.631	2.195.003	1.945.298
Haziran	1.947.880	2.047.094	2.267.364	2.199.811	2.203.512	1.906.533
2. Dönem	1.947.880	2.047.094	2.267.364	2.199.811	2.203.512	1.906.533
Temmuz	1.928.925	2.063.611	2.265.575	2.190.339	2.207.803	1.837.960
Ağustos	1.940.613	2.071.313	2.274.284	2.199.414	2.208.915	1.822.425
Eylül	1.953.890	2.093.617	2.298.033	2.217.291	2.211.746	1.804.751
3. Dönem	1.953.890	2.093.617	2.298.033	2.217.291	2.211.746	1.804.751
Ekim	1.963.330	2.116.162	2.293.655	2.215.886	2.203.075	1.776.553
Kasım	1.968.046	2.137.064	2.295.033	2.222.576	2.197.569	1.760.792
Aralık	1.976.843	2.134.444	2.293.695	2.191.382	2.158.328	1.746.220
4. Dönem	1.976.843	2.134.444	2.293.695	2.191.382	2.158.328	1.746.220
Toplam	1.976.843	2.134.444	2.293.695	2.191.382	2.158.328	1.746.220

Kaynak: Bankalararası Kart Merkezi (bkm.com.tr)

2011 yılının birinci çeyreğinde 1.850.565 adet olan POS cihazı sayısı, ikinci çeyreğinde %5, üçüncü çeyreğinde %0,3 ve son çeyreğinde %1,2 artarak yıl sonunda 1.976.843 adete ulaşmıştır.

2012 yılının birinci çeyreğinde 1.987.114 adet olan POS cihazı sayısı, ikinci çeyreğinde %3, üçüncü çeyreğinde %2,2 ve son çeyreğinde %2 artarak yıl sonunda 2.134.444 adete ulaşmıştır.

2013 yılının birinci çeyreğinde 2.182.367 adet olan POS cihazı sayısı, ikinci çeyreğinde %3,7 artış, üçüncü çeyreğinde %1,3 artış ve son çeyreğinde %0,2 azalış ile yıl sonunda 2.293.695 adete ulaşmıştır.

2014 yılının birinci çeyreğinde 2.154.668 adet olan POS cihazı sayısı, ikinci çeyreğinde %2,1 artış, üçüncü çeyreğinde %0,8 artış ve son çeyreğinde %1,2 azalış ile yıl sonunda 2.191.382 adete ulaşmıştır.

2015 yılının birinci çeyreğinde 2.174.455 adet olan POS cihazı sayısı, ikinci çeyreğinde %1,3 artış, üçüncü çeyreğinde %0,4 artış ve son çeyreğinde %2,5 azalış ile yıl sonunda 2.158.328 adete düşmüştür.

2016 yılının birinci çeyreğinde 1.993.507 adet olan POS cihazı sayısı, ikinci çeyreğinde %4,6 azalış, üçüncü çeyreğinde %5,6 azalış ve son çeyreğinde %3,4 azalış ile yıl sonunda 1.746.220 adete düşmüştür.

2016 yılsonu itibariyle POS sayısı, 2011 yılına göre %11,7 azalmış. İncelenen yıllar içerisinde en fazla POS kullanımının olduğu 2013 yılına göre ise, 2016 yılında %23,7 azalma olmuştur. POS adetlerindeki bu azalışın iki sebebi olduğu düşünülmektedir. İlki bankacılık sektörünün en önemli maliyet kalemlerinden birini oluşturan POS'larda ortak kullanıma sektör artık daha sıcak bakmaktadır. Tek bir cihazın birden fazla bankanın kartına hizmet vermesi, bankaların maliyetini düşürdüğü gibi işyerlerinde oluşan POS kirliliğini de önlemektedir. Kullanımda olan POS'ların düşmesinin bir diğer sebebi ise, özellikle 2016 yılındaki durgun ekonomiden kaynaklı iş yerlerinin iflas etme ve kapanmalarındaki artışın yansımaları olarak düşünülmektedir.

3.2.4. ATM

Para çekme makinesi diğer adı ile ATM (İngilizce Automated Teller Machine sözcüklerinin kısaltması), ticari bankalar tarafından kullanılmakta olan bir dağıtım kanalıdır. Önceleri sadece para ödeme ve ekstre basma gibi hizmetler sunabilirken, günümüzde, para yatırma, EFT, fatura ödeme ve yatırım gibi birçok konuda müşterilere hizmet vermektedir. Makinenin mucidi; Osmanlı Ermeni'si Luther George Simciyan'dır ve 1930'larda Amerika'da pek talep görmediği için bir müddet sonra kullanımdan kalkmıştır. Daha sonra, İngiliz John Shepherd-Barron tam elektronik bankamatığı icat etmiştir. Tam anlamı ile ATM sayılabilecek ilk cihaz 27 Haziran 1967 tarihinde De La Rue firmasınınca Barclays Bank için üretilerek, Londra'nın Enfield kasabasında hizmete sunulmuştur. Çoğunlukla üzerinde manyetik bir banda sahip plastik kartlar ile işlem yapılabilen bankamatiklerde işlemlere başlanmadan önce

kullanıcıdan karta ait şifre talep edilerek güvenli giriş temin edilmektedir. Zaman içinde, bankamatik cihazlarına kartsız işlem menüleri de dahil edilmiştir (atm.net.tr). ATM cihazı Türkiye'ye ilk defa 1982 yılında İş Bankası tarafından, Bankamatik ismiyle kurulmuştur. ATM'lerin işlevi, önceleri sadece para çekmekle sınırlıyken sonra para da yatırılmaya başlanmıştır. Zamanla bu makinelerin teknolojisi ve işlevi geliştirilerek fon alım/satım, havale, fatura ödeme, EFT gibi birçok bankacılık işlemi yapılmaya başlanmıştır. İlk dönemlerde ATM'den yapılan işlemlerin %80'ini para çekme işlemi oluştururken şimdilerde bu oran %30'lara kadar düşmüştür.

ATM'ler bu özellikleriyle yavaş yavaş banka şubelerine rakip olmaya başlamıştır. Bazı bankalarda tüm bankacılık işlemlerinin %25'i, bazılarında %50'si ATM'lerden yapılabilmektedir. İşlemlerin ATM'lere yönlendirilmesinin en büyük etkeni maliyetinin banka şubelerine oranla çok daha az olmasıdır (Bekar, 2009). Çalışmada 2011-2016 yılları arasındaki ATM'lerin sayıları incelenmiştir.

Tablo 7. 2011-2016 Yılları Arasında Kullanımda Olan ATM Sayısı

	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Ocak	27.884	32.749	36.776	42.252	45.767	48.436
Şubat	28.070	32.991	37.163	42.368	46.049	48.535
Mart	28.356	33.249	37.507	42.448	46.254	48.670
1. Dönem	28.356	33.249	37.507	42.448	46.254	48.670
Nisan	28.618	33.500	38.015	42.628	46.494	48.718
Mayıs	29.810	33.789	38.574	42.894	46.780	48.746
Haziran	30.325	34.065	39.088	43.219	46.994	48.751
2. Dönem	30.325	34.065	39.088	43.219	46.994	48.751
Temmuz	30.837	34.421	39.661	43.566	47.169	48.100
Ağustos	31.233	34.707	40.030	43.938	47.376	48.154
Eylül	31.376	35.053	40.534	44.443	47.556	48.197
3. Dönem	31.376	35.053	40.534	44.443	47.556	48.197
Ekim	31.745	35.400	40.937	44.816	47.755	48.280
Kasım	32.083	35.787	41.424	45.166	48.053	48.201
Aralık	32.462	36.334	42.011	45.576	48.277	48.421
4. Dönem	32.462	36.334	42.011	45.576	48.277	48.421
Toplam	32.462	36.334	42.011	45.576	48.277	48.421

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği (tbb.org.tr)

2011 yılının birinci çeyreğinde 28.356 adet olan ATM sayısı yılın ikinci çeyreğinde %6,9 üçüncü çeyreğinde %3,5 ve son çeyreğinde %3,5 artarak toplamda 32.462 adete ulaşmıştır.

2012 yılının birinci çeyreğinde 33.249 adet olan ATM sayısı yılın ikinci çeyreğinde %2,4 üçüncü çeyreğinde %2,8 ve son çeyreğinde %3,5 artarak toplamda 36.334 adete ulaşmıştır.

2013 yılının birinci çeyreğinde 37.507 adet olan ATM sayısı yılın ikinci çeyreğinde %4, üçüncü çeyreğinde 3,6 ve son çeyreğinde %3,5 artarak toplamda 42.011 adete ulaşmıştır.

2014 yılının birinci çeyreğinde 42.448 adet olan ATM sayısı yılın ikinci çeyreğinde %1,8 üçüncü çeyreğinde %2,8 ve son çeyreğinde %2,5 artarak toplamda 45.576 adete ulaşmıştır.

2015 yılının birinci çeyreğinde 46.254 adet olan ATM sayısı yılın ikinci çeyreğinde %1,6 üçüncü çeyreğinde %1,2 ve son çeyreğinde 1,5 artarak toplamda 48.277 adete ulaşmıştır.

2016 yılının birinci çeyreğinde 48.670 adet olan ATM sayısı yılın ikinci çeyreğinde %0,1 artış, üçüncü çeyreğinde %1,2 azalış ve son çeyreğinde %0,5 artışla toplamda 48.421 adete düşmüştür.

2016 yılsonu itibariyle ATM sayısı 2011 yılının ilk çeyreğine göre %70,8 oranında artış göstermiştir. Ancak tablodan da görüldüğü üzere 2016 yılının 2.çeyreği ile yılın sonundaki ATM sayıları arasında 330 adet azalma olmuştur. Bu azalışın özellikle yılın yarısından sonra kapanan ve birleştirilen banka şubelerinin yansıması olduğu düşünülmektedir.

3.2.5. Çağrı Merkezleri

İletişim ve bilgi teknolojilerindeki hızlı değişim ve gelişmelerin ürünü olarak ortaya çıkmış olan çağrı merkezleri, bankaların müşterilerine temas edebilmesini sağladığı, istek ve ihtiyaçlarına hızlı bir şekilde cevap verebildiği, çapraz ürün satışları yapabildiği, müşterinin de 7/24 bankacılık hizmetlerini alabildiği bir iletişim kanalıdır. Telefonun istek ve şikâyet aracı olarak kullanılması, 1960'ların sonuna rastlamaktadır. Bu dönemde birçok işletme, ücretsiz telefon hatlarını "hizmet statüsü" olarak ifade ediyorlardı. Ancak tüketicilerin yoğun talebi, bu hatlarda yığılmalara sebep olmuştur (Calvert, 2001: 168). İşletmeye ulaşmak için saatlerce telefonda bekleyen tüketicilerin, sonraki aramalarında da meşgul sesi ile karşılaşmalarının müşteri kaybı olduğunu fark eden AT&T Şirketi, telefon sistemini geliştirerek ilk çağrı

merkezini kurmuştur. Bu işletmeyi, 1970'lerin başında Continental Havayolları takip etmiş ve ACD (Automatic Call Distributor-Otomatik Çağrı Dağıtıcısı) kurarak ilk çağrı merkezi uygulamasını hayata geçirmiştir (Kohen, 2002: 1).

Başlangıçta işletmeler çağrı merkezlerini personel maliyetlerini düşürmek ve iş verimliliği sağlamak amacıyla kullanmışlardır. Ancak zaman içinde bu merkezler, müşteri ile her türlü iletişimin kurulduğu merkezlere dönüşmüştür (Brown ve Maxwell, 2002: 456). Bu nedenle çağrı merkezlerinin en önemli faydası, tüketici ve işletme arasında iletişim kurmaktır denilebilir. Çağrı merkezlerinin işletmelere sağladığı diğer faydalar; ek satış, yüksek hizmet kalitesi, kaliteli müşteri ilişkileri yönetimi ve müşteri tatmininin artırılmasıdır.

Çağrı merkezi hizmetleri ve bu hizmetlerin kullanılması üzerine istatistiki bilgiler içermekte olan ve bankaların belirli dönem içerisindeki gelişimlerini takip etmeyi amaçlayan ve TBB'nin sayfasında yer alan rapordan alınan bilgiler aşağıda tablolar halinde verilerek açıklanmıştır. Söz konusu raporda kullanılan istatistiki veriler, Türkiye Bankalar Birliği'ne üye olan bankalardan, çağrı merkezi hizmeti sağlayan 26 bankanın vermiş olduğu bilgilerden meydana gelmektedir.

Tablo 8. 2011-2016 Yılları Arasında Çağrı Merkezi Çağrı Özellikleri

	Aralık 2011	Aralık 2016
Gelen çağrı (Inbound)		
Toplam gelen çağrı sayısı	71.146	117.235
Müşteri temsilcisine gelen çağrı sayısı	31.446	44.137
Karşılama oranı (yüzde)	93	91
Ortalama konuşma süresi (saniye)	145	173
Giden çağrı (Outbound)		
Toplam giden çağrı sayısı	6.370	22.161
Ulaşma oranı (yüzde)	67	58
Ortalama konuşma süresi (saniye)	81	156
Gelen e-posta sayısı	109.200	373.159
Gelen faks sayısı	28.788	10.052
Diğer seçeneklerin sayısı (chat / co-browsing vb.)	464.420	97.277

Kaynak: TBB/İstatistiki Raporlar / Çağrı Merkezi İstatistikleri / Aralık 2011-2016

2016 yılında gelen toplam çağrı sayısı 2011 yılına göre %64,8 artış göstermiştir.

BÖLÜM IV

BİR BANKACILIK ÜRÜNÜ OLAN İNTERNET BANKACILIĞI VE MOBİL BANKACILIK PENETRASYONU ÜZERİNE İNCELEME

4.1. İnternet Bankacılığı

Dünyada internet bankacılığı fikri ilk kez 1980'lerde ortaya çıkmış ve internetin ev ve işyerlerinde kullanımının yoğunlaşması ile artış göstermiştir.

Günümüzde milyonlarca kişinin kullandığı internet bankacılığı, kolaylık ve hızıyla giderek daha fazla önem kazanan ve günden güne daha da gelişerek popüler bir hal alan yeni bankacılık sistemidir. Teknolojide yaşanan gelişmeler, bankacılık hizmetlerinin daha fazla interaktif bir şekilde gerçekleşmesini zorunlu kılmaya başlamıştır. Böylece yeni bir rekabet ortamı ortaya çıkmış, bankaların imajı üzerinde çok büyük bir etkisi olmaya başlamıştır. Bu sebeple bankalar internet bankacılığı sistemlerini sürekli geliştirmekte, müşterilerini de internet bankacılığına yönlendirmek için çaba göstermektedir.

Bankacılık işlemlerinin internet aracılığıyla yapılması olarak tanımlanan internet bankacılığı, bankacılık faaliyeti yürütmek için dağıtım kanalı olarak interneti kullanan, para transferi, fatura ödeme, çek ve tasarruf hesap bakiyeleri görüntüleme, vergi ödemeleri ve finansal araçlar satın alma, yatırım yapma gibi olanaklar sunar. Coğrafi sınırların ortadan kalkması, bankalar açısından operasyonel işlemlerin ve maliyetlerin azalması, müşteriler açısından şubeye gitmeye gerek kalmadan neredeyse banka şubesinde yapabileceği her türlü işlemi online olarak gerçekleştirebilmesi internet bankacılığının gelişmesini ve kullanımının artmasını beraberinde getirmiştir (Armağan ve Temel, 2016).

Türkiye'nin internetle tanışması çok uzun yıllara dayanmamaktadır. Ancak, özellikle 1999 yılından itibaren internet bankacılığı hızlı bir şekilde yol almıştır. Dünyadaki internet kullanımına paralel olarak Türkiye'de de internet kullanımı son yıllarda artmaktadır.

Literatürdeki çalışmalar incelendiğinde; ürün ve hizmet grubunun risk düzeyi karmaşıklığı ve tüketicinin ilgilenme düzeyi internet kullanımını etkilerken internet

bankacılığında sıklıkla kullanılma sebebi olarak hesabı kontrol etme, kredi kartı ödeme, para transferi yapma olarak görülmektedir (Huang 2006; Mukherjee ve Nath, 2007).

4.2. İnternet Bankacılığı ile Yapılabilecek İşlemler

İnternet bankacılığı ile ilgili hizmetler her geçen gün artmasına rağmen genel olarak şu şekilde sıralanmaktadır (Chou and Chou, 2000).

- Hesap bakiyesi ve işlem özetleri,
- Para transferleri-ödemeler,
- Havale,
- Müşterinin kendi hesapları arasında transfer,
- EFT, (diğer banka hesaplarına transfer),
- Yurtdışına dövizli havale,
- Mevduat hesabından yatırım hesabına transfer,
- Yatırım hesabından mevduat hesabına transfer,
- Senet ödemeleri,
- Vergi ödemeleri,
- Motorlu taşıtlar vergisi ve trafik cezası ödemeleri,
- Kredi kartı hesap özet bilgileri,
- Kredi kartı borç ödemeleri,
- Kredi kartından nakit avans çekimi,
- Kredi kartı hesap özetlerinin e-mail yolu ile gönderilmesi,
- Sanal kart işlemleri,
- Döviz alım/satım işlemleri,
- Yatırım işlemleri,
- Devlet tahvili işlemleri,
- Repo işlemleri,
- Hazine bonosu işlemleri,
- Yatırım fonu alım/satım işlemleri,
- Fon alım/satım emir takibi,
- Hisse senedi işlemleri,

- Hisse senedi alım/satımı,
- Lot alım/satımı,
- Fatura ödemesi,
- Hesaplar arasında fon transferi,
- Kredi kartı talep etmek ve kredi kartı işlemleri,
- Döviz alım-satımı ve kurların takibi,
- Hesap açma işlemleri,
- Talimat verme işlemleri

4.3. İnternet Bankacılığının Sunduğu Fırsatlar

İnternet bankacılığının sunduğu fırsatları bankalar ve müşteriler açısından olmak üzere iki grupta incelemek mümkündür.

4.3.1. Bankalar İçin Fırsatlar

Bankalar teknolojinin tüm imkânlarını kullanarak müşterilerinin değişen ihtiyaçlarına cevap vermek amacıyla kendi içlerinde birimler kurmuşlardır. Amaçları müşterilerine ulaşım için alternatif dağıtım kanalları kurmak olup bu kanallardan en önemlisi de şüphesiz internet bankacılığıdır.

Yeni bir dağıtım kanalı olarak da tanımlanabilen internet, bankalar tarafından genelde iki amaç için kullanılmaktadır (Önder, 1999: 55).

- Daha fazla potansiyel müşterilere daha düşük maliyetlerle benzer kalitede karmaşık ürünleri sunabilmek,
- Yer ve zamandan bağımsız olarak kesintisiz ulaşılabilirlik sağlamak.

Şubelerdeki operasyonel işlemlerin maliyetleri bankalar için en pahalı işlemlerdir. Bankalar bu maliyetleri azaltabilmek için farklı kanallar oluşturmuşlardır. ATM, telefon bankacılığı ve son olarak da internet bankacılığı kanalları ile bankalar bu maliyetleri önemli ölçülerde azaltılmıştır. Doğal olarak maliyetlerin azaltılması bu kanalların müşteriler tarafından yoğun bir şekilde kullanılmasıyla gerçekleşmiştir.

İnternet şubelerini kullanan bireysel ve kurumsal müşteri sayısının artışı ve yapılan işlem hacminin sürekli büyümesi, bankaların tepe yöneticilerini de son derece memnun etmektedir. Şubede 2 dolara mal olan bir işlemin maliyeti, internet bankacılığı ile 10 sente kadar düşebilmektedir. Bu işlem maliyetleri telefon bankacılığında 0,54\$, ATM'ler için ise 0,27\$ olarak belirtilmiştir (Önder, 1999: 55).

Sadece bununla da kalmamakta beraber teknoloji sürekli ucuzladığı ve geliştiği için bu masraflar zamanla çok daha aşağı seviyelere çekilmekte ve internet bankacılığı çok daha fazla ilgi çekici ve avantajlı duruma gelebilmektedir (Özkapıcı, 2000: 27).

İnternet bankacılığının bankalara sağladığı diğer bir avantajda, hizmet sunumu açısından, yer ve zaman bağımsızlığı kazandırmasıdır. İnternet, bankalara coğrafi genişleme olanağı sağlar. Sunum alanının genişlemesi ile şubelerde iş yükü açısından hafifleme ve rahatlama yaşanmaktadır. Bu sayede şubelerin görev tanımları değişmekte ve asıl hedefleri olan pazarlama aktivitelerine yönelebilmektedirler. Ayrıca kazançlı müşterilere daha yakından ve özel ilgi gösterilmesi olanaklı hale gelmektedir (Özkapıcı, 2000).

4.3.2. Müşteriler İçin Fırsatlar

İnternet bankacılığı, her müşterinin kullandığı bilgisayarı bir banka şubesine dönüştürmektedir. Müşteriler, bir bilgisayar ve internet bağlantısı ile 7 gün 24 saat bankacılık hizmetlerinden faydalanabilmektedir. İnternet bankacılığı, müşterilerin hesapları ve öğrenmeyi arzu ettikleri konularda en güncel bilgileri almalarını sağlamaktadır.

İnternet kanalında yapılabilecek işlemler ve sınırları tüm müşteriler için eşit ve aynı hızdadır. Bununla birlikte firmalar için, isteğe bağlı olarak özel yetkilendirme ve onay mekanizmaları kurulabilmektedir. Böylece işletmeler, pratik ve güvenli bir otokontrol mekanizması sağlayabilmektedir. İnternet bankacılığında, erişilen hizmetlerin komisyon oranları şubelere göre daha azdır. Bu uygulamanın temelinde bankaların müşterilerini internet bankacılığına yöneltme isteği ön plandadır. Müşteriler, ihtiyaç duydukları hizmeti, internet bankacılığı kanalı ile temin ettiklerinde rahatlık ve hız açısından olduğu kadar, maliyet açısından da fayda sağlamaktadır.

Ayrıca fatura, aidat ödeme gibi bazı hizmetler de internet üzerinden ücretsiz olarak sunulmaktadır. İnternet bankacılığı müşterilere önemli derecede zaman ve maliyet avantajı sağlamaktadır. İnternet bankacılığı kullanımını, ATM'ler ve telefon bankacılığı ile destekleyen bir müşterinin, özel haller dışında pek de şubeye gitmesine gerek kalmayabilmektedir (Gül, 2003: 37).

4.4. İnternet Bankacılığı Müşteri Gelişmeleri

Çalışmada Türkiye Bankalar Birliği (TBB) tarafından yayınlanan internet bankacılığı istatistikleri raporlarından yararlanılmıştır. TBB'ye üye 26 bankanın 2008-2016 yılları arasındaki yılsonu verileri kullanılmıştır.

Tablo 9. 2008-2016 Yılları Arasında İnternet Bankacılığı Kullanan Müşteri Sayısı

	Aralık 2008	Aralık 2009	Aralık 2010	Aralık 2011	Aralık 2012	Aralık 2013	Aralık 2014	Aralık 2015	Aralık 2016
Bireysel Müşteri Sayısı									
Aktif (A)	4.613	5.343	6.038	7.802	9.629	11.422	13.181	16.169	19.077
Kayıtlı (B)	11.222	11.959	15.608	18.105	22.610	28.190	34.047	42.916	51.482
Kayıtlı (C)	5.946	7.012	7.914	10.389	13.883	16.824	19.614	23.899	27.547
(A)/(B) oranı (%)	41	45	39	43	43	41	39	38	37
Kurumsal Müşteri Sayısı									
Aktif (A)	555	605	655	803	922	1.013	1.133	1.250	1.321
Kayıtlı (B)	1.358	1.402	1.614	1.892	2.192	2.234	2.323	2.765	2.901
Kayıtlı (C)	687	684	813	968	1.131	1.217	1.399	1.547	1.657
(A)/(B) oranı (%)	41	43	41	42	42	45	49	45	46
Toplam Müşteri Sayısı									
Aktif (A)	5.169	5.948	6.693	8.606	10.551	12.435	14.315	17.420	20.398
Kayıtlı (B)	12.580	13.361	17.222	19.998	24.803	30.424	36.371	45.682	54.383
Kayıtlı (C)	6.634	7.697	8.788	11.357	15.015	18.041	21.014	25.447	29.204
(A)/(B) oranı (%)	41	45	39	43	43	41	39	38	38

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği (TBB) 2008-2016 dönemleri arası internet bankacılığı istatistiksel raporlarından oluşturulmuştur.

(Müşteri Sayısı x Bin)

Yukarıdaki tabloda yer alan ifadelere ilişkin açıklamalar şöyledir:

1. Kayıtlı bireysel müşteri sayısı:
  - a) İnternet bankacılığı yapmak üzere sistemde halen kayıtlı olan ve en az bir kez login olmuş toplam bireysel müşteri sayısı.
  - b) İnternet bankacılığı yapmak üzere sistemde kayıtlı olan ve son 1 yıl içerisinde en az bir kez login olmuş toplam bireysel müşteri sayısı.
2. Aktif bireysel müşteri sayısı:
  - a) Son üç ay içinde en az bir kez işlem yapmış (login olması yeterli) toplam müşteri sayısı.
3. Kayıtlı kurumsal/ tüzel müşteri sayısı:
  - a) İnternet bankacılığı yapmak üzere sistemde halen kayıtlı olan ve en az bir kez login olmuş toplam kurumsal/tüzel müşteri sayısı.
  - b) İnternet bankacılığı yapmak üzere sistemde kayıtlı olan ve son 1 yıl içerisinde en az bir kez login olmuş toplam kurumsal/tüzel müşteri sayısı.
4. Aktif kurumsal/tüzel müşteri sayısı: Son üç ay içinde en az bir kez işlem yapmış (login olması yeterli) toplam müşteri sayısı.

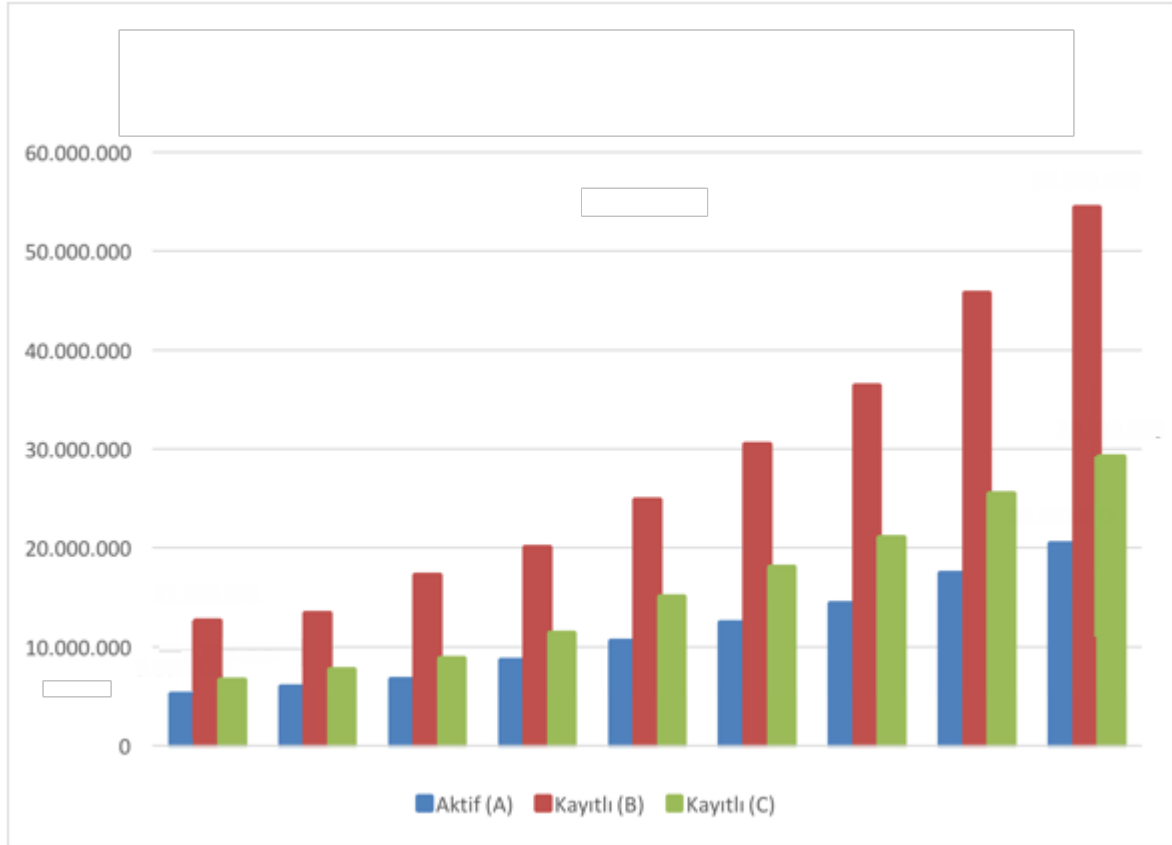
İnternet bankacılığı hizmetlerinden faydalanmak için sisteme kayıt olmuş ve son 3 ayda 1 kez login olmuş toplam müşteri sayısı 2008 yılında 5.169.000 adet kişi iken 2009 yılında yaklaşık 780 bin kişi artışı ile 5.948.000 adet kullanıcı sayısına ulaşmış ve %15 artış olduğu gözlemlenmiştir. 2010 yılında 745 bin kişinin yeni katılımı ile aktif kullanıcı sayısı %12 artmıştır. 2011 yılında 1,9 milyon kullanıcı sayısında artış dikkat çekmekte olup artış oranı %28 olarak gözlemlenmektedir.

2012 yılında %22 kullanıcı sayısı artışı olmuş ve 1,9 milyon kişi sisteme dahil olmuştur. 2013-2014 yıllarında ortalama %16 artış olmuştur. Sistemi aktif olarak kullanan kişi sayısı 2014 yılsonunda 14.315.000 milyon kişiye ulaşmıştır.2015 yılında artış oranı %22 olmuş ve 3,1 milyon kişi sisteme dahil olarak 17.420.000 kişi sistemi aktif olarak kullanmıştır. TBB'nin 2016 yılsonu rakamlarına göre ise aktif olarak interneti kullanan kişi sayısı 20.398.000 kişiye ulaşmıştır.

2008 yılından 2016 yılına kadar olan süreç içinde toplam aktif müşteri sayısında yaklaşık %295’lik artış gerçekleşmiştir.

Aşağıdaki grafikte internet bankacılığı kullanan müşteri sayısı gelişimi görülmektedir.

Şekil 1. 2008-2016 Yılları Arasında İnternet Bankacılığı Kullanan Müşteri Sayısı

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği (TBB) 2008-2016 dönemleri arası internet bankacılığı istatistiksel raporları

Grafikte de görüldüğü üzere 2016 Aralık ayı verilerine göre internet bankacılığına kayıtlı ve en az bir kez sisteme giriş yapmış kişi sayısı 54.383.428’dir. Bu sayı internet bankacılığı sistemi ile tanışan kişi sayısının azımsanmayacak ölçüde artış sağladığını göstermektedir. Bu çalışmada 2008-2016 yılları arasındaki 9 yıllık veriler incelenmiş olup, bu zaman zarfında yaklaşık 15,2 milyon kişi internet bankacılığını aktif olarak kullanarak sisteme dahil olmuş ve Aralık 2016 tarihi itibarıyla de 20,3 milyon kişi aktif olarak kullanmıştır.

31.12.2016 tarihi itibarıyla Türkiye’de ikamet eden nüfus sayısı 79.814.871 kişidir. Toplam nüfusun 54.237.586 kişisi 15-64 yaş arasındadır (TÜİK, Haber Bülteni, Sayı:24638). İnternet bankacılığı kullanan kişi sayısı bu yaş aralığındaki kişi sayısına oranlandığında %37’ye

varan internet bankacılığı penetrasyonu olduğunu göstermektedir. Önümüzdeki dönemlerde bu oranın artması tahmin edilmektedir.

4.5. İnternet Bankacılığı Kullanılarak Yapılan Yatırım İşlemleri

Bankaların müşterilerine internet bankacılığı yolu ile sağladığı ve en fazla kullanım oranına sahip ürünlerinden yatırım işlemleri, yıllar itibari ile aşağıdaki tabloda incelenmiştir.

Tablo 10. 2008-2016 Yılları Arasında İnternet Bankacılığı Kullanılarak Yapılan Yatırım İşlemleri

		Yatırım Fonları	Döviz İşlemleri	Vadeli Hesaplar	Hisse Senedi	Repo İşlemleri	Tahvil ve Bono *	Altın	VIÖB**
Aralık 2008	İşlem Adedi (Bin)	3.811	2.159	364	2.093	176	233	63	0
	İşlem Hacmi (Milyon)	17.594	14.754	5.506	5.847	5.596	2.378	132	0
Aralık 2009	İşlem Adedi (Bin)	3.859	2.046	407	4.637	127	125	85	0
	İşlem Hacmi (Milyon)	20.447	15.954	6.647	18.436	4.409	1.259	291	0
Aralık 2010	İşlem Adedi (Bin)	2.670	2.225	527	3.846	134	81	68	0
	İşlem Hacmi (Milyon)	18.492	14.701	11.859	22.463	4.832	995	161	0
Aralık 2011	İşlem Adedi (Bin)	2.483	2.382	591	4.957	116	95	478	330
	İşlem Hacmi (Milyon)	21.002	24.169	14.908	17.686	4.234	1.235	2.769	3.920
Aralık 2012	İşlem Adedi (Bin)	2.527	2.222	723	3.376	83	55	500	729
	İşlem Hacmi (Milyon)	23.565	17.403	22.225	13.671	3.148	675	1.595	7.030
Aralık 2013	İşlem Adedi (Bin)	2.125	2.148	757	3.605	91	57	573	914
	İşlem Hacmi (Milyon)	22.641	22.102	26.146	18.719	3.648	813	2.423	5.237
Aralık 2014	İşlem Adedi (Bin)	2.092	2.519	850	3.938	115	52	442	749
	İşlem Hacmi (Milyon)	25.993	28.380	32.525	25.590	5.488	657	2.577	6.591
Aralık 2015	İşlem Adedi (Bin)	1.941	3.271	934	4.146	100	58	230	132
	İşlem Hacmi (Milyon)	29.051	43.760	42.377	26.323	4.964	775	1.257	6.770
Aralık 2016	İşlem Adedi (Bin)	1.731	3.247	1.045	4.289	110	38	438	213
	İşlem Hacmi (Milyon)	29.549	54.122	52.024	28.365	5.938	518	3.778	11.487

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği (TBB) 2008-2016 dönemleri arası internet bankacılığı istatistiksel raporlarından oluşturulmuştur.

(İşlem Adedi x Bin, İşlem Hacmi x Milyon TL)

*Aralık 2010 döneminde, tahvil ve bono işlemlerinde bir banka verisi eksiktir.

Yukarıdaki tabloda yer alan ifadelere ilişkin açıklamalar şöyledir:

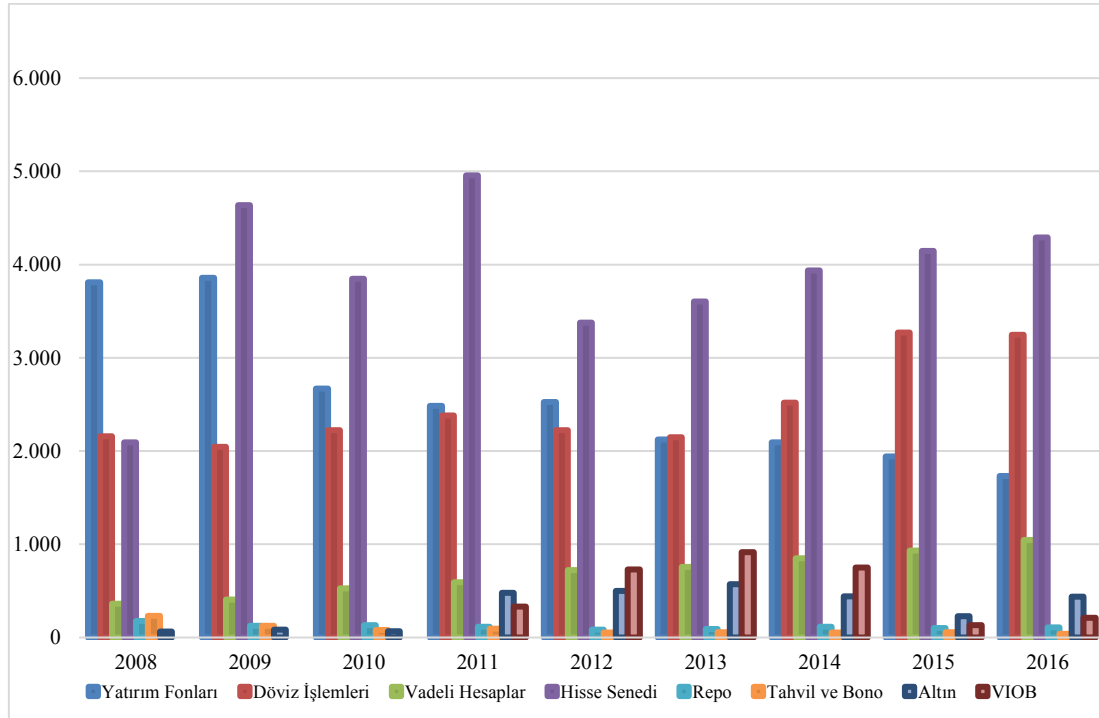
- a) Yatırım fonları (müşterinin yaptığı yatırım fonu alış/satışı)
  - o Fon alış
  - o Fon satış
- b) Döviz işlemleri (müşterinin yaptığı döviz alış/satışı ve arbitraj işlemleri)
  - o Döviz alış
  - o Döviz satış
  - o Arbitraj işlemleri (Dövizden dövize geçiş işlemleri tek işlem olarak sayılmıştır. Ayrıca döviz alış ya da döviz satış olarak değerlendirilmemiştir).
- c) Vadeli hesaplar
  - o Vadeli hesap açılışı
  - o Vadeli hesap kapanışı
- d) Hisse senedi işlemleri Girilen hisse senedi işlem emirleri toplamı (bir defada girilen emir geçerli seans sayısına bakılmadan sadece bir kez yazılacaktır) Gerçekleşen hisse senedi işlemleri
- e) Repo işlemleri
- f) Tahvil ve bono işlemleri (Eurobond dahil)
  - o Tahvil ve bono alış
  - o Tahvil ve bono satış
- g) Altın (Müşterinin altın alış ve satış toplamıdır).
  - o Altın alış
  - o Altın satış
- h) VIOB (Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsası)
  - o Girilen VIOB işlem emirleri
  - o Gerçekleşen VIOB İşlemleri

Tablo 10'da görüldüğü üzere 2008 yılından 2016 yılına kadar internet bankacılığını kullanarak yapılan yatırım fonları işlem adetlerinde giderek azalan bir trend bulunmaktadır. Buna karşın işlem hacminde bir miktar artma görülmektedir. Döviz işlemlerinde yıllar itibariyle adetsel olarak fazla bir değişiklik olmadığı ancak işlem hacmi olarak artış olduğu görülmekte olup bunun sebebinin artan kur etkisi olduğu düşünülmektedir. İnternet bankacılığını kullanarak vadeli hesap açma işlemlerinde ise yıllar itibariyle hem işlem adedi hem de işlem hacmi olarak

artış dikkat çekmektedir. Bunda bankaların son yıllarda internet üzerinden vadeli hesap açma kampanyalarının etkili olduğu bilinmektedir. Hisse senedi işlemlerinde her ne kadar bankaların kendi internet bankacılığı sitelerinde al-sat işlemleri yapılması için önemli yatırımlar yapsalar da aracı kuruluşların bu anlamda daha etkin çalıştıkları bilinmektedir. Bu işlem türünde işlem adet ve hacimlerinde yine yıllar itibari ile artış olduğu görülmektedir. Repo işlemlerine gelince; 2016 yılı işlem adedi ve hacmi 2008 yılına göre azalış görülmektedir. Bu gelişmenin nedeninin bankaların mevduat ürününde kısa vadeli alternatifleri uygulamalarıdır. Böylece gecelik ve kısa vadeli mevduat, kısa vadeli yatırım ürünü olan müşteri ile yapılan repo işlemlerinin azalmasına neden olmuştur. Tahvil bono işlemlerinin yıllar itibariyle hacim ve işlem adetinin azaldığı görülmektedir. Son yılların en fazla getiri sağlayan yatırım araçlarından altın işlemlerinin ise, vadeli hesap ve döviz işlem hacimlerinden sonra internet bankacılığında en fazla hacme sahip işlem türü olduğu görülmektedir. VIOB işlemleri 2011 yılından itibaren internet bankacılığı kanalı ile yapılabilir hale gelmiş, adet ve hacim olarak hızlı bir artış göstermiştir.

Aşağıdaki grafikte internet bankacılığı kullanılarak yapılan yatırım işlemlerinin adetsel olarak gelişimi görülmektedir.

Şekil 2. 2008-2016 Yılları Arasında İnternet Bankacılığı Kullanılarak Yapılan Yatırım İşlemleri (İşlem Adedi)

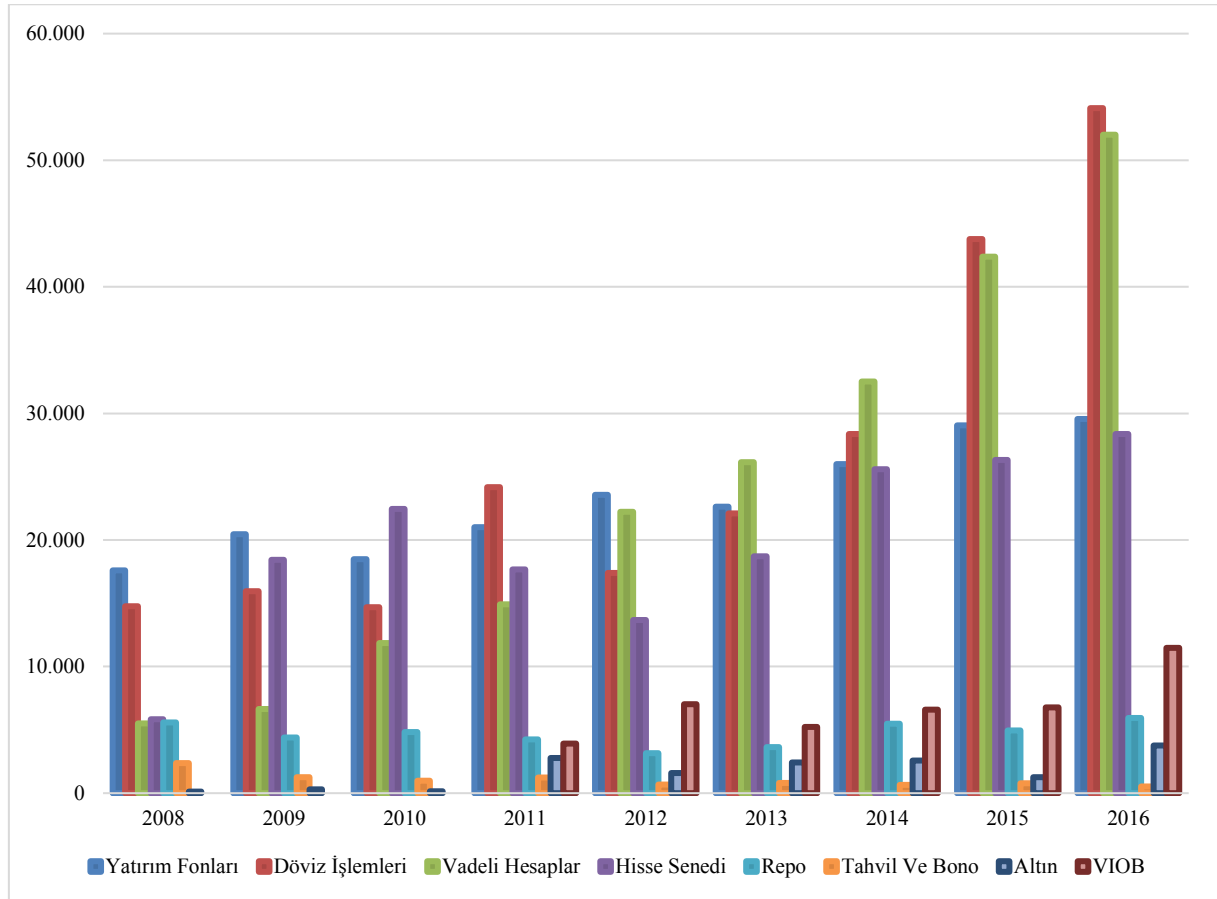
Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği (TBB) 2008-2016 dönemleri arası internet bankacılığı istatistiksel raporları kullanılarak oluşturulmuştur.

(İşlem Adedi x Bin, İşlem Hacmi x Milyon TL)

İşlem adedi olarak hisse senedi işlemleri en internet bankacılığı kanalı ile en fazla yapılan işlem türü olmuştur. 2012 yılına kadar yatırım fonları işlemleri en fazla adete sahip 2. işlem türü iken, bu yıldan sonra düşüşe geçmiş ve yerini döviz işlemlerine bırakmıştır. Döviz işlemlerinin son yıllarda hem işlem adedi hem de işlem hacmi olarak yükselmiş olmasının sebebinin, hareketli kurun etkisi ve bankaların müşterilerine internet bankacılığı kanalıyla döviz alım/satım işlemleri için daha iyi kur vermesi olduğu düşünülmektedir.

Aşağıdaki grafikte internet bankacılığı kullanılarak yapılan yatırım işlemlerin hacimsel büyüklükleri görülmektedir.

Şekil 3. 2008-2016 Yılları Arasında İnternet Bankacılığı Kullanılarak Yapılan Yatırım İşlemleri (İşlem Hacmi)

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği (TBB) 2008-2016 dönemleri arası internet bankacılığı istatistiksel raporları kullanılarak oluşturulmuştur.
(İşlem Adedi x Bin, İşlem Hacmi x Milyon TL)

İnternet bankacılığı kullanılarak yapılan vadeli hesaplar ve döviz işlemleri en fazla hacim yaratan işlem türü olarak görülmektedir. Hisse senetleri ise hacim olarak bu işlemlerin gerisinde kalmıştır.

Yatırım işlemlerinin kullanım oranları aşağıdaki tabloda incelenmiştir.

Tablo 11. 2008-2016 Yılları Arasında İnternet Bankacılığı Kullanılarak Yapılan Yatırım İşlemleri Yüzdesel Dağılımı

		Toplam	Yatırım Fonları	Döviz İşlemleri	Vadeli Hesaplar	Hisse Senedi	Repo İşlemleri	Tahvil ve Bono	Altın	VIÖB
Ara.08	İşlem Adedi	8.899	43	24	4	23	2	3	1	0
	İşlem Hacmi	51.807	34	28	11	11	11	5	0	0
Ara.09	İşlem Adedi	11.286	34	18	4	41	1	1	1	0
	İşlem Hacmi	67.443	30	24	10	27	7	2	0	0
Ara.10	İşlem Adedi	9.551	28	23	6	40	1	1	1	0
	İşlem Hacmi	73.503	25	20	16	31	7	1	0	0
Ara.11	İşlem Adedi	11.432	22	21	5	43	1	1	4	3
	İşlem Hacmi	89.923	23	27	17	20	5	1	3	4
Ara.12	İşlem Adedi	10.215	25	22	7	33	1	1	5	6
	İşlem Hacmi	89.312	26	19	25	15	4	1	2	8
Ara.13	İşlem Adedi	10.270	21	21	7	35	1	1	6	8
	İşlem Hacmi	101.729	22	22	26	18	4	1	2	5
Ara.14	İşlem Adedi	10.757	19	23	8	37	1	0	4	8
	İşlem Hacmi	127.801	20	22	25	20	4	1	2	6
Ara.15	İşlem Adedi	10.812	18	30	9	38	1	1	2	1
	İşlem Hacmi	155.277	19	28	27	17	3	0	1	5
Ara.16	İşlem Adedi	11.111	16	29	9	39	1	0	4	2
	İşlem Hacmi	185.781	16	29	28	15	3	0	2	7

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği (TBB) 2008-2016 dönemleri arası internet bankacılığı istatistiksel raporları kullanılarak oluşturulmuştur.

(İşlem Adedi x Bin, İşlem Hacmi x Milyon TL)

İnternet Bankacılığı kullanılarak yapılan yatırım işlemlerinin dağılımına bakılacak olursa, yatırım fonlarının işlem adedi ve işlem hacmi toplam yatırım işlemleri içerisinde yıllar itibariyle azalan bir trend izlemiştir. 2008 yılında işlem adedi toplamın %43'ünü oluştururken

2016 yılında bu oran %16'ya düşmüştür. Aynı şekilde işlem hacmi de incelenen yıllarda %34'lük büyüklükten %16'ya düşmüş görünmekte.

Döviz işlemlerinin trendi dalgalı bir görünüm sergilemektedir. Nitekim, 2008 yılında toplam yatırım işlemleri içerisinde %24'lük işlem adedi payı ve 2009'da %18'e kadar inmiş bir sonraki yıl %23'lük paya tekrar ulaşmıştır. Takip eden yıllarda aynı oranlarda seyir izlemiş ve 2016 yılında %29'luk işlem adedi payına ulaşmıştır. İşlem hacmi de işlem adedine paralel seyir izlemiştir.

İnternet bankacılığı yoluyla açılan vadeli hesaplarda ise her ne kadar işlem adedi az paya sahip gözükse de işlem hacmi olarak önemli bir orana sahiptir. İncelenen dönemin başında %11 olan pay 2016 yılı sonunda %28'lere çıkmıştır.

Hisse senedi işlemlerine bakıldığında 2008 yılında toplamda payı %23 olan işlem adedi büyüklüğü bir sonraki yıl %41'e yükselmiştir. Takip eden yıllarda ise aynı oranlarda kalmış ve yatırım işlemleri içerisinde en fazla paya sahip işlem türü olmuştur.

Repo, tahvil-bono, altın ve VIOB işlemleri ise en az paya sahip olan işlemler olarak görünmektedir.

4.6. İnternet Bankacılığı Kullanılarak Yapılan Finansal İşlemler

Banka şubelerinden yapılan finansal işlemler internet bankacılığı kanalıyla şubeye gitmeye gerek kalmadan yapılabilmektedir. Para transferleri, kredi kart işlemleri, ödemeler vb. işlem türleri finansal işlemler olarak adlandırılmaktadır. Bu işlemlerin sonucunda nakit giriş ve çıkışı yaratılmaktadır.

Aşağıdaki tabloda internet bankacılığı kullanılarak yapılan finansal işlemler incelenmiştir.

Tablo 12. 2008-2016 Yılları Arasında İnternet Bankacılığı Kullanılarak Yapılan Finansal İşlemleri

		Para Transferleri	Ödemeler	Kredi Kartı İşlemleri	Diğer Finansal İşlemler	Toplam
Aralık 2008	İşlem Adedi	29.718	20.578	6.050	1.596	57.942
	İşlem Hacmi	115.218	4.626	4.165	12.671	136.680
Aralık 2009	İşlem Adedi	37.309	24.581	7.048	1.968	70.906
	İşlem Hacmi	145.184	5.901	4.859	15.050	170.974
Aralık 2010	İşlem Adedi	39.868	26.186	8.203	1.745	76.002
	İşlem Hacmi	181.110	8.535	6.199	19.401	215.244
Aralık 2011	İşlem Adedi	46.424	33.258	9.057	1.709	90.448
	İşlem Hacmi	277.861	14.203	7.978	21.908	321.949
Aralık 2012	İşlem Adedi	54.914	36.708	10.374	2.291	104.287
	İşlem Hacmi	332.320	19.970	10.095	30.886	393.271
Aralık 2013	İşlem Adedi	61.025	41.695	11.405	2.610	127.004
	İşlem Hacmi	410.797	25.531	12.797	28.714	579.770
Aralık 2014	İşlem Adedi	63.281	48.748	11.711	2.890	137.389
	İşlem Hacmi	488.705	30.390	16.393	27.374	690.662
Aralık 2015	İşlem Adedi	68.534	45.612	12.176	4.124	141.258
	İşlem Hacmi	600.081	37.421	17.634	35.961	846.376
Aralık 2016	İşlem Adedi	77.091	44.445	12.598	3.761	149.155
	İşlem Hacmi	773.651	42.900	19.462	56.081	1.078.094

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği (TBB) 2008-2016 dönemleri arası internet bankacılığı istatistiksel raporları kullanılarak oluşturulmuştur.

(İşlem Adedi x Bin, İşlem Hacmi x Milyon TL)

Yukarıdaki tabloda yer alan ifadelerle ilişkin açıklamalar şöyledir:

1. Para Transferleri (Adet, Hacim)

- a) EFT: EFT aracılığıyla başka bankaya yapılan tüm para transferleri
- b) Havale (Türk Parası (TP), Yabancı ara (YP)) Banka içi yapılan tüm havaleler
  - o Kendi hesapları arasında yapılan havaleler (Yatırım hesaplarına/dan yapılan havaleler hariç),

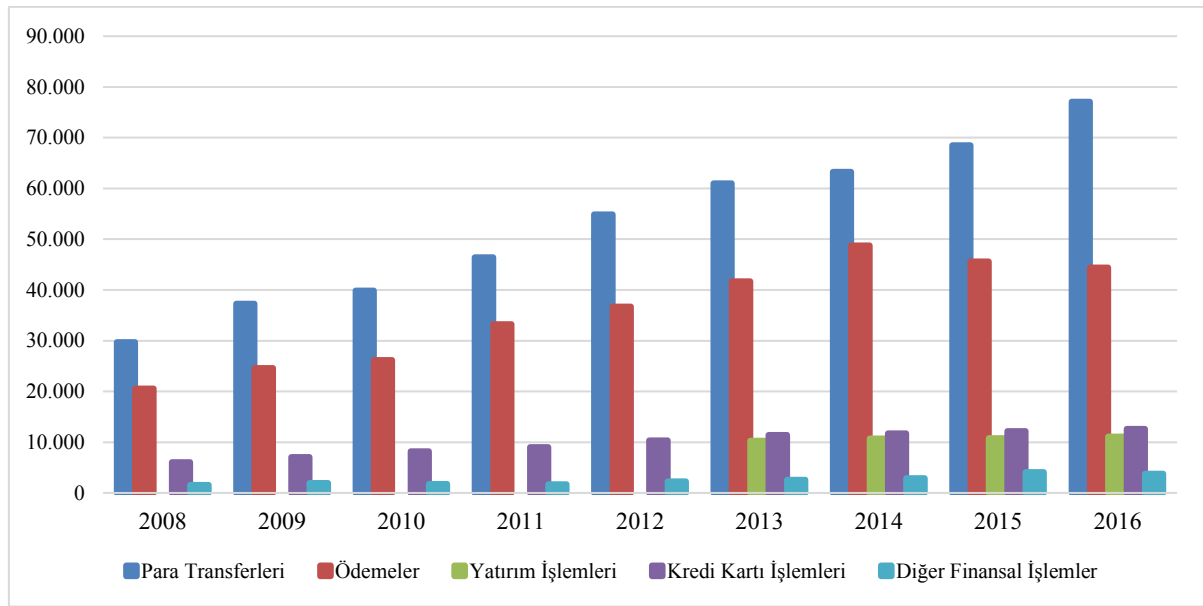
- o Üçüncü şahıslara yapılan havaleler
  - c) Döviz transferleri SWIFT ve benzeri ödeme sistemleri (MoneyGram, Western Union, vs.) ile yapılan döviz transferleri *YP: karşılığı yazılmıştır.
2. Ödemeler (Adet, Hacim)
- a) Fatura ödemeleri
  - b) Vergi ödemeleri Gümrük, motorlu taşıtlar, kurumsal vergiler vs.
  - c) SSK ve BAĞ-KUR prim ödemeleri
  - d) Kredi ödemeleri (tüketici, konut vs.)
  - e) Diğer ödemeler (Kontör, harç, trafik cezası, sigorta poliçeleri, leasing, GS, KGS, bağış, şans oyunları, çek ödemeleri vb.)
3. Kredi Kartı İşlemleri (Adet, Hacim)
- a) Nakit avans
  - b) Kendi kartına borç ödeme
  - c) Başkasının kartına ait borç ödeme (EFT ile yapılan kredi kartı ödemeleri hariç)
4. Diğer Finansal İşlemler (Adet, Hacim)
- a) Yatırım hesabından vadeli/vadesiz hesaba ya da vadeli/vadeli vadesiz hesaptan yatırım hesabına yapılan havaleler, vadeli mevduat kısmi ödeme, sanal POS işlemleri, sanal kart işlemleri, toplu transfer işlemleri, menkul kıymet karşılığı kredi kullanma işlemleri vb.

Tabloda görüldüğü üzere 2008 yılından 2016 yılına kadar olan dönemde, internet bankacılığı yoluyla yapılan finansal işlemler arasında en fazla hacim para transferleridir. Daha sonraki bölümde para transferleri detaylı olarak işlem çeşitliliğine bakılacaktır. 2008 yılında 29,7 milyon adet işlem ve 20,6 milyar işlem hacimden, 2016 yılına kadar artarak yükselen bir trendle 77 milyon işlem âdetine ve 773,7 milyar hacme ulaştığı görülmektedir. Banka şubelerinin para transferleri işlemlerinde masraf talep etmesi buna karşın internet bankacılığında bu hizmeti masrafsız vermesi bu artışın en büyük etkenidir. Ödemeler de ise 2016 yılındaki işlem adeti sayısı 2008 yılındaki işlem adetinin 2 katıdır. Diğer işlem adetlerine göre ödemeler işlemlerindeki adet artışın fazla olmamasının sebebinin kişilerin ödemelerini (fatura, kredi kartı, kira vb.) çalıştıkları bankalara otomatik ödeme yoluyla yaptırımlarından kaynaklandığı tahmin edilmektedir.

Kredi kartı işlemleri hanesine bakıldığında yine artan bir trendle kart ödemelerinin internet bankacılığı yoluyla yapıldığı görülmektedir. 2016 yılsonu rakamlarına göre 19,5 milyar TL kredi kartı ödemesi internet bankacılığı kullanılarak yapılmıştır. Bunların dışında 56,1 milyar tutarında finansal işlem yapılmış olup 2016 yılsonunda toplam 1.078 milyar TL tutarında işlem gerçekleşmiştir.

Aşağıdaki grafikte finansal işlemler adetsel olarak görülmektedir.

Şekil 4. 2008-2016 Yılları Arasında İnternet Bankacılığı Kullanılarak Yapılan Finansal İşlemler (İşlem Adedi)

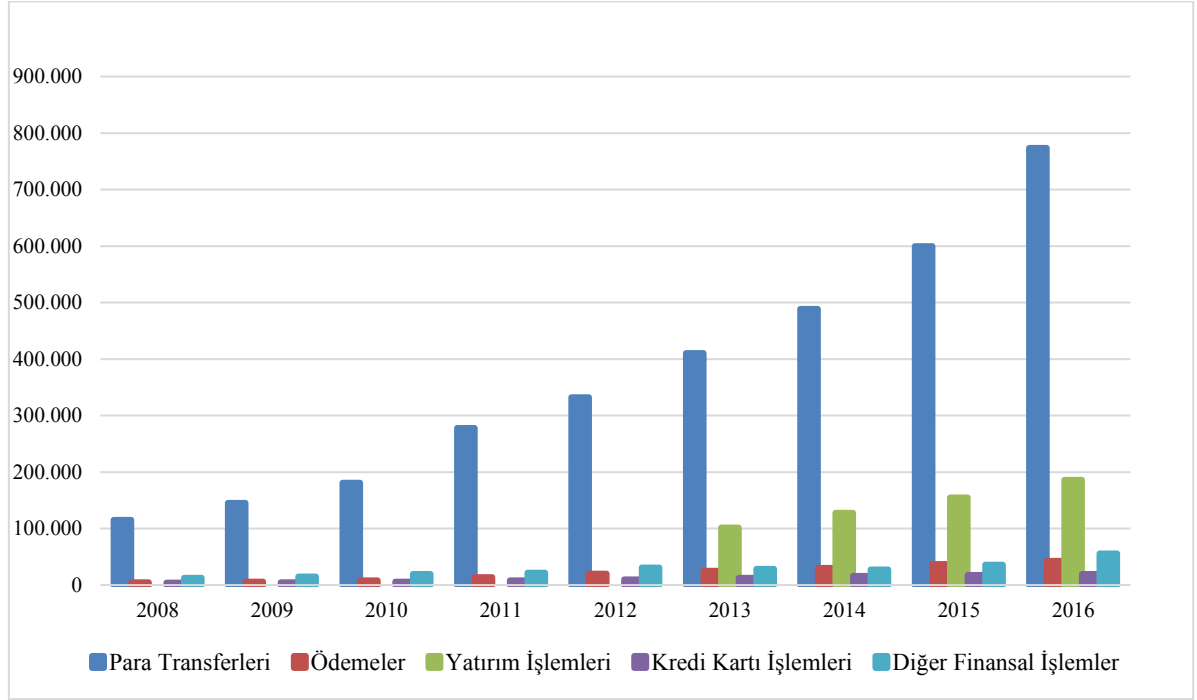

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği (TBB) 2008-2016 dönemleri arası internet bankacılığı istatistiksel raporları kullanılarak oluşturulmuştur
(İşlem Adedi x Bin, İşlem Hacmi x Milyon TL)

İşlem adedi olarak en fazla kullanılan işlem türü para transferleridir. Bunu, ödemeler işlem türü ve arkasından kredi kartı işlemleri izlemektedir.

Aşağıdaki grafikte finansal işlemler hacimsel olarak görülmektedir.

Şekil 5. 2008-2016 Yılları Arasında İnternet Bankacılığı Kullanılarak Yapılan Finansal İşlemler (İşlem Hacmi)

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği (TBB) 2008-2016 dönemleri arası internet bankacılığı istatistiksel raporları kullanılarak oluşturulmuştur
(İşlem Adedi x Bin, İşlem Hacmi x Milyon TL)

İşlem hacimi olarak en fazla hacim para transferlerindedir. Arkasından yatırım işlemleri gelmektedir. Ödemeler işlem türü adet olarak yüksek görünse de yarattığı hacim daha küçüktür.

Aşağıdaki tabloda finansal işlemlerin işlem bazında payları incelenmiştir.

Tablo 13. 2008-2016 Yılları Arasında İnternet Bankacılığı Kullanılarak Yapılan Finansal İşlemler Yüzdesele Değişimi

		Toplam	Para Transferleri	Ödemeler	Yatırım İşlemleri	Kredi Kartı İşlemleri	Diğer Finansal İşlemler
Ara.08	İşlem Adedi	57.942	51	36	0	10	3
	İşlem Hacmi	136.680	85	3	0	3	9
Ara.09	İşlem Adedi	70.906	52	35	0	10	3
	İşlem Hacmi	170.974	85	3	0	3	9
Ara.10	İşlem Adedi	76.002	52	34	0	11	2
	İşlem Hacmi	215.244	84	4	0	3	9
Ara.11	İşlem Adedi	90.448	51	37	0	10	2
	İşlem Hacmi	321.950	87	4	0	2	7
Ara.12	İşlem Adedi	104.287	53	35	0	10	2
	İşlem Hacmi	393.271	84	5	0	3	8
Ara.13	İşlem Adedi	127.004	48	33	8	9	2
	İşlem Hacmi	579.769	71	4	18	2	5
Ara.14	İşlem Adedi	137.389	46	35	8	9	2
	İşlem Hacmi	690.662	71	4	19	2	4
Ara.15	İşlem Adedi	141.258	48	32	8	9	3
	İşlem Hacmi	846.376	72	4	18	2	4
Ara.16	İşlem Adedi	149.006	52	30	7	8	3
	İşlem Hacmi	1.078.094	72	4	17	2	5

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği (TBB) 2008-2016 dönemleri arası internet bankacılığı istatistiksel raporları kullanılarak oluşturulmuştur.

(İşlem Adedi x Bin, İşlem Hacmi x Milyon TL)

İnternet bankacılığı kullanılarak yapılan finansal işlemlerin oransal büyüklüğüne bakıldığında para transferleri hem hacim hem de işlem adedi olarak en yüksek payı almaktadır. 2008 yılında 136,6 milyar TL olan işlem hacminin %85'i para transferleri olarak gerçekleşmiştir. 2016 yılında ise hacim 1.078 milyar TL'ye çıkmış ve bu hacmin %72'sini yine para transferleri oluşturmuştur.

Ödemeler kalemi ise işlem adedi olarak para transferlerinden sonra en büyük paya sahip olup, işlem hacimleri azdır. Sebebi ise ödemelerin genellikle fatura, kira, vergi, kredi taksitleri gibi nispeten daha küçük meblağlardan oluşmasıdır.

Yatırım işlemleri finansal işlemlerin toplamı içinde 2012 yılına kadar pay alamamış ancak 2012 yılından sonra işlem adedi ve hacim olarak artış göstermiştir. 2016 yılında %17 işlem hacmi payı ile para transferlerinden sonra en fazla hacme sahip gözükmektedir.

Kredi kartı işlemleri izlenen yıllarda aynı oranlarda kalmış gözükmektedir.

4.6.1. İnternet Bankacılığı Kullanılarak Yapılan Para Transferleri

Finansal işlem türlerinden en fazla hacime ve işlem adetine sahip olan para transferleri kendi içerisinde işlem türleri olarak ayrılmış olup aşağıda tabloda incelenmiştir.

Aşağıdaki tabloda internet bankacılığı kullanılarak yapılan para transferleri incelenmiştir.

Tablo 14. 2008-2016 Yılları Arasında İnternet Bankacılığı Kullanılarak Yapılan Para Transferleri

		EFT	Kendi Hesapları Arası Havale	3.Şahıslara yapılan havale	Döviz Transferleri	Toplam
Aralık 2008	İşlem Adedi	15.767	8.325	5.591	35	29.718
	İşlem Hacmi	50.257	47.024	17.302	635	115.218
Aralık 2009	İşlem Adedi	19.212	10.375	7.681	41	37.309
	İşlem Hacmi	60.343	62.987	21.082	752	145.164
Aralık 2010	İşlem Adedi	21.248	10.607	7.937	76	39.868
	İşlem Hacmi	80.692	73.177	26.372	870	181.111
Aralık 2011	İşlem Adedi	24.768	4.636	16.931	89	46.424
	İşlem Hacmi	136.716	50.327	84.551	6.267	277.861
Aralık 2012	İşlem Adedi	30.114	5.990	18.697	113	54.914
	İşlem Hacmi	168.799	72.137	87.144	4.240	332.320
Aralık 2013	İşlem Adedi	34.139	6.054	20.701	132	61.025
	İşlem Hacmi	206.808	90.526	107.873	5.590	410.797
Aralık 2014	İşlem Adedi	35.990	6.272	20.861	159	63.282
	İşlem Hacmi	258.780	99.897	123.387	6.640	488.704
Aralık 2015	İşlem Adedi	38.447	6.515	23.337	235	68.534
	İşlem Hacmi	315.097	122.818	151.821	10.344	600.080
Aralık 2016	İşlem Adedi	40.148	6.444	30.163	335	77.090
	İşlem Hacmi	386.400	162.465	203.701	21.084	773.650

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği (TBB) 2008-2016 dönemleri arası internet bankacılığı istatistiksel raporları kullanılarak oluşturulmuştur.

(İşlem Adedi x Bin, İşlem Hacmi x Milyon TL)

Yukarıdaki tabloda yer alan ifadelere ilişkin açıklamalar şöyledir:

- a) EFT: EFT aracılığıyla başka bankaya yapılan tüm para transferler,
  - b) Havale (Türk Parası (TP), Yabancı Para (YP)) Banka içi yapılan tüm havaleler
    - o Kendi hesapları arasında yapılan havaleler (Yatırım hesaplarına/dan yapılan havaleler hariç).
    - o Üçüncü şahıslara yapılan havaleler.
  - c) Döviz transferleri SWIFT ve benzeri ödeme sistemleri (MoneyGram, Western Union, vs.) ile yapılan döviz transferleri.
- *YP: TL karşılığı yazılmıştır.

Para transferleri işlemlerine detaylı bakıldığında en fazla işlem adeti ve işlem hacminin EFT işlem türünde olduğu görülmektedir. 2016 yıl sonu verilerine göre, yıl içerisinde 77 milyon adet EFT yapılmış olup 773 milyar TL hacme ulaşmıştır. EFT işlemlerinden sonra en fazla kullanılan işlem çeşidinin 3. şahıslara yapılan havaleler olduğu görülmektedir. Daha önceden de belirtildiği gibi para transferi işlemlerinin banka şubelerinde masraf ödenen işlemler olması nedeniyle müşterilerin bu tür işlemlerde interneti tercih ettikleri görülmektedir. Döviz transferi işlemleri TL transferi işlemlerinin epey gerisinde kalmıştır. 21 milyar TL işlem hacmini ancak 2016 yılında yakalayabilmiştir. İnternet bankacılığı yoluyla yapılan döviz transferi işlemlerinde, yapılan işlemin valörlü⁶ olarak yerine ulaşması, müşterilerin bu işlemi yapmak için banka şubelerine yönelmesine neden olduğunu göstermektedir.

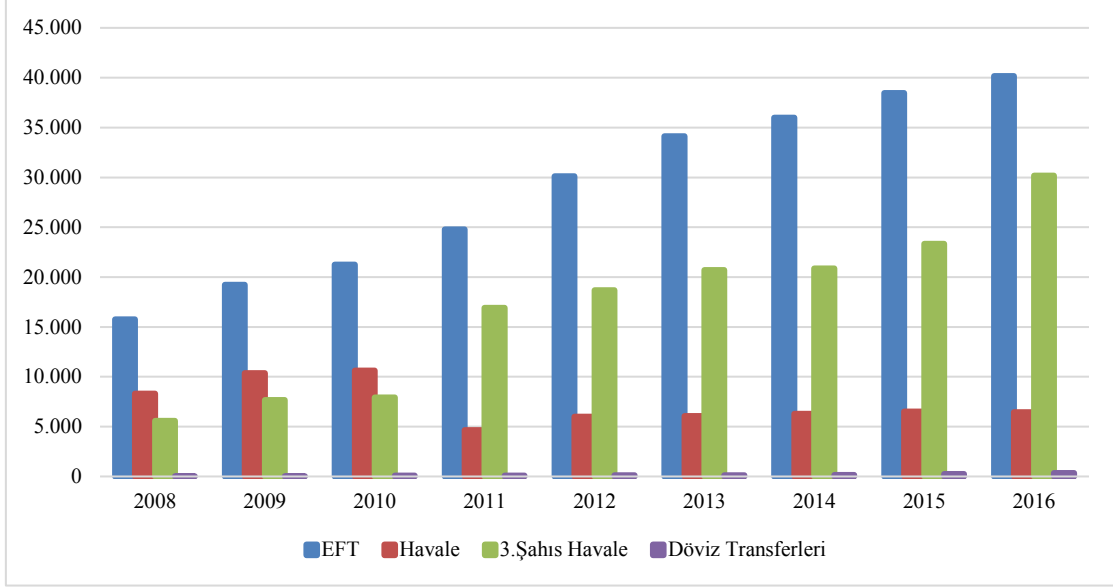
Aşağıdaki grafikte internet bankacılığı kullanılarak yapılan para transferleri adetsel olarak incelenmiştir.

---

⁶ Üzerinde anlaşma sağlanan bir işlemin, fiilen yerine getirileceği örneğin, karşılıklı olarak hesaplara alacak ve borç kaydedileceği tarihtir. Benzer şekilde bir fonun, örneğin mevduatın sahibi tarafından fiilen kullanılabilceği tarihi ifade eder (muhasebeturk.org).

Şekil 6. 2008-2016 Yılları Arasında İnternet Bankacılığı Kullanılarak Yapılan Para Transferleri (İşlem Adedi)

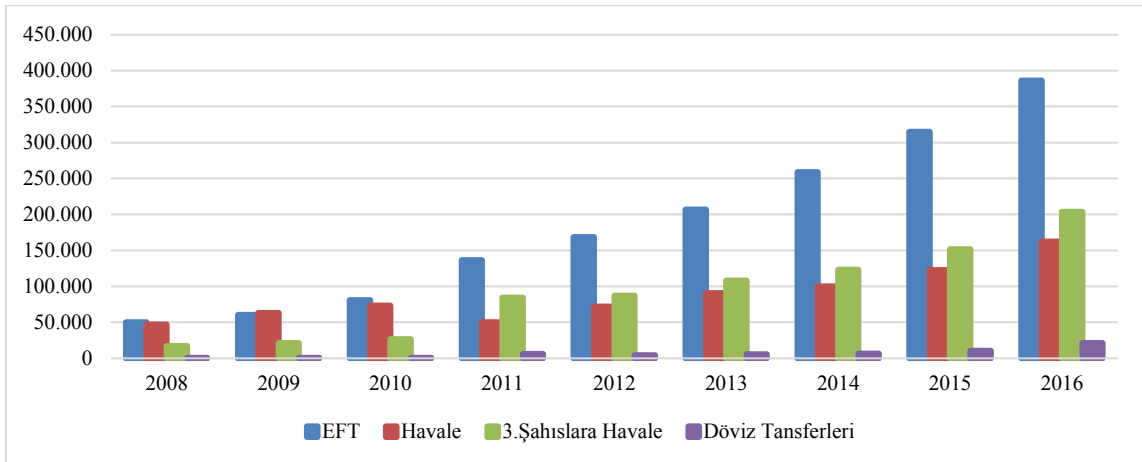

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği (TBB) 2008-2016 dönemleri arası internet bankacılığı istatistiksel raporları kullanılarak oluşturulmuştur.
(İşlem Adedi x Bin, İşlem Hacmi x Milyon TL)

Şekil 6’da görüldüğü üzere para transferleri işlemleri içerisinde en fazla adete sahip işlem türü EFT’dir. Ardından gelen işlem türü ise 3.şahıslara yapılan havalelerdir. İnternet bankacılığı yolu ile döviz transferi işlemlerinin adetsel olarak en düşük olanıdır.

Aşağıdaki grafikte internet bankacılığı kullanılarak yapılan para transferleri hacimsel olarak incelenmiştir.

Şekil 7. 2008-2016 Yılları Arasında İnternet Bankacılığı Kullanılarak Yapılan Para Transferleri (İşlem Hacmi)

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği (TBB) 2008-2016 dönemleri arası internet bankacılığı istatistiksel raporları kullanılarak oluşturulmuştur.
(İşlem Adedi x Bin, İşlem Hacmi x Milyon TL)

İnternet bankacılığı kanalıyla yapılan para transferi işlemlerinin işlem hacimine göre, EFT işlem türünün hacimi en fazla olanıdır.

Aşağıdaki tabloda para transferlerinin işlem bazında payları incelenmiştir.

Tablo 15. 2008-2016 Yılları Arasında İnternet Bankacılığı Kullanılarak Yapılan Para Transferleri Yüzdesele Değişimi

		Toplam	EFT	Kendi Hesapları Arası Havale	3.Şahıslara yapılan havale	Döviz Transferleri
Ara.08	İşlem Adedi	29.718	53	28	19	0
	İşlem Hacmi	115.218	44	41	15	0
Ara.09	İşlem Adedi	37.309	51	28	21	0
	İşlem Hacmi	145.164	42	43	15	0
Ara.10	İşlem Adedi	39.868	53	27	20	0
	İşlem Hacmi	181.111	45	40	15	0
Ara.11	İşlem Adedi	46.424	53	10	37	0
	İşlem Hacmi	277.861	49	18	31	2
Ara.12	İşlem Adedi	54.914	55	11	34	0
	İşlem Hacmi	332.320	51	22	26	1
Ara.13	İşlem Adedi	61.025	56	10	34	0
	İşlem Hacmi	410.797	50	23	26	1
Ara.14	İşlem Adedi	63.282	57	10	33	0
	İşlem Hacmi	488.704	53	20	25	2
Ara.15	İşlem Adedi	68.534	56	10	34	0
	İşlem Hacmi	600.080	53	20	25	2
Ara.16	İşlem Adedi	77.090	52	8	39	1
	İşlem Hacmi	773.650	50	21	26	3

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği (TBB) 2008-2016 dönemleri arası internet bankacılığı istatistiksel raporları kullanılarak oluşturulmuştur.

(İşlem Adedi x Bin, İşlem Hacmi x Milyon TL)

Para transferlerinde en fazla işlem adedi ve hacmi incelenen yıllar içerisinde EFT işlemlerine aittir. 2016 yılında 77,1 milyon adet ve yaklaşık 773 milyar TL para transferi yapılmış olup bu adet ve hacmin %53'ünü EFT işlemleri oluşturmuştur.

İnternet bankası kullanıcıları çalıştıkları bankalarda farklı hesap ve şubelerden havale yolu ile para transferlerini 2008 yıllarında daha fazla kullanmakta iken, 2016 yılında havale işlem adedi üçte biri, işlem hacminde ise yarısı kadar azalma görülmektedir. Üçüncü kişilere yapılan havaleler ise tam aksine yükselerek toplam para transferleri hacmi içerisinde %26'lık

orana sahiptir. Döviz transferleri ise internet bankacılığı kullanılarak yapılan işlemler arasında en az paya sahiptir.

4.6.2. İnternet Bankacılığı Kullanılarak Yapılan Ödemeler

Finansal işlemler içerisinde incelediğimiz ödemeler kalemi kendi içerisinde işlem türlerine ayrılmaktadır. Aşağıdaki tabloda bu işlem türleri detaylı olarak incelenmiştir.

Aşağıdaki tabloda internet bankacılığı kullanılarak yapılan ödemeler incelenmiştir.

Tablo 16. 2008-2016 Yılları Arasında İnternet Bankacılığı Kullanılarak Yapılan Ödemeler

		Fatura Ödemeleri	Vergi Ödemeleri	SSK ve BAĞ-KUR Ödemeleri	Kredi Ödemeleri	Diğer Ödemeler	Toplam
Aralık 2008	İşlem Adedi	14.423	2.283	861	290	2.721	20.578
	İşlem Hacmi	1.025	2.680	572	220	129	4.626
Aralık 2009	İşlem Adedi	16.867	2.581	972	465	3.696	24.581
	İşlem Hacmi	1.307	3.386	633	372	203	5.901
Aralık 2010	İşlem Adedi	15.838	2.957	1.088	606	5.697	26.186
	İşlem Hacmi	1.744	4.978	852	530	431	8.535
Aralık 2011	İşlem Adedi	20.406	3.821	1.272	976	6.783	33.258
	İşlem Hacmi	2.570	8.560	1.212	877	983	14.203
Aralık 2012	İşlem Adedi	21.982	4.258	1.691	1.331	7.445	36.708
	İşlem Hacmi	3.877	10.211	1.894	2.417	1.572	19.971
Aralık 2013	İşlem Adedi	25.571	4.918	1.944	1.979	7.284	41.695
	İşlem Hacmi	5.610	12.528	2.540	2.776	2.077	25.531
Aralık 2014	İşlem Adedi	32.245	5.500	2.095	2.166	6.743	48.748
	İşlem Hacmi	6.407	15.416	3.254	3.153	2.160	30.390
Aralık 2015	İşlem Adedi	27.748	6.032	2.536	2.603	6.693	45.612
	İşlem Hacmi	7.731	19.216	4.649	3.991	2.195	37.412
Aralık 2016	İşlem Adedi	26.359	6.532	2.158	2.939	6.457	44.445
	İşlem Hacmi	9.942	21.481	4.723	4.278	2.475	42.900

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği (TBB) 2008-2016 dönemleri arası internet bankacılığı istatistiksel raporları kullanılarak oluşturulmuştur.

(İşlem Adedi x Bin, İşlem Hacmi x Milyon TL)

Yukarıdaki tabloda yer alan ifadelerle ilişkin açıklamalar şöyledir:

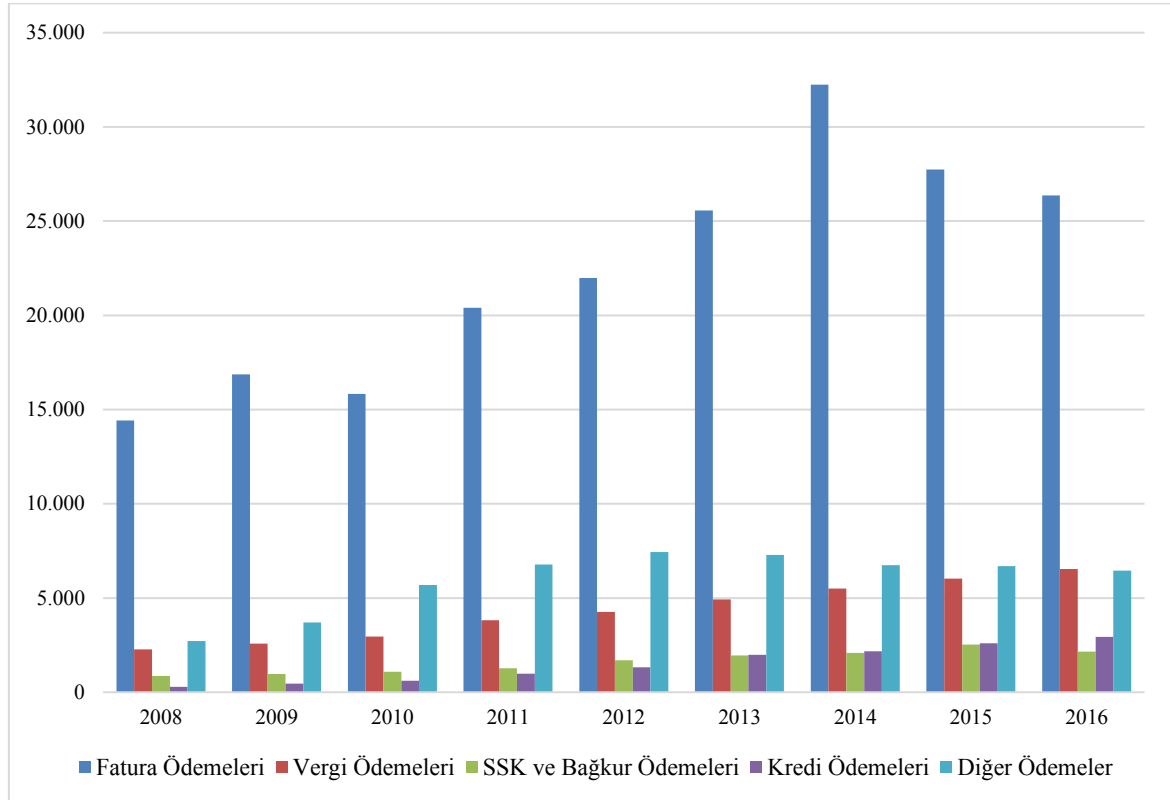
a) Fatura ödemeleri,

- b) Vergi ödemeleri gümrük, motorlu taşıtlar, kurumsal vergiler vs.,
- c) SSK ve BAĞ-KUR prim ödemeleri,
- d) Kredi ödemeleri (tüketici, konut vs.),
- e) Diğer ödemeler (Kontör, harç, trafik cezası, sigorta poliçeler, leasing, GS, KGS, bağış, şans oyunları, çek ödemeleri vb.).

Tablodan görüldüğü üzere en fazla işlem adedi ve işlem hacmi fatura ödemelerine aittir. 2008 yılında 1 milyar TL olan işlem hacmi 2016 yılında 10 milyar TL'ye ulaşmıştır. Bu işlem grubunda en yüksek hacimi 21,5 milyar TL ile vergi ödemelerine aittir. SSK, BAĞ-KUR prim ödemeleri ve kredi ödeme işlemleri vergi ödemelerinden sonra gelmektedir. Diğer ödeme işlemlerinde ise, kira ödemeleri, aidat ödemeleri gibi düzenli olarak yapılan ödemeler bulunmakta olup bu işlemler 2,5 milyar TL hacim yarattığı görünüyor.

Aşağıdaki grafikte yapılan ödemeler adetsel olarak incelenmiştir.

Şekil 8. 2008-2016 Yılları Arasında İnternet Bankacılığı Kullanılarak Yapılan Ödemeler (İşlem Adedi)

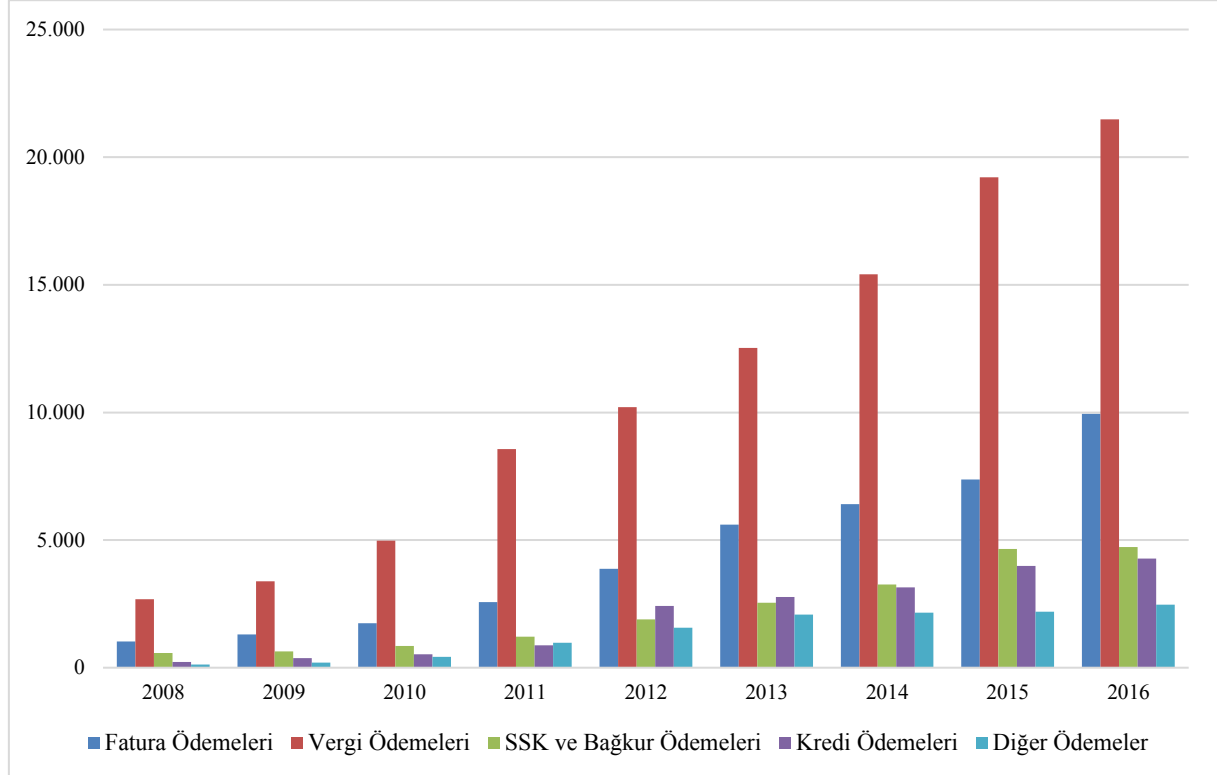

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği (TBB) 2008-2016 dönemleri arası internet bankacılığı istatistiksel raporları kullanılarak oluşturulmuştur.
(İşlem Adedi x Bin İşlem Hacmi x Milyon TL)

İnternet bankacılığını kullanarak yapılan ödemeler tarafında; fatura ödemeleri, vergi ödemeleri, SSK ve BAĞ-KUR prim ödemeleri, kredi ödemeleri ve diğer ödemeler bulunmaktadır. Adetsel olarak en fazla kullanılan işlem türü fatura ödemeleridir.

Aşağıdaki grafikte yapılan ödemeler hacimsel olarak incelenmiştir

Şekil 9. 2008-2016 Yılları Arasında İnternet Bankacılığı Kullanılarak Yapılan Ödemeler (İşlem Hacmi)

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği (TBB) 2008-2016 dönemleri arası internet bankacılığı istatistiksel raporları kullanılarak oluşturulmuştur.

(İşlem Adedi x Bin, İşlem Hacmi x Milyon TL)

Tablodan görüldüğü üzere internet bankacılığı kanalıyla yapılan vergi ödemeleri hacimi giderek artan trende sahiptir. Vergi ödemelerinden sonra fatura ödemeleri gelmektedir.

Ödemelerin işlem türlerinin büyüklükleri yüzdesel olarak aşağıdaki tabloda incelenmiştir.

Tablo 17. 2008-2016 Yılları Arasında İnternet Bankacılığı Kullanılarak Yapılan Ödemeler Yüzdesele Değişimi

		Toplam	Fatura Ödemeleri	Vergi Ödemeleri	SSK ve BAĞ-KUR Ödemeleri	Kredi Ödemeleri	Diğer Ödemeler
Ara.08	İşlem Adedi	20.578	71	11	4	1	13
	İşlem Hacmi	4.626	22	58	12	5	3
Ara.09	İşlem Adedi	24.581	69	10	4	2	15
	İşlem Hacmi	5.901	23	57	11	6	3
Ara.10	İşlem Adedi	26.186	61	11	4	2	22
	İşlem Hacmi	8.535	21	58	10	6	5
Ara.11	İşlem Adedi	33.258	62	11	4	3	20
	İşlem Hacmi	14.202	18	60	9	6	7
Ara.12	İşlem Adedi	36.707	59	12	5	4	20
	İşlem Hacmi	19.971	20	51	9	12	8
Ara.13	İşlem Adedi	41.696	61	12	5	5	17
	İşlem Hacmi	25.531	22	49	10	11	8
Ara.14	İşlem Adedi	48.749	60	11	4	4	14
	İşlem Hacmi	30.390	21	51	11	10	7
Ara.15	İşlem Adedi	45.612	60	13	6	6	15
	İşlem Hacmi	37.782	20	51	12	11	6
Ara.16	İşlem Adedi	44.445	58	15	5	7	15
	İşlem Hacmi	42.899	23	50	11	10	6

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği (TBB) 2008-2016 dönemleri arası internet bankacılığı istatistiksel raporları (İşlem Adedi x Bin, İşlem Hacmi x Milyon TL)

İnternet bankacılığı kullanılarak yapılan ödemeler tablosuna bakıldığında ödemeler toplam büyüklüğünün en yoğun kullanılan işlem türü fatura ödemeleri olarak görülmektedir. 2008 yılında 20,6 milyon adet ödeme işleminin %71'ini fatura ödemeleri oluştururken, 2016 yılında bu oran %58'a düşmüştür. İşlem hacminin toplam hacim içindeki payında önemli bir değişiklik olmamıştır.

Vergi ödemeleri, ödemeler arasında işlem adedi olarak ikinci ağırlığa sahip işlem türüdür. Ancak işlem hacmi açısından ödemeler arasında en fazla ağırlığa sahip vergi ödemeleridir. 2016 yılında 42,9 milyar TL olan toplam hacmin %50'si vergi ödemelerinden oluşmaktadır.

SSK ve BAĞ-KUR ödemelerinin %5 oranında işlem adedi oranına sahipken toplam hacmin %10'u kadar büyüklüğe sahiptir.

Bunların dışında kalan diğer ödeme işlemlerinin işlem adedi %15-20 arasında olup hacim olarak %7 ortalaması bulunmaktadır.

4.6.3. İnternet Bankacılığı Kullanılarak Yapılan Kredi Kartı İşlemleri

İnternet bankacılığı kanalıyla yapılabilen kredi kartı işlemleri nakit avans ve borç ödeme işlem türleridir. Aşağıdaki tabloda bu işlemlerin penetrasyonu incelenmiştir.

Tablo 18. 2008-2016 Yılları Arasında İnternet Bankacılığı Kullanılarak Yapılan Kredi Kartı İşlemleri

		Nakit Avans	Borç Ödeme	Toplam
Aralık 2008*	İşlem Adedi	524	5.526	6.050
	İşlem Hacmi	229	3.936	4.165
Aralık 2009	İşlem Adedi	448	6.599	7.047
	İşlem Hacmi	211	4.647	4.858
Aralık 2010	İşlem Adedi	451	7.751	8.203
	İşlem Hacmi	200	5.999	6.199
Aralık 2011	İşlem Adedi	506	8.551	9.057
	İşlem Hacmi	331	7.647	7.978
Aralık 2012	İşlem Adedi	518	9.856	10.374
	İşlem Hacmi	429	7.318	7.747
Aralık 2013	İşlem Adedi	641	10.765	11.406
	İşlem Hacmi	629	12.168	12.797
Aralık 2014	İşlem Adedi	701	11.010	11.711
	İşlem Hacmi	840	15.553	16.393
Aralık 2015	İşlem Adedi	820	11.356	12.176
	İşlem Hacmi	1.091	16.543	17.634
Aralık 2016	İşlem Adedi	899	11.699	12.598
	İşlem Hacmi	1.375	18.087	19.462

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği (TBB) 2008-2016 dönemleri arası internet bankacılığı istatistiksel raporları kullanılarak oluşturulmuştur.

(İşlem Adedi x Bin, İşlem Hacmi x Milyon TL)

*Aralık 2008 döneminde bir bankanın verileri gönderememesi nedeniyle 25 bankanın verilerinden oluşmaktadır.

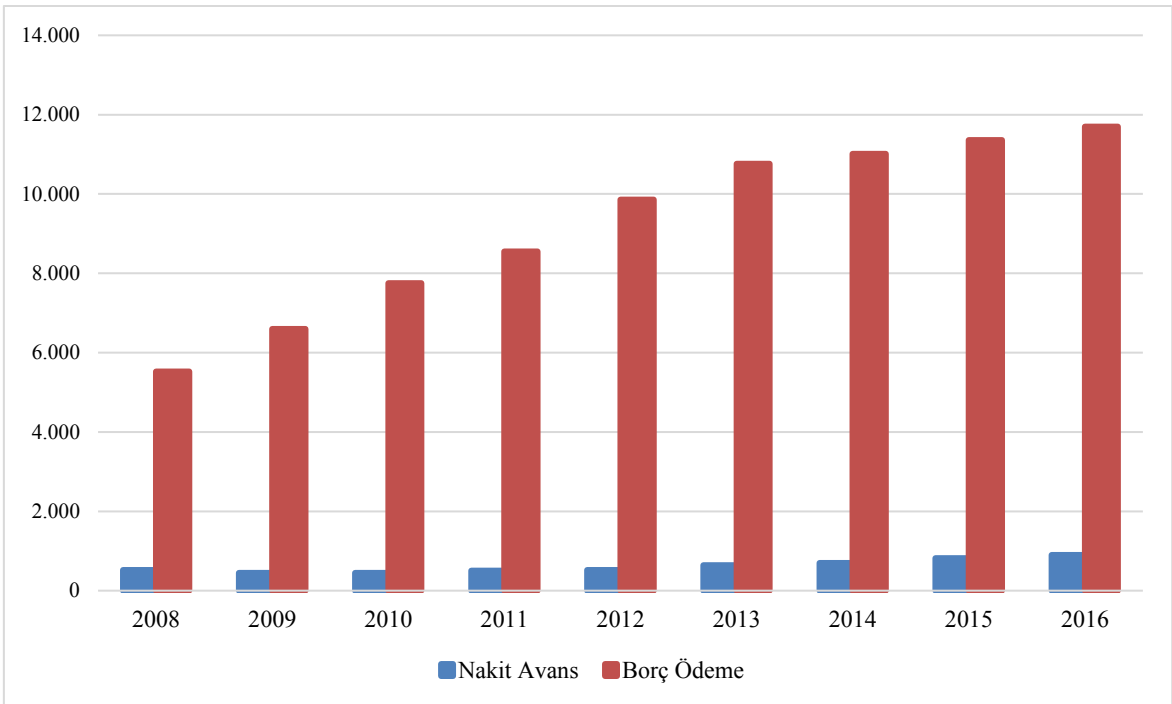
Yukarıdaki tabloda yer alan ifadelerle ilişkin açıklamalar şöyledir:

- a) Nakit Avans
- b) Kendi kartına borç ödeme
- c) Başkasının kartına ait borç ödeme (EFT ile yapılan kredi kartı ödemeleri hariç)

Tabloda görüldüğü üzere internet bankacılığı kullanılarak yapılan kredi kartı nakit avans işlem adedi ve işlem hacmi yıllar itibariyle artmış ve 2016 yılsonu verilerine göre 1,3 milyon kişi kredi kartından nakit avans kullanma işlemini internet bankacılığını kullanarak yapmıştır. Kredi kartı borcu ödeme işlemleri ise kredi kartı işlemlerinden en fazla işlem yapılan türü olarak gözükmektedir. 2008 yılında 4,1 milyar TL olan kredi kartı borcu ödeme hacmi, yaklaşık 5 kat artarak 2016 yılında 19,4 milyar TL'ye ulaşmıştır.

Aşağıdaki grafikte kredi kartı işlemleri adetsel olarak incelenmiştir.

Şekil 10. 2008-2016 Yılları Arasında İnternet Bankacılığı Kullanılarak Yapılan Kredi Kartı İşlemleri (İşlem Adedi)

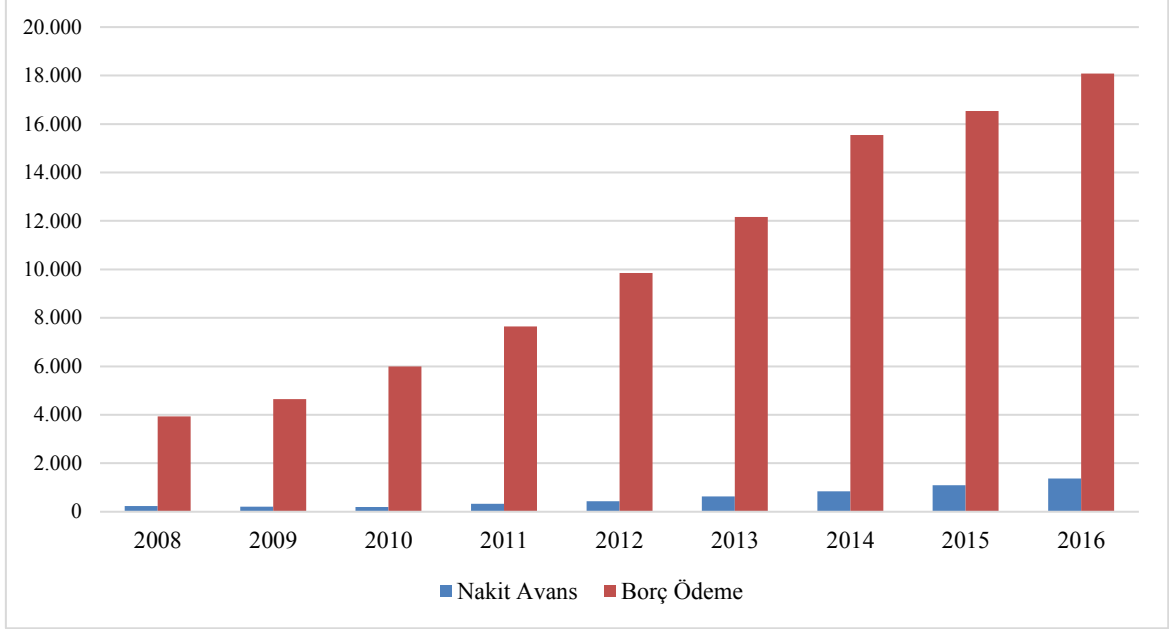
Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği (TBB) 2008-2016 dönemleri arası internet bankacılığı istatistiksel raporları kullanılarak oluşturulmuştur.
(İşlem Adedi x Bin, İşlem Hacmi x Milyon TL)

Tabloda görüldüğü üzere kredi kartı işlemlerinde adetsel olarak en fazla kullanılan işlem türü borç ödeme olarak görülmektedir.

Aşağıdaki grafikte kredi kartı işlemleri hacimsel olarak incelenmiştir.

Şekil 11. 2008-2016 Yılları Arasında İnternet Bankacılığı Kullanılarak Yapılan Kredi Kartı İşlemleri (İşlem Hacmi)

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği (TBB) 2008-2016 dönemleri arası internet bankacılığı istatistiksel raporları kullanılarak oluşturulmuştur.
(İşlem Adedi x Bin, İşlem Hacmi x Milyon TL)

Yıllar içerisinde kredi kartından nakit avans çekme işlem hacminin yükselmiş olması dikkat çekmektedir.

Aşağıdaki tabloda kredi kartı işlem türlerinin payları incelenmiştir.

Tablo 19. 2008-2016 Yılları Arasında İnternet Bankacılığı Kullanılarak Yapılan Kredi Kartı İşlemleri Yüzdesele Değişimi

		Toplam	Nakit Avans	Borç Ödeme
Ara.08	İşlem Adedi	6.050	9	91
	İşlem Hacmi	4.165	5	95
Ara.09	İşlem Adedi	7.047	6	94
	İşlem Hacmi	4.858	4	96
Ara.10	İşlem Adedi	8.202	5	95
	İşlem Hacmi	6.199	3	97
Ara.11	İşlem Adedi	9.057	6	94
	İşlem Hacmi	7.978	4	96
Ara.12	İşlem Adedi	10.374	5	95
	İşlem Hacmi	7.747	6	94
Ara.13	İşlem Adedi	11.406	6	94
	İşlem Hacmi	12.797	5	95
Ara.14	İşlem Adedi	11.711	6	94
	İşlem Hacmi	16.393	5	95
Ara.15	İşlem Adedi	12.176	7	93
	İşlem Hacmi	17.634	6	94
Ara.16	İşlem Adedi	12.598	7	93
	İşlem Hacmi	19.462	7	93

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği (TBB) 2008-2016 dönemleri arası internet bankacılığı istatikselle raporları kullanılarak oluşturulmuştur.

(İşlem Adedi x Bin, İşlem Hacmi x Milyon TL)

Tabloda görüldüğü üzere kullanıcılar internet bankacılığını kullanılarak yaptıkları kredi kartı işlemlerinde %90'ın üzerinde bir ortalamaıyla borç ödeme işlemleri gerçekteşirmişlerdir. Kredi kartından nakit avans çekme işlemleri ise %10'nun altında kalmaktadır.

4.6.4. İnternet Bankacılığı Kullanılarak Yapılan Diğer Finansal İşlemler

Yatırım hesabından vadeli/vadesiz hesaba ya da vadeli/vadeli vadesiz hesaptan yatırım hesabına yapılan havaleler, vadeli mevduat kısmi ödeme, sanal POS işlemleri, sanal kart işlemleri, toplu transfer işlemleri, menkul kıymet karşılığı kredi kullanma işlemleri vb. işlemler

finansal işlemler olmaktadır. Bu işlemlerin adetsel ve hacimsel gelişmeleri aşağıdaki tabloda incelenmiştir.

Tablo 20. 2008-2016 Yılları Arasında İnternet Bankacılığı Kullanılarak Yapılan Diğer Finansal İşlemler

	İşlem Adedi	İşlem Hacmi(milyon)
Aralık 2008*	1.596	12.671
Aralık 2009	1.968	15.050
Aralık 2010	1.745	19.401
Aralık 2011	1.709	21.908
Aralık 2012	2.291	30.886
Aralık 2013	2.610	28.714
Aralık 2014	2.890	27.374
Aralık 2015	4.124	35.961
Aralık 2016	3.761	56.081

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği (TBB) 2008-2016 dönemleri arası internet bankacılığı istatistiksel raporları kullanılarak oluşturulmuştur.

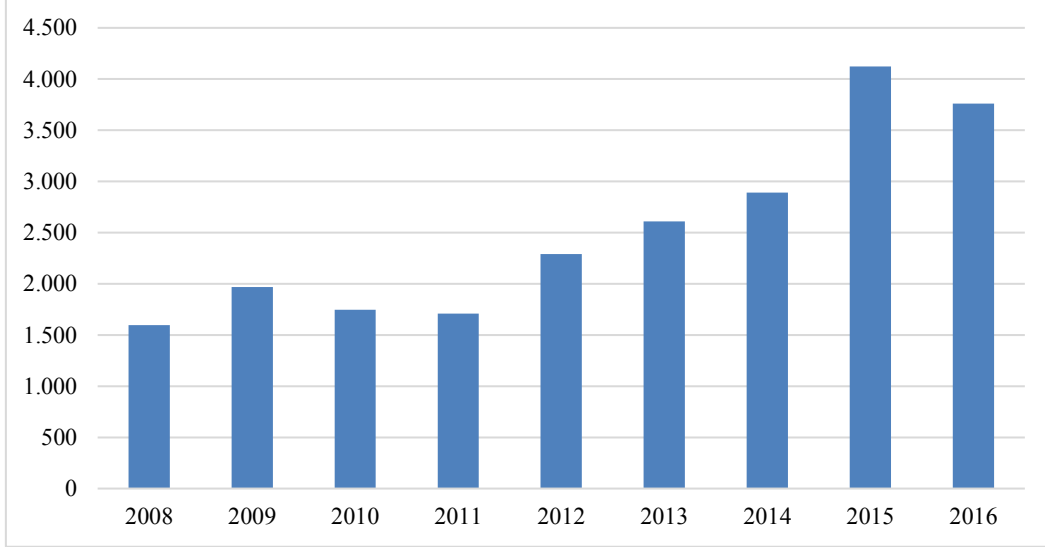
(İşlem Adedi x Bin, İşlem Hacmi x Milyon TL)

*Aralık 2008 dönemi bir bankanın verileri gönderememesi nedeniyle 25 bankanın verilerinden oluşmaktadır.

İnternet bankacılığı kullanılarak yapılan diğer finansal işlemler işlem hacmi 2008 yılında 12,6 milyar TL'den 2016 yılı sonuna kadar 56 milyar TL'ye kadar ulaşmıştır. Artış oranı %44,2'dir.

Aşağıdaki grafikte diğer finansal işlemler adetsel olarak incelenmiştir.

Şekil 12. 2008-2016 Yılları Arasında İnternet Bankacılığı Kullanılarak Yapılan Diğer Finansal İşlemler (İşlem Adedi)

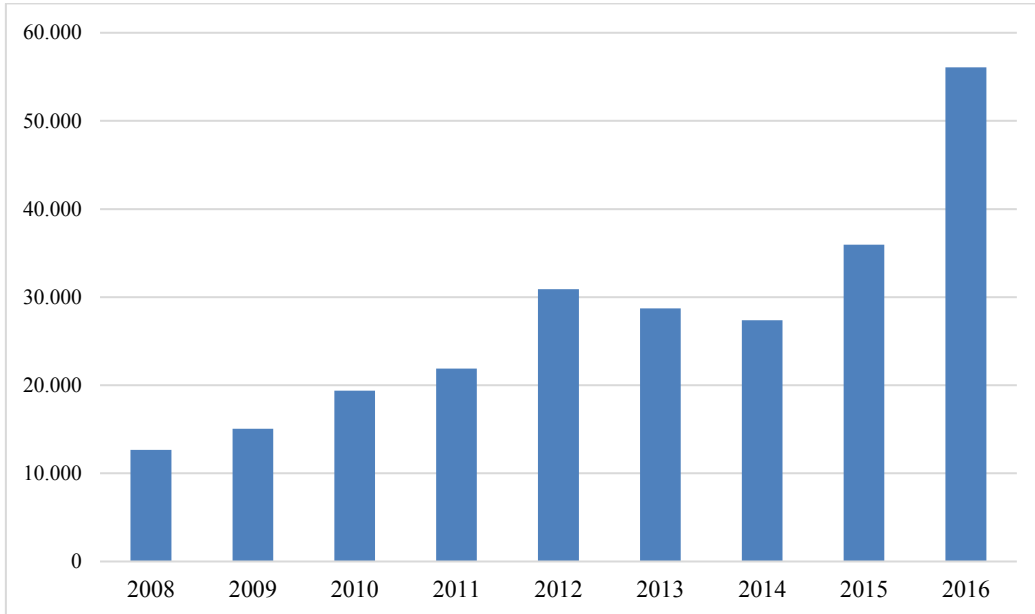

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği (TBB) 2008-2016 dönemleri arası internet bankacılığı istatistiksel raporları (İşlem Adedi x Bin, İşlem Hacmi x Milyon TL)

Tablodan görüldüğü üzere 2016 yılında internet bankacılığı kanalıyla yapılan diğer finansal işlemler türü bir önceki yıla oranla azalmıştır.

Aşağıdaki grafikte diğer finansal işlemler hacimsel olarak incelenmiştir.

Şekil 13. 2008-2016 Yılları Arasında İnternet Bankacılığı Kullanılarak Yapılan Diğer Finansal İşlemler (İşlem Hacmi)

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği (TBB) 2008-2016 dönemleri arası internet bankacılığı istatistiksel raporları kullanılarak oluşturulmuştur. (İşlem Adedi x Bin İşlem Hacmi x Milyon TL)

Detaylı olarak tablo incelemelerinden sonra görülüyor ki, internet bankacılığı kullanımında yıllar itibariyle penetrasyon artmaktadır. Bunun en önemli sebepleri olarak aşağıda yer alan hususlar gösterilebilir:

- * Zaman tasarrufu sağlaması,
- * Bankacılık işlemlerinin daha hızlı ve kolay yapılabilmesi,
- * 24 saat ulaşılabilirlik,
- * Kullanım kolaylığı,
- * Bankaların sunduğu teşvikler (İnternette yapılan işlemlerden havale ücreti alınmaması gibi),
- * Hizmet sağlayıcıların site güvenliğini artırıcı önlemler almaları,
- * Sitelerin görsel çekiciliği,
- * Diğer etkenler gelmektedir.

Elde edilen verilerle, ilerleyen yıllarda internet bankacılığı kullanımının artacağı gerçeğiyle beraber bankaların bu konudaki hizmet kalitelerini artırmak yönünde faaliyetlerini hızlandırması, bilişim teknolojilerine yaptıkları yatırımları artırmaları ve web sitelerini güvenlik, görsellik ve kolaylık açısından geliştirmeleri gerekmektedir.

Bankalar, internet bankacılığı konusunda müşterilerini daha fazla bilgilendirmeli, farkındalığın artmasına katkı sağlamalı ve özendirici tedbirler alarak çalışmalarını yoğunlaştırmaları gerekmektedir (Armağan, 2015:194).

4.7. Mobil Bankacılık

Bankacılık ve finans sektörü Türkiye’de teknolojik yatırım alanında en öncü sektörlerin başında gelmektedir. Bankaların yapmış olduğu bu teknolojik yatırımların sonucunda müşterilere inovatif hizmet sunma imkânı doğmuş olmaktadır. Önce internet bankacılığıyla dijital ortama aktarılan şubesiz bankacılık anlayışı, mobil cihazların kullanımının yaygınlaşmasıyla da, dijital kullanım artmasına yol açmaktadır.

Günümüzde teknolojik gelişmelere paralel olarak cep telefonu piyasasında da büyük değişimler kaydedilmiştir. Cep telefonlarının bilgisayar özelliği kazandığı günümüzde kullanım

alanı ve oranı da artmıştır. Android ve benzeri işletim sistemlerin kullanıldığı bu tür cep telefonları ile günümüzde pek çok işlem gerçekleştirilebilmektedir. Mobil cihazlar ile bu kadar işin kolaylıkla yapılabilmesi kullanım oranını da artırmıştır. Mobil cihazların kolay taşınır olması, boyutun diğer teknolojik cihazlara göre küçük olması kullanılabilirliğini artıran diğer nedenlerdir. Mobil cihazların kullanım oranının artmasıyla bankacılık sektörü de mobil kullanıma uygun uygulamalar geliştirerek müşterilerine sunmaya başlamıştır. Mobil bankacılık mobil yazılıma paralel olarak gelişmeye başlamış ve günümüzde çok yaygınlaşmıştır.

4.7.1. Mobil Bankacılık Güvenirliliği

İnternet dünyasında akla gelebilecek ilk soru “Ne kadar güvenilir?” sorusudur. Birçok bilgi ve uygulamanın, yazılımın olduğu internet dünyasında zararlı yazılımlarla karşılaşmak mümkündür. Daha çok virüs adıyla bilinen bu yazılımlar sayesinde kötü niyetli insanlar güvenlik bilgilerini ele geçirebilmektedir. Ancak günümüzde birçok kurum güvenlik sertifikası olan programları kullanarak bu tür kötü yazılımların önüne geçmiştir. Birçok güvenlik adımının işlevde olduğu bu yazılımlarda zararlı yazılımlara set vurulmuştur. İster bilgisayarda isterse mobil cihazlarda olsun her banka bu güvenlik sertifikası uygulamasına sahiptir. **Mobil uygulama** sisteminin güvenirliliğe önem vermesiyle daha çok kullanım hacmine ulaşacağı tahmin edilmektedir. Cep telefonlarına her bankanın mobil uygulaması yüklenebilmekte ve bu uygulamalar rahatlıkla çalıştırılabilmektedir. Müşteri bilgisi ve şifre ile girilebilmekte mobil bankacılık uygulamasında tüm işlemler kolaylıkla gerçekleştirebilmektedir.

4.7.2. Mobil Bankacılık Kullanım Alanı

Günümüzde mobil bankacılık sistemi ile faturadan, mobil kredi ödemesine; vergi borcundan motorlu taşıtlar vergisine kadar birçok ödeme rahatlıkla yapabilmektedir. Mobil bankacılık sayesinde bankada kuyruk sırası beklemeden evden, iş yerinden kısacası internetin olduğu her yerden işlemler gerçekleştirilebilmektedir. Bu kadar kolaylık sağlaması mobil bankacılık sisteminin gelişmesine katkı sağlamıştır. Bankalar, mobil kullanım oranlarını dikkate alarak mobil uygulamalarını daha da geliştirerek müşterilerinin hizmetine sunmuştur. Önümüzdeki dönemlerde çoğu işlemi bankaya gitmeye gerek kalmadan halledilebilir olması kaçınılmaz görünmektedir.

4.7.3. Mobil Bankacılık Avantajları

Türkiye’de mobil bankacılık hizmeti, şubesi olan bankaların dijital kanallarda hizmet vermesiyle veya hiç şubesi olmayan sadece dijital kanallarla hizmet veren bankacılık sistemleriyle olmaktadır. Bankalar mobil bankacılık müşterilerin yeni nesil bankacılık sistemini tercih etmesi ve sürekli müşteri olarak kalması amacıyla birçok farklı avantaj sunmaktadır. Şubesz bankacılıkta şubenin kirası, çalışan masrafları, temizlik, elektrik masrafları gibi giderlerin olmaması nedeniyle bu bankacılık kanallarında müşterilere daha avantajlı hizmet seçenekleri sunma olanağı doğmuş olmaktadır. Örneğin mobil bankacılık ile gerçekleştirilen işlemlerde hesap işletim ücreti alınmamakta, kredilerde daha düşük faiz oranları uygulanmakta, vadeli hesaplarda faiz oranı daha yüksek olmaktadır. Mobil bankacılık, müşterilerin bankacılık işlemleri için fiziksel olarak şubede bulunmalarını gerektirmeden ve banka açılış saatleri sürelerine bağlı kalmadan 7/24 hizmet verebilme ayrıcalığını sunmaktadır. Böylelikle müşterilerine mobil bankacılığı tercih edip sürekli müşteri olarak kalmaları için alışılmış bankacılık sisteminden daha fazla avantaj sağlamaktadır.

İnternet bankacılığında gerekli olan bir bilgisayar ve internet bağlantısı iken, mobil bankacılığının ihtiyaç duyduğu tek şey, internet bağlantılı olan cep telefonu cihazıdır. İster kablosuz interneti olan alanlardan ister telefona takılı GSM hattının kendi internetinden, ihtiyaç duyulan tüm bankacılık işlemleri o an yapılabilir. Kısacası, internet bankacılığı ve bankaların cep şubesi uygulamaları, günlük hayatı oldukça kolaylaştıran parasal işlemleri gerçekleştirmede çok iyi birer yardımcıdır. Teknoloji ve iletişim çağının hızı düşünüldüğünde, gelecek yıllarda çok başka özellikler ile de bankacılık sektöründe yenilikler görülebileceği açıktır.

4.8. Mobil Bankacılık Müşteri Gelişimi

Çalışmada 2011 ve 2016 yılları arasında mobil bankacılık sistemine dahil olmuş ve aktif şekilde kullanan müşteri sayısı incelenmiştir.

Tablo 21. 2011-2016 Yılları Arasında Mobil Bankacılık Kullanan Müşteri Sayısı

Dönem	Sistemde kayıtlı, en az bir kez login olmuş müşteri sayısı	Sistemde kayıtlı, son 1 yıl içinde en az bir kez login olmuş müşteri sayısı	Aktif müşteri sayısı
Aralık 2011	1.204.296	642.649	445.723
Aralık 2012	2.513.666	1.815.022	1.402.938
Aralık 2013	5.371.567	4.321.194	3.227.096
Aralık 2014	10.752.733	8.743.309	6.711.360
Aralık 2015	19.012.020	15.531.349	12.164.368
Aralık 2016	30.750.567	24.494.136	19.217.598

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği (TBB) 2011-2016 dönemleri arası mobil bankacılık istatistiksel raporları kullanılarak oluşturulmuştur.

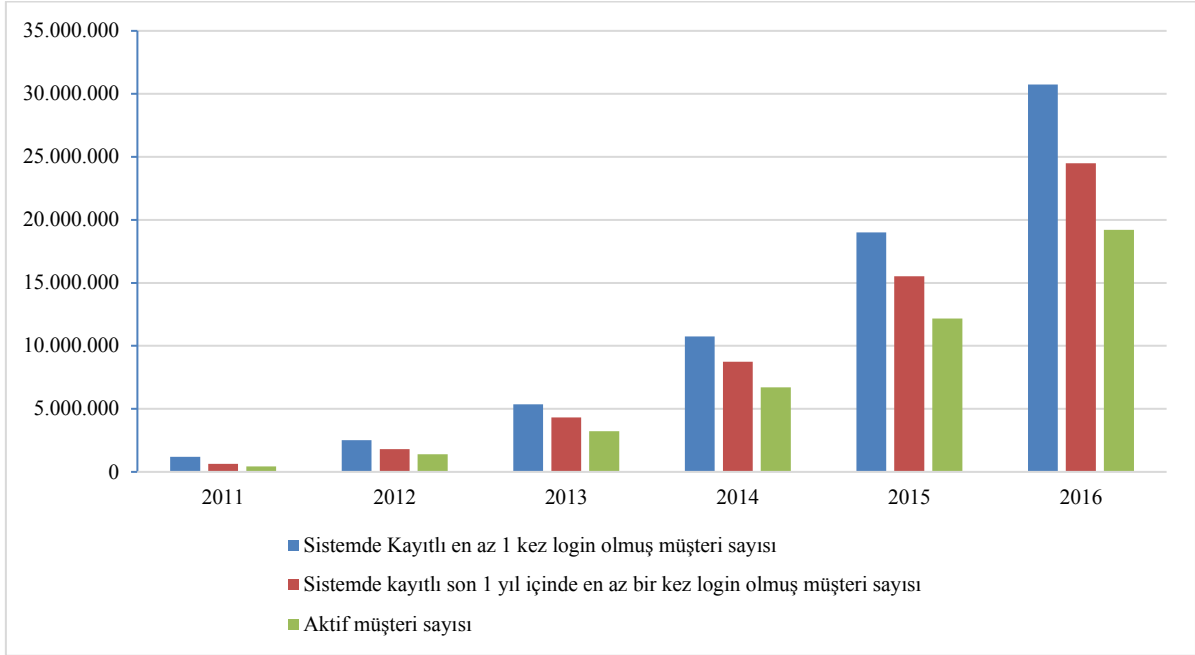
Tablo 21’de görüldüğü üzere 2011 yılında 1.204.296 kişi mobil telefonlarından banka hesaplarına ulaşabilmek için işletim sistemlerinden bankalarına ait uygulamaları cep telefonlarına indirmiş görünürken, 2016 yılında bu sayı 30.750.567’ye ulaşmıştır. 5 yıl içerisinde yaklaşık 30 kat artış sağlamış olması dikkati çekmekte. Sisteme kayıt olmuş ve son 1 yıl içerisinde en az bir kez login olmuş müşteri sayısı ise 2011 yılında 642.649 kişiden 2016 yılında 24.294.136 kişiye ulaşmış. Son olarak 2016 yılının son verilerine göre toplam 19.217.598 kişi mobil bankacılığı aktif olarak kullanmaktadır.

2012 yılında aktif müşteri sayısında %214 artış olmuştur.2013 yılında artış devam etmiş ve %130 artarak 3.227.096 kişi aktif olarak mobil bankacılığı kullanmıştır.2014 yılında artış oranı %108 olmuş ve 6.711.360 kişi mobil bankacılığı aktif olarak kullanmıştır.2015 yılında %81 artış oranı bulunmakta ve aktif müşteri sayısı 12.164.368’dir.Son olarak 2016 yılında %58 artış olmuş ve aktif müşteri sayısı 19.217.598’e yükselmiştir.

Tablodan görüldüğü üzere 2011 yılından 2016 yılına kadar olan dönemde mobil bankacılık kullanan müşteri sayısında yaklaşık 43 kat artış olmuştur.

**Şekil 14. 2011- 2016 Yılları Arasında Mobil Bankacılık Kullanan Müşteri Sayısı
Grafiksel Gösterim**

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği (TBB) 2011-2016 dönemleri arası mobil bankacılık istatistiksel raporları kullanılarak oluşturulmuştur.

Grafikte de görüldüğü üzere aktif müşteri sayısında son yıllarda hızlı bir şekilde artış olmuştur.

4.9. Mobil Bankacılık Kullanılarak Yapılan Yatırım İşlemleri

Bankaların müşterilerine mobil bankacılık yolu ile sunduğu ürünlerinden yatırım işlemleri, yıllar itibari ile aşağıdaki tabloda incelenmiştir.

Tablo 22. 2011-2016 Yılları Arasında Mobil Bankacılık Kullanılarak Yapılan Yatırım İşlemleri

		Yatırım Fonları	Döviz İşlemleri	Vadeli Hesaplar	Repo	Hisse Senedi	Tahvil ve Bono	Altın	VIOB İşlemleri	Toplam
Ara.11	İşlem Adedi	85	50	7	0	227	2	1	5	377
	İşlem Hacmi	268	210	89	13	794	10	110	0	1.494
Ara.12	İşlem Adedi	179	153	23	0	395	2	10	32	794
	İşlem Hacmi	658	460	483	13	1.513	9	35	329	3.500
Ara.13	İşlem Adedi	277	340	82	1	567	4	29	245	1.545
	İşlem Hacmi	1.303	1.564	2.170	38	3.260	30	11	959	9.335
Ara.14	İşlem Adedi	573	751	221	3	894	8	119	118	2.687
	İşlem Hacmi	3.384	4.415	6.051	109	6.019	75	555	1.353	21.961
Ara.15	İşlem Adedi	893	1.858	413	6	1.780	15	127	30	5.122
	İşlem Hacmi	5.972	16.069	13.295	298	10.077	123	537	2.483	48.854
Ara.16	İşlem Adedi	1.174	2.955	796	10	2.924	17	566	41	8.483
	İşlem Hacmi	9.612	30.987	29.306	403	14.911	145	3.927	3.253	92.544

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği (TBB) 2011-2016 dönemleri arası mobil bankacılık istatistiksel raporları kullanılarak oluşturulmuştur.

(İşlem Adedi x Bin, İşlem Hacmi x Milyon TL)

Yukarıdaki tabloda yer alan ifadelerle ilişkin açıklamalar şöyledir:

1. Yatırım fonları (müşterinin yaptığı yatırım fonu alışı/satışı)
  - Fon alışı
  - Fon satışı
2. Döviz işlemleri (müşterinin yaptığı döviz alışı/satışı ve arbitraj işlemleri)
  - Döviz alışı
  - Döviz satışı
  - Arbitraj işlemleri (Dövizden dövize geçiş işlemleri tek işlem olarak sayılmıştır. Ayrıca döviz alışı ya da döviz satışı olarak değerlendirilmemiştir.)
3. Vadeli hesaplar
  - Vadeli hesap açılışı
  - Vadeli hesap kapanışı
4. Hisse senedi işlemleri

- Girilen hisse senedi işlem emirleri toplamı (bir defada girilen emir geçerli seans sayısına bakılmadan sadece bir kez yazılmıştır.)
  - Gerçeklesen hisse senedi işlemleri
5. Repo işlemleri
6. Tahvil ve bono işlemleri (Eurobond dahil)
- Tahvil ve bono alış
  - Tahvil ve bono satış
7. Altın: (Müşterinin altın alış ve satış toplamıdır.)
- Altın alış
  - Altın satış
8. VOB (Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsası)
- Girilen VOB işlem emirleri
  - Gerçekleşen VOB işlemleri

2011 yılı döneminde, mobil bankacılık ile gerçekleştirilen 377 bin adet yatırım işleminin hacmi 1,4 milyar TL olmuştur. Bu işlemlerden 85 bin adet ile 210 milyon TL tutarı fon alım/satım işlemleridir. Döviz alım/satım işlemlerinin 50 bin adet ve tutarı 210 milyon TL'dir. Aynı dönemde 7 bin kez vadeli hesap açma/kapama işlemi gerçekleşmiş ve bu işlemlerin yarattığı hacim 89 milyon TL olmuştur. Yine bu dönemde 1.000 adet işlemden daha az adette repo işlemi gerçekleşmiş ve yarattığı hacim 13 milyon TL olmuştur. Girilen hisse senedi işlem emirleri ve gerçekleşen hisse senedi işlemleri adedi 227 bin adet olup yarattığı hacim 794 milyon TL'dir. 2 bin adet tahvil ve bono/satış işlemi gerçekleşmiş ve 10 milyon TL hacim büyüklüğü oluşmuştur. Mobil bankacılıkta yapılan altın işlemlerinin adedi 1000, tutarı ise 110 milyon TL olmuştur. Bu dönemde girilen VOB işlem emirleri 5 bin adet, hacmi 1 milyon TL'nin altındadır.

2012 yılında, mobil bankacılık ile gerçekleşmiş 794 bin adet yatırım işleminin toplam hacmi 3,5 milyar TL olmuştur. Bu işlemlerden 179 bin adet ile oluşan 658 milyon TL tutarı fon alım/satım işlemleridir. 50 bin adet döviz alım/satım işlemi bu dönemde gerçekleşmiş ve 460 milyon TL hacim yaratmıştır. Açılan ve kapatılan vadeli hesapların adedi 23 bin adet, hacmi 483 milyon TL'dir. Aynı dönemde 1.000 adet işlemden daha az adette repo işlemi olmuş ve bu işlemlerden 13 milyon TL hacim oluşmuştur. Hisse senetleri girilen emirleri ve gerçekleşen emirlerin toplamı 395 bin adet ve tutarı 1,5 milyar TL'dir. Alım/satım yapılan tahvil ve bonolar

2 bin adet ve 9 milyon TL hacmindedir. Bu dönemde altın işlemleri 10 bin adet ve 35 milyon TL gerçekleşmiştir. Son olarak VOB işlemleri 32 bin adet işlem ve 329 milyon TL hacim yaratmıştır.

2013 yılı döneminde, mobil bankacılık ile toplam 1,5 milyon adet işlem gerçekleşmiş ve tutarı da 9,4 milyar TL'ye ulaşmıştır. Bu işlemlerden 277 bin adedi fon alım/satımı işlemleridir. Tutarı ise 1,3 milyar TL'dir. Bu yıl 340 bin adet döviz alım/satım işlemi gerçekleşmiş ve 1,5 milyar TL hacim oluşmuştur. Vadeli hesap açma/kapama işlemleri 82 bin adet olmuş ve 2,1 milyar TL tutarında hacim gerçekleşmiştir. Repo işlemleri bu dönemde 1.000 adet oluşmuş ve 38 milyon TL hacim gerçekleşmiştir. Hisse senedi girilen ve gerçekleşen emirleri toplamı 567 bin adet ve 3,2 milyar TL'dir. Yine bu dönemde 4 bin adet tahvil ve bono alım/satımı oluşmuş ve 30 milyon TL tutarında hacim olmuştur. Altın alım/satım işlemleri 29 bin adet ve 111 milyon TL tutarındadır. Son olarak VOB işlem adedi 245 bin adet ve 959 milyon TL tutarında oluşmuştur.

2014 yılında, mobil bankacılık ile yapılan 2,6 milyon adet işlem 21,9 milyar TL işlem hacmi yaratmıştır. Bu işlemlerden 573 bin adedi 3,3 milyar TL hacim yaratan yatırım fonu alım/satım işlemleridir. 751 bin adet döviz alım/satım işlemi olmuş ve bu işlemlerden 4,4 milyar TL tutarında işlem hacmi yaratılmıştır. Vadeli hesap açma/kapama işlemleri 221 bin adet ile 6,5 milyar TL tutarındadır. Bu dönemde 3 bin adet repo işlemi yapılmış ve 109 milyon TL hacim oluşmuştur. 894 bin adet hisse senedi emirleri gerçekleşmiş, 6 milyar TL tutarında işlem hacmi oluşmuştur. Alım/satım yapılan tahvil ve bonolar 8 bin adet ve 75 milyon TL hacmindedir. Bu dönemde altın işlemleri 119 bin adet ve 555 milyon TL gerçekleşmiştir. Son olarak VOB işlemleri 118 bin adet işlem ve 1,3 milyar TL hacim yaratmıştır.

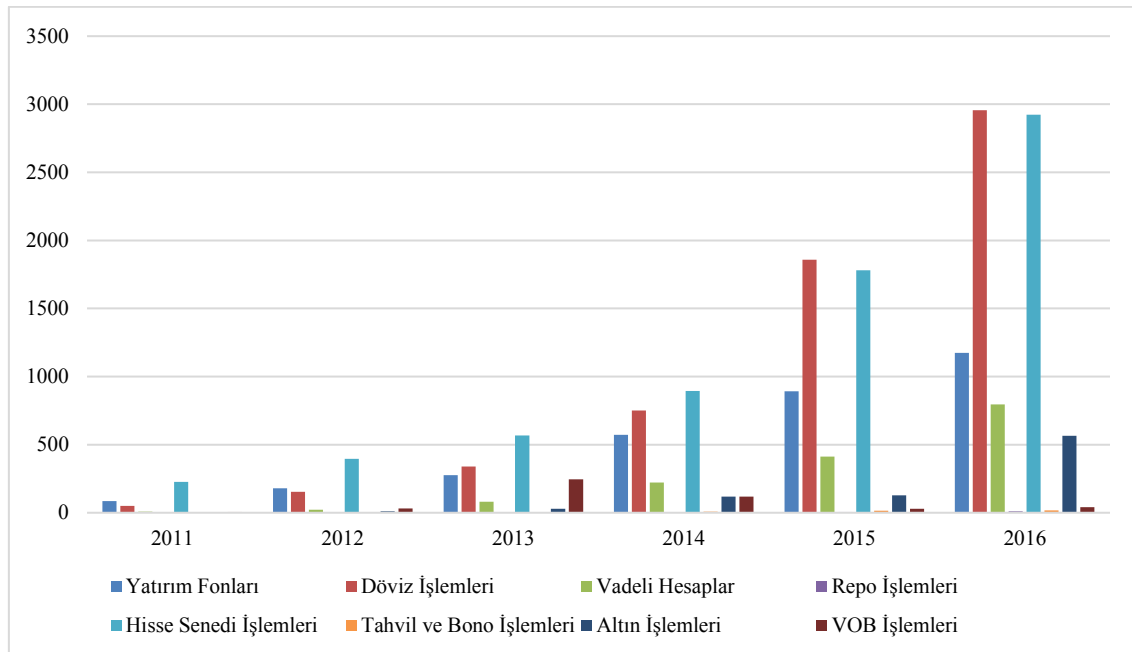
2015 yılı döneminde, mobil bankacılık ile toplam 5,1 milyon adet işlem gerçekleşmiş ve tutarı da 48,8 milyar TL'ye ulaşmıştır. Bu işlemlerden 893 bin adedi fon alım/satım işlemleridir. Tutarı ise 5,9 milyar TL'dir. Bu yıl 1,8 milyon adet döviz alım/satım işlemi gerçekleşmiş ve 16 milyar TL hacim oluşmuştur. Vadeli hesap açma/kapama işlemleri 413 bin adet olmuş ve 13,2 milyar TL tutarında hacim gerçekleşmiş görünmektedir. Repo işlemleri bu dönemde 6 bin adet oluşmuş ve 298 milyon TL hacim gerçekleşmiştir. Hisse senedi girilen ve gerçekleşen emirleri toplamı 1,7 milyon adet ve 10 milyar TL'dir. Yine bu dönemde 15 bin adet tahvil ve bono alım/satımı oluşmuş ve 123 milyon TL tutarında hacim olmuştur. Altın

alım/satım işlemleri 127 bin adet ve 537 milyon TL tutarındadır. Son olarak VOB işlem adedi 30 bin adet ve 2,4 milyar TL tutarında oluşmuştur.

2016 yılı döneminde, mobil bankacılık ile gerçekleştirilen 8,4 milyon adet yatırım işleminin hacmi 92,5 milyar TL olmuştur. Bu işlemlerden 1,1 milyon adet ile 9,6 milyar TL tutarı fon alım/satım işlemleridir. Döviz alım/satım işlemlerinin 2,9 milyon adet ve tutarı 30,9 milyar TL'dir. Aynı dönemde 796 bin kez vadeli hesap açma/kapama işlemi gerçekleşmiş ve bu işlemlerin yarattığı hacim 29,3 milyar TL olmuştur. Yine bu dönemde 10 bin adet repo işlemi gerçekleşmiş ve yarattığı hacim 403 milyon TL olmuştur. Girilen hisse senedi işlem emirleri ve gerçekleşen hisse senedi işlemleri adedi 2,9 milyon adet olup yarattığı hacim 14,9 milyar TL'dir. 17 bin adet tahvil ve bono/satış işlemi gerçekleşmiş ve 145 milyon TL hacim büyüklüğü oluşmuştur. Mobil Bankacılıkta yapılan altın işlemlerinin adedi 566 bin, tutarı ise 3,9 milyar TL olmuştur. Bu dönemde girilen VOB işlem emirleri 41 bin adet, hacmi 3,2 milyar TL gerçekleşmiştir.

Aşağıdaki grafikte mobil bankacılık kullanılarak yapılan yatırım işlemleri adetsel olarak gösterilmiştir.

Şekil 15. 2011-2016 Yılları Arasında Mobil Bankacılık Kullanılarak Yapılan Yatırım İşlemleri (İşlem Adedi)

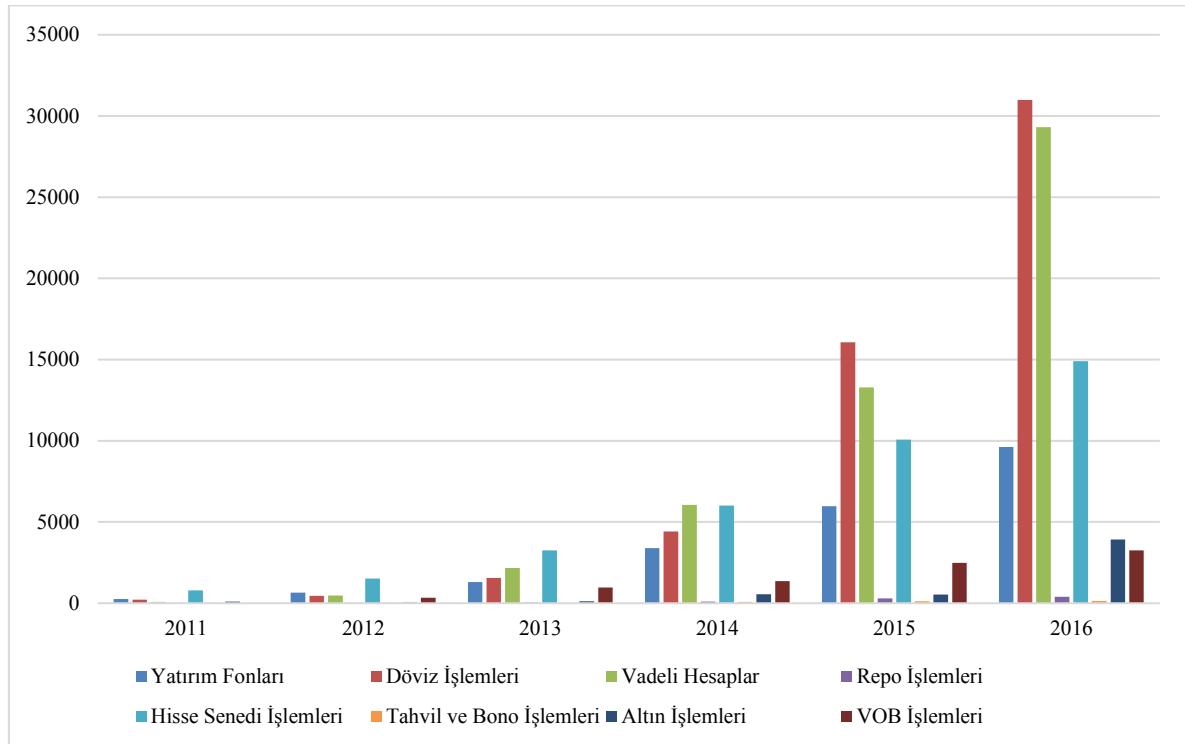
Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği (TBB) 2011-2016 dönemleri arası mobil bankacılık istatistiksel raporları kullanılarak oluşturulmuştur.

(İşlem Adedi x Bin, İşlem Hacmi x Milyon TL)

Yukarıdaki grafikte mobil bankacılık kullanılarak en fazla yapılan işlem türü son yıllarda döviz işlemleri olmuştur. Döviz işlemlerini hisse senedi işlemleri izlemektedir.

Aşağıdaki grafikte mobil bankacılık kullanılarak yapılan yatırım işlemleri hacimsel olarak gösterilmiştir.

Şekil 16. 2011-2016 Yılları Arasında Mobil Bankacılık Kullanılarak Yapılan Yatırım İşlemleri (İşlem Hacmi)

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği (TBB) 2011-2016 dönemleri arası mobil bankacılık istatistiksel raporları kullanılarak oluşturulmuştur.
(İşlem Adedi x Bin, İşlem Hacmi x Milyon TL)

Mobil bankacılık kullanılarak yapılan işlemlerden en fazla hacimi döviz işlemleri yaratmıştır. Döviz işlemlerini vadeli hesaplar işlemleri takip etmiştir.

Aşağıdaki tabloda yatırım işlemleri türlerinin payları incelenmiştir.

Tablo 23. 2011-2016 Yılları Arasında Mobil Bankacılık Kullanılarak Yapılan Yatırım İşlemleri Yüzdesele Dağılımı

		Toplam	Yatırım Fonları	Döviz İşlemleri	Vadeli Hesaplar	Repo	Hisse Senedi	Tahvil ve Bono	Altın	VIÖB İşlemleri
Ara.11	İşlem Adedi	377	23	13	2	0	60	1	0	1
	İşlem Hacmi	1.494	18	14	6	1	53	1	7	0
Ara.12	İşlem Adedi	794	23	19	3	0	50	0	1	4
	İşlem Hacmi	3.500	19	13	14	0	43	0	1	10
Ara.13	İşlem Adedi	1.545	18	22	5	0	37	0	2	16
	İşlem Hacmi	9.435	14	17	23	0	35	0	1	10
Ara.14	İşlem Adedi	2.687	21	28	8	0	33	0	4	6
	İşlem Hacmi	21.961	15	20	28	0	27	0	3	6
Ara.15	İşlem Adedi	5.122	17	36	8	0	35	0	3	1
	İşlem Hacmi	48.854	12	33	27	1	21	0	1	5
Ara.16	İşlem Adedi	8.483	14	35	9	0	35	0	7	0
	İşlem Hacmi	92.544	10	33	32	0	17		4	4

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği (TBB) 2011-2016 dönemleri arası mobil bankacılık istatistiksel raporları kullanılarak oluşturulmuştur.

(İşlem Adedi x Bin, İşlem Hacmi x Milyon TL)

2011 yılında oluşan 377 bin işlem adedinin %23'ü yatırım fonları alım/satım işlemlerine aittir. 1,4 milyar TL hacmin ise %18'lik kısmını oluşturmaktadır. Döviz alım/satım işlemlerinin payı %13 olup, hacmiyle oluşturduğu pay ise %14'dür. Vadeli hesapların %2'lik işlem adedi payı ve %6'lık da hacim payı bulunmaktadır. Bu dönemde repo işlemleri işlem adedi olarak pay alamamış, işlem hacmi olarak %1 pay almıştır. Hisse senedi alım/satım emirleri %60 oranında işlem adedi payına sahip olup bu da %53'lük işlem hacmi payı yaratmıştır. Tahvil ve bono alım/satım işlem adedi ve işlem hacmi payı %1'dir. Altın alım/satım işlemleri bu dönemde işlem adedi payına sahip değilken %7 işlem hacmi yaratmıştır. VOB işlemleri %1 oranında işlem adedi payı almış ancak, hacimde pay alamamıştır.

2012 yılında oluşan 794 bin işlem adedinin %23'ü yatırım fonları alım/satım işlemlerine aittir. 3,5 milyar TL hacmin ise %19'luk kısmını oluşturmaktadır. Döviz alım/satım işlemlerinin payı %19 olup, hacmiyle oluşturduğu pay ise %13'dür. Vadeli hesapların %3'lük işlem adedi payı ve %14'lük da hacim payı gerçekleşmiştir. Bu dönemde repo işlemleri işlem adedi ve işlem hacmi olarak pay almamıştır. Hisse senedi alım/satım emirleri %50 oranında işlem adedi payına sahip olup bu da %43'lük işlem hacmi payı yaratmıştır. Yine bu dönemde

tahvil ve bono alım/satım işlem adedi ve işlem hacmi payı bulunmamaktadır. Altın alım/satım işlemleri adet ve hacim olarak %1'lik pay almıştır. VOB işlemleri %4 oranında işlem adedi payı almış bu da %10 oranında pay yaratmıştır.

2013 yılında oluşan 1,5 milyon işlem adedinin %18'i yatırım fonları alım/satım işlemlerine aittir. 9,4 milyon TL hacmin ise %14'lük kısmını oluşturmaktadır. Döviz alım/satım işlemlerinin payı 22 olup, hacmiyle oluşturduğu pay ise %17'dir. Vadeli hesapların %5'lik işlem adedi payı ve %23'lük de hacim payı bulunmaktadır. Bu dönemde repo işlemleri işlem adedi ve işlem hacmi olarak pay almamıştır. Hisse senedi alım/satım emirleri %37 oranında işlem adedi payına sahip olup bu da %35'lik işlem hacmi payı yaratmıştır. Yine bu dönemde tahvil ve bono alım/satım işlem adedi ve işlem hacmi payı bulunmamaktadır. Altın alım/satım işlemleri adet olarak %2'lik hacim olarak %1'lik pay almıştır. VOB işlemleri %16 oranında işlem adedi payı almış bu da %10 oranında pay yaratmıştır.

2014 yılında oluşan 2,6 milyon işlem adedinin %21'i yatırım fonları alım/satım işlemlerine aittir. 21,9 milyar TL hacmin ise %15'lik kısmını oluşturmaktadır. Döviz alım/satım işlemlerinin payı 28 olup, hacmiyle oluşturduğu pay ise %20'dir. Vadeli hesapların %8'lik işlem adedi payı ve %28'lik de hacim payı mevcuttur. Bu dönemde repo işlemleri işlem adedi ve işlem hacmi olarak pay almamıştır. Hisse senedi alım/satım emirleri %33 oranında işlem adedi payına sahip olup bu da %27'lik işlem hacmi payı yaratmıştır. Yine bu dönemde tahvil ve bono alım/satım işlem adedi ve işlem hacmi payı bulunmamaktadır. Altın alım/satım işlemleri adet olarak %4'lük hacim olarak %3'lük pay almıştır. VOB işlemleri %6 oranında işlem adedi payı almış bu da %6 oranında pay yaratmıştır.

2015 yılında oluşan 5,1 milyon işlem adedinin %17'si yatırım fonları alım/satım işlemlerine aittir. 48,8 milyar TL hacmin ise %12'lik kısmını oluşturmaktadır. Döviz alım/satım işlemlerinin payı 36 olup, hacmiyle oluşturduğu pay ise %33'dür. Vadeli hesapların %8'lik işlem adedi payı ve %27'lik de hacim payı bulunmaktadır. Bu dönemde repo işlemleri işlem adedi ve işlem hacmi olarak pay almamıştır. Hisse senedi alım/satım emirleri %35 oranında işlem adedi payına sahip olup bu da %21'lik işlem hacmi payı yaratmıştır. Yine bu dönemde tahvil ve bono alım/satım işlem adedi ve işlem hacmi payı bulunmamaktadır. Altın alım/satım işlemleri adet olarak %3'lük hacim olarak %1'lik pay almıştır. VOB işlemleri %1 oranında işlem adedi payı almış bu da %5 oranında pay yaratmıştır.

2016 yılında oluşan 8,4 milyon işlem adedinin %14'ü yatırım fonları alım/satım işlemlerine aittir. 92,5 milyar TL hacmin ise %10'luk kısmını oluşturmaktadır. Döviz alım/satım işlemlerinin payı 35 olup, hacmiyle oluşturduğu pay ise %33'dür. Vadeli hesapların %9'luk işlem adedi payı ve %32'lik de hacim payı bulunmaktadır. Bu dönemde repo işlemleri işlem adedi ve işlem hacmi olarak pay almamıştır. Hisse senedi alım/satım emirleri %35 oranında işlem adedi payına sahip olup bu da %17'lik işlem hacmi payı yaratmıştır. Yine bu dönemde tahvil ve bono alım/satım işlem adedi ve işlem hacmi payı bulunmamaktadır. Altın alım/satım işlemleri adet olarak %7'lik hacim olarak %4'lik pay almıştır. VOB işlemleri adet olarak pay sağlayamamış ancak işlem hacmi olarak %4 hacim sağlamıştır. Bu grup işlemler genel olarak incelendiğinde 2011 yılında işlem hacminde en yüksek işlem türü hisse senedi iken, 2016 yılında döviz işlemleri en büyük paya ulaşmıştır. İşlem adedi açısından ise 2011 yılında yine hisse senedi ilk sırada iken, 2016 yılında döviz işlemleri en yüksek orana sahip olmuştur.

4.10. Para Transferleri

Mobil bankacılık kullanılarak yapılan para transferleri kendi arasında işlem türlerine ayrılmakta olup aşağıdaki tabloda detaylı incelenmiştir.

Tablo 24. 2011-2016 Yılları Arasında Mobil Bankacılık Kullanılarak Yapılan Para Transferleri

		EFT	Kendi Hesapları arasında Havale	Üçüncü Şahıslara Yapılan Havale	Döviz Transferleri	Toplam
Ara.11	İşlem Adedi	608	91	660	0	1.359
	İşlem Hacmi	1.092	146	994	0	2.232
Ara.12	İşlem Adedi	1.542	377	1.584	0	3.503
	İşlem Hacmi	3.128	714	2.622	0	6.464
Ara.13	İşlem Adedi	3.598	1.013	3.230	0	7.842
	İşlem Hacmi	8.115	1.888	5.982	0	15.985
Ara.14	İşlem Adedi	8.199	2.288	7.040	1	17.528
	İşlem Hacmi	23.161	4.425	15.249	16	42.851
Ara.15	İşlem Adedi	17.414	4.337	15.407	4	37.162
	İşlem Hacmi	58.638	10.474	34.768	152	104.032
Ara.16	İşlem Adedi	30.086	7.541	30.551	15	68.194
	İşlem Hacmi	110.282	20.345	66.137	447	197.212

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği (TBB) 2011-2016 dönemleri arası mobil bankacılık istatistiksel raporları kullanılarak oluşturulmuştur.

(İşlem Adedi x Bin, İşlem Hacmi x Milyon TL)

Yukarıdaki tabloda yer alan ifadelere ilişkin açıklamalar şöyledir:

1. EFT: EFT aracılığıyla başka bankaya yapılan tüm para transferleri
2. Havale (Türk Parası(TP), Yabancı Para*(YP)): Banka içi yapılan tüm havaleler
  - o Kendi hesapları arasında yapılan havaleler (Yatırım hesaplarına/dan yapılan havaleler hariç)
  - o Üçüncü şahıslara yapılan havaleler
3. Döviz transferleri: SWIFT ve benzeri ödeme sistemleri (MoneyGram, Western Union, vs.) ile yapılan döviz transferleri *YP: TL karşılığı yazılmıştır.

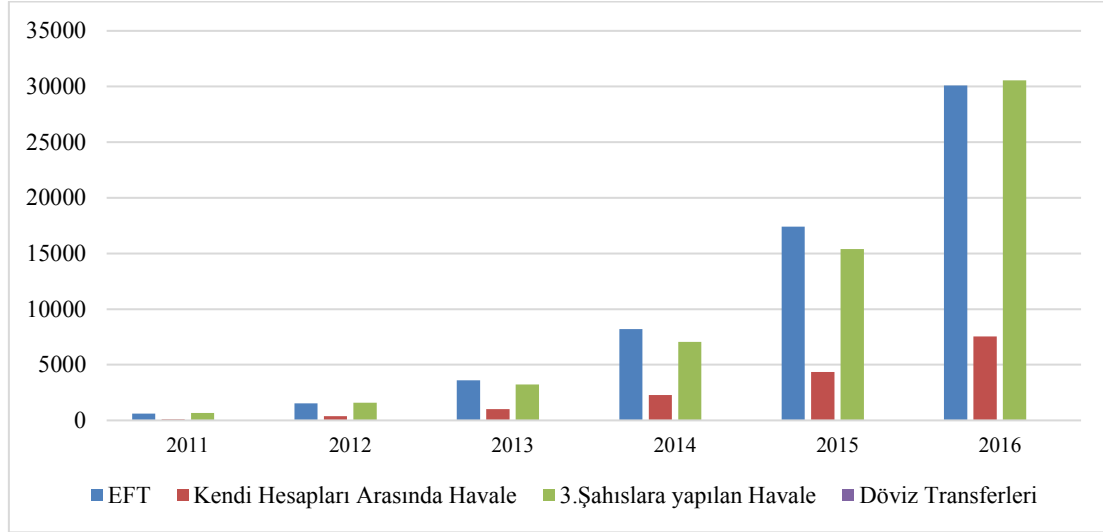
Mobil bankacılık kullanılarak yapılan para transferleri incelendiğinde 2011 yılında toplam 1,3 milyon adet işlem, 2,2 milyar TL işlem hacmi gerçekleşmiştir. En fazla işlem adedi üçüncü şahıslara yapılan havaleler olup işlem hacmi ise 994 milyon TL'dir. Bu yılda 608.000 adet EFT yapılmış olup, işlem hacmi ise 1,1 milyar TL ile en fazla hacme sahip işlem türüdür. Banka müşterilerinin kendi hesapları arasında yaptıkları havalelerin işlem adedi bu yıl içerisinde 91 adet ve 146 milyon TL olarak gerçekleşmiştir.

2012 yılında işlem adedi %158, işlem hacmi ise %189 artmıştır. 2013 yılında işlem adedi %123, işlem hacmi %147 artmıştır.2014 yılına bakıldığında işlem adedi %123, işlem hacmi %168 artmıştır. 2015 yılında ise işlem adedi %112, işlem hacmi %143 artmıştır. Son olarak 2016 yılında işlem adedi %83,işlem hacmi ise %89 artmıştır.

Rakamlar incelendiğinde mobil bankacılık kullanılarak para transferleri gerçekleştirme işlem türü en fazla yapılan işlem türleri arasındadır. Bu durumda para transferlerini gerçekleştirmek için mobil bankacılığın önümüzdeki yıllarda daha fazla tercih edileceği beklenebilir.

Aşağıdaki grafikte mobil bankacılık ile yapılan para transferleri adetsel olarak gösterilmiştir.

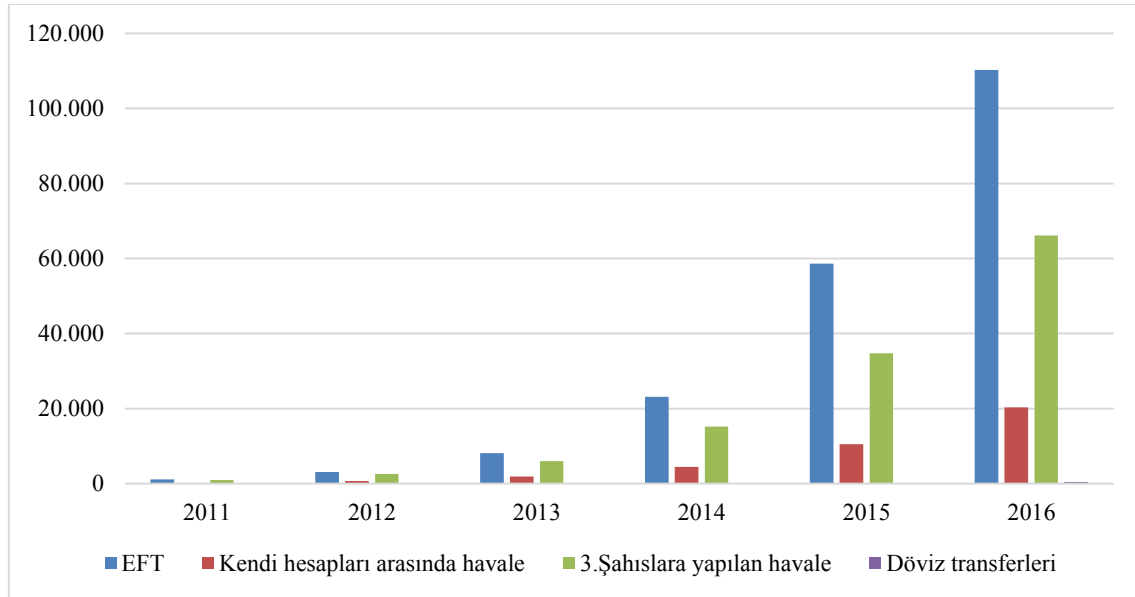
Şekil 17. 2011-2016 Yılları Arasında Mobil Bankacılık Kullanılarak Yapılan Para Transferleri (İşlem Adedi)

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği (TBB) 2011-2016 dönemleri arası mobil bankacılık istatistiksel raporları kullanılarak oluşturulmuştur.
(İşlem Adedi x Bin, İşlem Hacmi x Milyon TL)

Grafikte de görüldüğü gibi son yıllarda mobil bankacılıkta yapılan EFT ve üçüncü şahıslara yapılan havaleler birbirine yakın işlem adetine sahiptir. Aşağıdaki grafikte mobil bankacılık ile yapılan para transferleri hacimsel olarak gösterilmiştir.

Şekil 18. 2011-2016 Yılları Arasında Mobil Bankacılık Kullanılarak Yapılan Para Transferleri (İşlem Hacmi)

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği (TBB) 2011-2016 dönemleri arası mobil bankacılık istatistiksel raporları kullanılarak oluşturulmuştur.
(İşlem Adedi x Bin, İşlem Hacmi x Milyon TL)

Grafikte görüldüğü üzere adetsel olarak EFT ve üçüncü şahıslara yapılan havaleler birbirine yakın olsa da, işlem hacmi olarak EFT işlem türü en yüksek hacime sahiptir.

Aşağıdaki tabloda mobil bankacılık kullanılarak yapılan para transferleri işlem türleri bazında yüzdesel olarak incelenmiştir.

Tablo 25. 2011-2016 Yılları Arasında Mobil Bankacılık Kullanılarak Yapılan Para Transferleri Yüzdesel Dağılımı

		Toplam	EFT	Kendi Hesapları arasında Havale	Üçüncü Şahıslara Yapılan Havale	Döviz Transferleri
Ara.11	İşlem Adedi	1.359	45	6	49	0
	İşlem Hacmi	2.232	49	6	45	0
Ara.12	İşlem Adedi	3.503	44	11	45	0
	İşlem Hacmi	6.464	48	11	41	0
Ara.13	İşlem Adedi	7.842	46	13	41	0
	İşlem Hacmi	15.985	51	12	37	0
Ara.14	İşlem Adedi	17.528	47	13	40	0
	İşlem Hacmi	42.851	54	10	36	0
Ara.15	İşlem Adedi	37.162	47	12	41	0
	İşlem Hacmi	104.032	56	10	34	0
Ara.16	İşlem Adedi	68.194	44	11	45	0
	İşlem Hacmi	197.212	56	10	34	0

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği (TBB) 2011-2016 dönemleri arası mobil bankacılık istatistiksel raporları kullanılarak oluşturulmuştur.

(İşlem Adedi x Bin, İşlem Hacmi x Milyon TL)

Mobil bankacılık kullanılarak yapılan para transferleri yüzdesel dağılım büyüklüklerine işlem adedi olarak bakıldığında; 2011 yılında toplam 1,3 milyon adet işlemin %49'unun üçüncü şahıslara yapılan havaleler oluşturmuştur. %45'lik kısmı EFT'lerden ve kalan %6'luk bölümü kendi hesapları arasında havalelerden oluşmaktadır.

2012 yılında yapılan üçüncü şahıslara yapılan havalelerin payı %45'e düşmüş, EFT'lerin payı ise %44 olmuştur. Bu yılda mobil bankacılık müşterilerinin kendi hesapları arasında yaptıkları havalelerin toplamdaki payı %11'e yükselmiştir.

2013 yılında toplam 7,8 milyon adet mobil bankacılıktan işlem yapılmıştır. Bunun %46'sını EFT işlemleri oluşturmuştur. Üçüncü şahıslara havale işlem türünün payı %41'e düşmüştür. Bu dönemde müşterilerin kendi hesapları arasında yaptıkları havalelerin oranı %13'e yükselmiştir.

2014 yılında yapılan üçüncü şahıslara yapılan havalelerin payı %40'a düşmüş, EFT'lerin payı ise %47 olmuştur. Bu yılda mobil bankacılık müşterilerinin kendi hesapları arasında yaptıkları havalelerin toplamdaki payı %13'dür.

2015 yılı verileri incelendiğinde benzer şekilde EFT'lerin payı %47, üçüncü şahıslara yapılan havaleler %42 ve müşterilerin kendi aralarında yaptıkları havaleler ise %12 paya sahiptir.

Son olarak 2016 yılsonu verilerine göre mobil bankacılıktan toplam 68,1 milyon adet para transferi gerçekleşmiştir. Bu işlemlerden %45'lik payı üçüncü şahıslara yapılan havaleler oluştururken %44'lük payı EFT'lere aittir. Müşterilerin kendi hesapları arasında yaptığı havalelerin payı %11'dir.

4.11. Ödemeler

Finansal işlemler içerisinde incelediğimiz ödemeler kalemi kendi içerisinde işlem türlerine ayrılmaktadır. Aşağıdaki tabloda bu işlem türleri detaylı olarak incelenmiştir.

Tablo 26. 2011-2016 Yılları Arasında Mobil Bankacılık Kullanılarak Yapılan Ödemeler

		Fatura Ödemeleri	Vergi Ödemeleri	SSK ve BAĞ-KUR Ödemeleri	Kredi Ödemeleri	Diğer Ödemeler	Toplam
Ara.11	İşlem Adedi	168	0	0	0	358	526
	İşlem Hacmi	11	0	0	0	15	26
Ara.12	İşlem Adedi	1.089	0	0	36	1.658	2.783
	İşlem Hacmi	72	0	0	30	115	217
Ara.13	İşlem Adedi	3.409	38	0	320	2.325	6.092
	İşlem Hacmi	250	6	0	226	123	605
Ara.14	İşlem Adedi	8.611	97	38	1.155	5.459	15.360
	İşlem Hacmi	690	92	29	794	328	1933
Ara.15	İşlem Adedi	17.683	236	142	2.358	9.839	30.258
	İşlem Hacmi	1.512	209	117	1.682	614	4.134
Ara.16	İşlem Adedi	32.123	408	326	4.517	15.275	52.649
	İşlem Hacmi	3.137	429	310	3.400	987	8.263

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği (TBB) 2011-2016 dönemleri arası mobil bankacılık istatistiksel raporları kullanılarak oluşturulmuştur.

(İşlem Adedi x Bin, İşlem Hacmi x Milyon TL)

Mobil bankacılık kullanarak yapılan ödemeler tarafında; fatura ödemeleri, vergi ödemeleri, SSK ve BAĞ-KUR prim ödemeleri, kredi ödemeleri ve diğer ödemeler bulunmaktadır.

Yukarıdaki tabloda yer alan ifadelerle ilişkin açıklamalar şöyledir:

1. Fatura ödemeleri,
2. Vergi ödemeleri: Gümrük, motorlu taşıtlar, kurumsal vergiler vs.,
3. SSK ve BAĞ-KUR prim ödemeleri,
4. Kredi ödemeleri (tüketici, konut vs.),
5. Diğer ödemeler (Kontör, harç, trafik cezası, sigorta poliçeleri, leasing, OGS, KGS, bağış, şans oyunları, çek ödemeleri vb.).

2011 yılında 168 bin fatura ödeme işlemi yapılırken yıllar içerisinde artış göstererek 2016 yılında 32,1 milyon işlem adedine ulaşmıştır. Hacim olarak artışa bakılacak olursa incelenen yıllar arasında 11 milyon TL büyüklükten 3,1 milyar TL büyüklüğe ulaşmıştır.

Vergi ödemeleri incelendiğinde 2011 ve 2012 yıllarında mobil bankacılık kullanılarak vergi ödemesi yapılmadığı görülmektedir. 2013 yılında 38 bin adet vergi ödemesi gerçekleşmiş ve 6 milyon TL hacim oluşmuştur. 2014 yılında hem işlem adedi hem işlem hacminde artış görünmekte olup 92 milyon TL hacim oluşmuştur. Yıllar içerisinde mobil bankacılıkta vergi ödemeleri penetrasyonu artmış 2016 yılında 408 bin adet işlem ve 420 milyon TL hacime ulaşmıştır.

SSK ve BAĞ-KUR ödemeleri mobil bankacılıkta yeni bir işlem türü olup 2014 yılında kullanılmaya başlanmıştır. 2014 yılında 38 bin adet işlem gerçekleşmiş ve 29 milyon TL hacim oluşmuştur. 2016 yılında mobil bankacılık kullanılarak yapılan prim ödemelerinde artış ile 326 bin adet ve 310 milyon TL hacime ulaşmıştır.

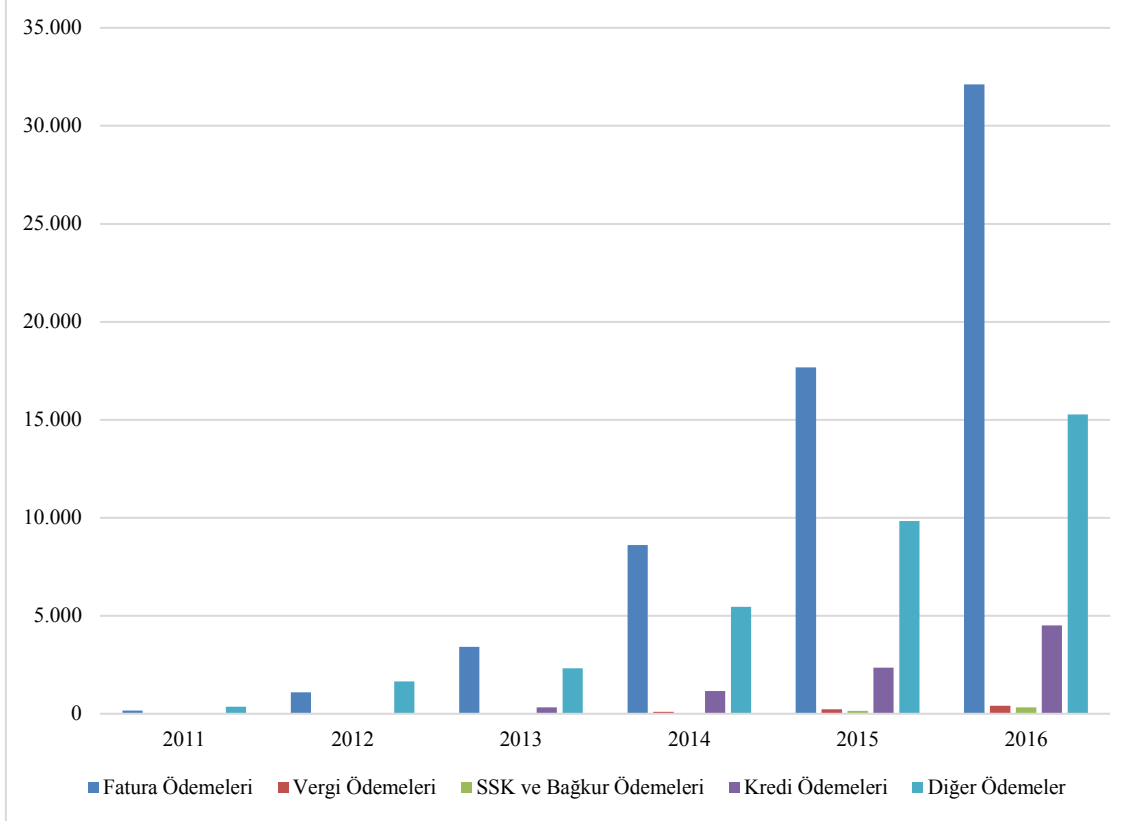
Mobil bankacılık kullanılarak yapılan kredi ödemeleri (konut, taşıt vb.) 2012 yılında 36 bin adet ve 30 milyon TL hacimden yıllar içerisinde penetrasyonu en çok artan işlem türü olmuş ve 2016 yılında 4,5 milyon adet işlem ve 3,4 milyar TL hacime ulaşmıştır.

Diğer ödemeler (Kontör, harç, trafik cezası, sigorta poliçeleri, leasing, OGS, KGS, bağış, şans oyunları, çek ödemeleri vb.) tarafında ise işlem yoğunluğu yüksek görünmekte olup incelenen yıllar arasında 358 bin adet işlem ve 15 milyon TL hacimden 15,2 milyon adet işlem ve 987 milyon TL hacime ulaştığı görülmektedir.

Toplama bakıldığında ise 2016 yılsonu rakamlarına göre mobil bankacılıktan yapılan ödemeler 52,6 milyon işlem adedi ile 8,2 milyar TL işlem hacmi yaratmıştır. İncelenen yıllar arasında artış çok dikkat çekmekte olup gelecek yıllarda mobil bankacılıktan yapılan ödemelerin çok daha fazla artması kaçınılmaz gözükmektedir.

Aşağıdaki grafikte mobil bankacılık kullanılarak yapılan ödemelerin işlem adetlerindeki gelişme incelenmiştir.

Şekil 19. 2011-2016 Yılları Arasında Mobil Bankacılık Kullanılarak Yapılan Ödemeler (İşlem Adedi)

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği (TBB) 2011-2016 dönemleri arası mobil bankacılık istatistiksel raporları kullanılarak oluşturulmuştur.

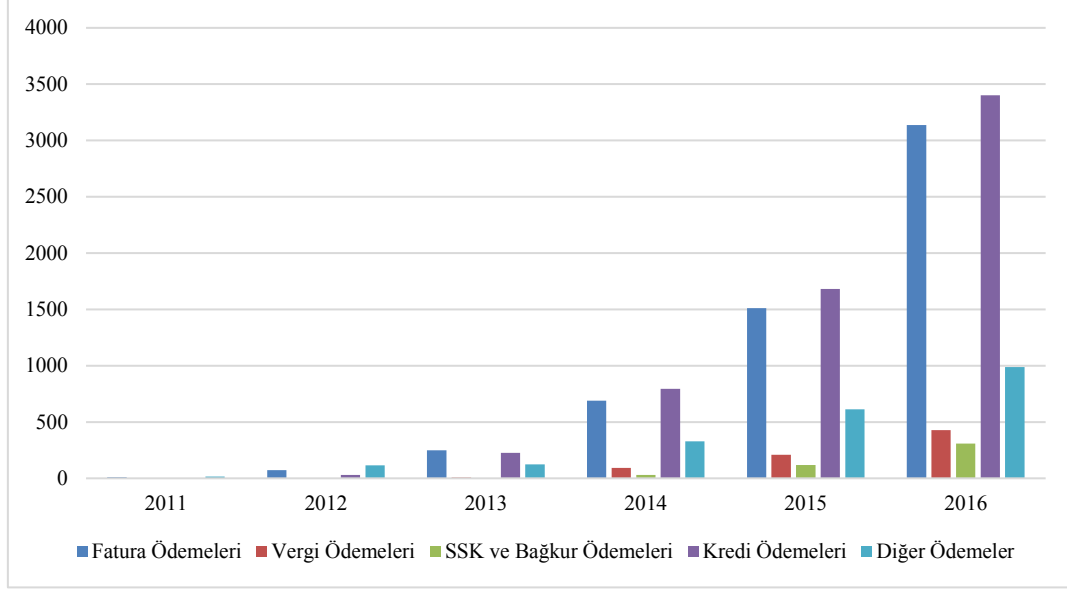
(İşlem Adedi x Bin, İşlem Hacmi x Milyon TL)

Grafikte görüldüğü gibi fatura ödemeleri işlem adedi olarak en fazla kullanılan işlem türüdür.

Aşağıdaki grafikte mobil bankacılık kullanılarak yapılan ödemelerin işlem hacimlerindeki gelişme incelenmiştir.

Şekil 20. 2011-2016 Yılları Arasında Mobil Bankacılık Kullanılarak Yapılan Ödemeler (İşlem Hacmi)

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği (TBB) 2011-2016 dönemleri arası internet bankacılık istatistiksel raporları kullanılarak oluşturulmuştur.
(İşlem Adedi x Bin İşlem Hacmi x Milyon TL)

Grafikte kredi ödemelerinin işlem hacminin en fazla hacime sahip işlem türüdür. İşlem adedi olarak en fazla sahip fatura ödemeleri ise kredi ödemelerini takip etmektedir.

Tablo 27. 2011-2016 Yılları Arasında Mobil Bankacılık Kullanılarak Yapılan Ödemeler Yüzdesele Dağılımı

		Toplam	Fatura Ödemeleri	Vergi Ödemeleri	SSK ve BAĞ-KUR Ödemeleri	Kredi Ödemeleri	Diğer Ödemeler
Ara.11	İşlem Adedi	526	32	0	0	0	68
	İşlem Hacmi	26	42	0	0	0	58
Ara.12	İşlem Adedi	2.783	39	0	0	1	60
	İşlem Hacmi	217	33	0	0	14	53
Ara.13	İşlem Adedi	6.092	56	1	0	5	38
	İşlem Hacmi	605	41	1	0	37	20
Ara.14	İşlem Adedi	15.360	56	1	0	8	36
	İşlem Hacmi	1.933	36	5	2	41	17
Ara.15	İşlem Adedi	30.258	58	1	0	8	33
	İşlem Hacmi	4.134	37	5	3	41	15
Ara.16	İşlem Adedi	52.649	61	1	1	9	29
	İşlem Hacmi	8.263	38	5	4	41	12

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği (TBB) 2011-2016 dönemleri arası mobil bankacılık istatistiksel raporları kullanılarak oluşturulmuştur.
(İşlem Adedi x Bin, İşlem Hacmi x Milyon TL)

2011 yılında 526 bin adet işlemin %32 fatura ödemeleri iken %68'i diğer ödemelerden oluşmaktadır. Bu yılda vergi ödeme, SSK, BAĞ-KUR prim ödemeleri ve kredi ödemeleri henüz mobil bankacılık kullanılarak yapılmadığından payı bulunmamaktadır.

2012 yılında ise yine benzer şekilde diğer ödemeler %60 ile en fazla yüzdeye sahip işlem türü iken fatura ödemeleri %39 işlem adedi ile onu takip etmektedir. Bu dönemde %1 gibi küçük bir oranla kredi ödemeleri pay almıştır.

2013 yılında fatura ödemeleri toplam ödemeler içerisinde işlem adedi payı %56'ya işlem hacmi payı ise %41'e çıkmış, diğer ödemelerin payı %38 işlem adedi ve %20 işlem hacmine düşmüştür. Bu dönemde kredi ödemeleri %5'lik işlem adedi ve %37'lik paya sahiptir.

2014 yılında %56 pay ile fatura ödemeleri en fazla işlem adedine sahip iken %36'lık işlem hacmine sahiptir. Kredi ödemelerinin bu yılda işlem hacmi %41'e yükselmiştir. Diğer ödemelerin işlem hacmi payı ise %17'ye düşmüştür.

2015 yılında fatura ödemelerinin işlem adedi payı %58, işlem hacmi ise %37'dir. Kredi ödemelerinin işlem adedi payı %8, işlem hacmi ise %41 ile en fazla paya sahiptir. Bu yılda diğer ödemelerin payı hem işlem adedi hem işlem hacmi olarak azalmıştır.

2016 yılında mobil bankacılık kullanılarak yapılan ödemeler arasında yine fatura ödemelerinin %61 işlem adedi payı ve %38 işlem hacmi bulunmaktadır. Bu yılda kredi ödemelerin, işlem adedi payı %9 olsa da işlem hacmi payı %41 ile en fazla hacme sahip işlem türüdür. Diğer ödemeler ise %29 işlem adedi payı ve %12 işlem hacmini taşımaktadır.

Gelişmeler genel olarak incelendiğinde, işlem adedi olarak fatura ödemelerinin toplam içindeki payı hemen hemen 2 kat artmıştır. İşlem hacmi açısından ise kredi ödemelerinin payı ciddi şekilde yükselmiştir.

4.12. Kredi Kartı İşlemleri

Mobil bankacılık kanalıyla yapılabilen kredi kartı işlemleri nakit avans ve borç ödeme işlem türleridir. Aşağıdaki tabloda bu işlemlerin penetrasyonu incelenmiştir.

Tablo 28. 2011-2016 Yılları Arasında Mobil Bankacılık Kullanılarak Yapılan Kredi Kartı İşlemleri

		Nakit Avans	Kendi Kartına Borç Ödeme	Başkasının Kartına Borç Ödeme	Toplam
Ara.11	İşlem Adedi	15	278	2	295
	İşlem Hacmi	5	168	2	175
Ara.12	İşlem Adedi	39	1.066	21	1126
	İşlem Hacmi	15	729	19	763
Ara.13	İşlem Adedi	91	2.656	74	2821
	İşlem Hacmi	41	1.945	71	2057
Ara.14	İşlem Adedi	307	5.918	339	6564
	İşlem Hacmi	193	4.603	390	5186
Ara.15	İşlem Adedi	654	11.080	621	12355
	İşlem Hacmi	486	9.164	701	10351
Ara.16	İşlem Adedi	1.072	18.434	856	20.362
	İşlem Hacmi	788	15.969	1.138	17895

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği (TBB) 2011-2016 dönemleri arası mobil bankacılık istatistiksel raporları kullanılarak oluşturulmuştur.

(İşlem Adedi x Bin, İşlem Hacmi x Milyon TL)

Yukarıdaki tabloda yer alan ifadelerle ilişkin açıklamalar şöyledir:

1. Nakit Avans,
2. Kendi kartına borç ödeme,
3. Başkasının kartına ait borç ödeme (EFT ile yapılan kredi kartı ödemeleri hariç)

2011 yılında mobil bankacılık ile 295 bin adet kredi kartı işlemi gerçekleştirilmiş ve 175 milyon TL tutarında işlem hacmi yaratılmıştır. Bu işlemlerin 15 bin adedi kredi kartından nakit avans çekme olup toplamı 5 milyon TL'dir. 278 bin adet kredi kartı kendi borcunu ödeme işlemi yapılmış olup toplam 168 milyon TL borç ödeme gerçekleşmiştir. Başkasının kartına borç ödeme işlem adedi 2 bin adet ve 2 milyon TL'dir.

2012 yılında mobil bankacılık ile 1 milyon 126 bin adet kredi kartı işlemi gerçekleştirilmiş ve 763 milyon TL tutarında işlem hacmi yaratılmıştır. Bu işlemlerin 39 bin adedi kredi kartından nakit avans çekme olup toplamı 15 milyon TL'dir. 1 milyon adet kredi kartı kendi borcunu ödeme işlemi yapılmış olup toplam 729 milyon TL borç ödeme gerçekleşmiştir. Başkasının kartına borç ödeme işlem adedi 21 bin adet ve 19 milyon TL oluşmuştur.

2013 yılında mobil bankacılık ile 2 milyon 822 bin adet kredi kartı işlemi gerçekleşmiş ve 2 milyar TL tutarında işlem hacmi yaratılmıştır. Bu işlemlerin 91 bin adedi kredi kartından nakit avans çekme olup toplamı 41 milyon TL'dir. 2,6 milyon adet kredi kartı kendi borcunu ödeme işlemi yapılmış olup toplam 1,9 milyar TL borç ödeme gerçekleşmiştir. Başkasının kartına borç ödeme işlem adedi 74 bin adet ve 71 milyon TL oluşmuştur.

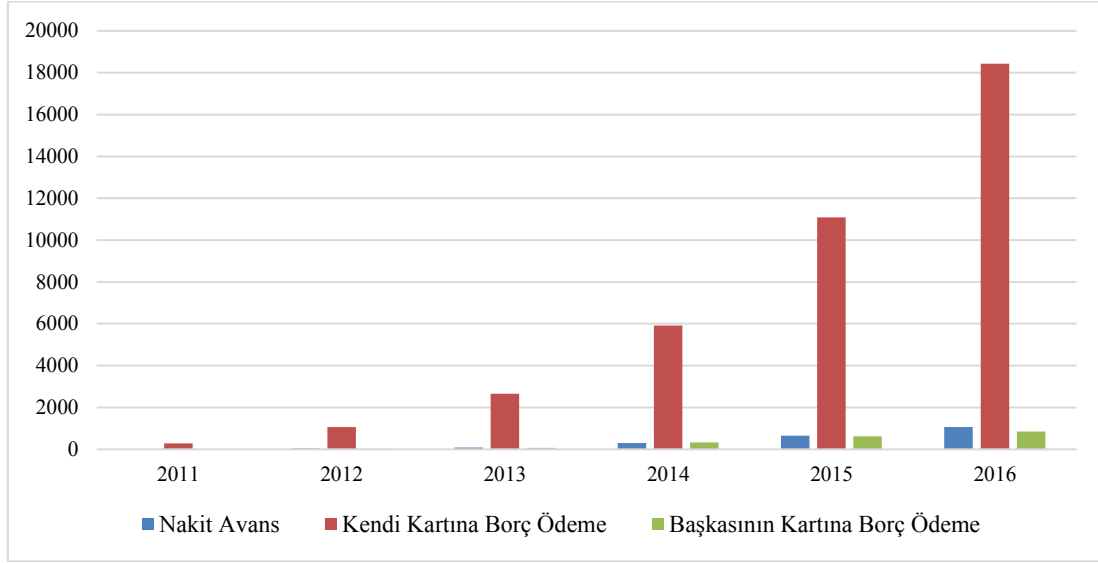
2014 yılında mobil bankacılık ile 6 milyon 565 bin adet kredi kartı işlemi gerçekleşmiş ve 5,1 milyar TL tutarında işlem hacmi yaratılmıştır. Bu işlemlerin 307 bin adedi kredi kartından nakit avans çekme olup toplamı 193 milyon TL'dir. 5,9 milyon adet kredi kartı kendi borcunu ödeme işlemi yapılmış olup toplam 4,6 milyar TL borç ödeme gerçekleşmiştir. Başkasının kartına borç ödeme işlem adedi 339 bin adet ve 390 milyon TL oluşmuştur.

2015 yılında mobil bankacılık ile 12 milyon 354 bin adet kredi kartı işlemi gerçekleşmiş ve 10,3 milyar TL tutarında işlem hacmi yaratılmıştır. Bu işlemlerin 654 bin adedi kredi kartından nakit avans çekme olup toplamı 486 milyon TL'dir. 11 milyon adet kredi kartı kendi borcunu ödeme işlemi yapılmış olup toplam 9,1 milyar TL borç ödeme gerçekleşmiştir. Başkasının kartına borç ödeme işlem adedi 621 bin adet ve 701 milyon TL oluşmuştur.

2016 yılında mobil bankacılık ile 20 milyon 362 bin adet kredi kartı işlemi gerçekleşmiş ve 17,8 milyar TL tutarında işlem hacmi yaratılmıştır. Bu işlemlerin 1 milyon adedi kredi kartından nakit avans çekme olup toplamı 788 milyon TL'dir. 18 milyon adet kredi kartı kendi borcunu ödeme işlemi yapılmış olup toplam 15,9 milyar TL borç ödeme gerçekleşmiştir. Başkasının kartına borç ödeme işlem adedi 856 bin adet ve 1,1 milyar TL oluşmuştur.

Aşağıdaki grafikte mobil bankacılık kanalıyla yapılan kredi kartı işlemlerinin işlem adetleri incelenmiştir.

Şekil 21. 2011-2016 Yılları Arasında Mobil Bankacılık Kullanılarak Yapılan Kredi Kartı İşlemleri (İşlem Adedi)

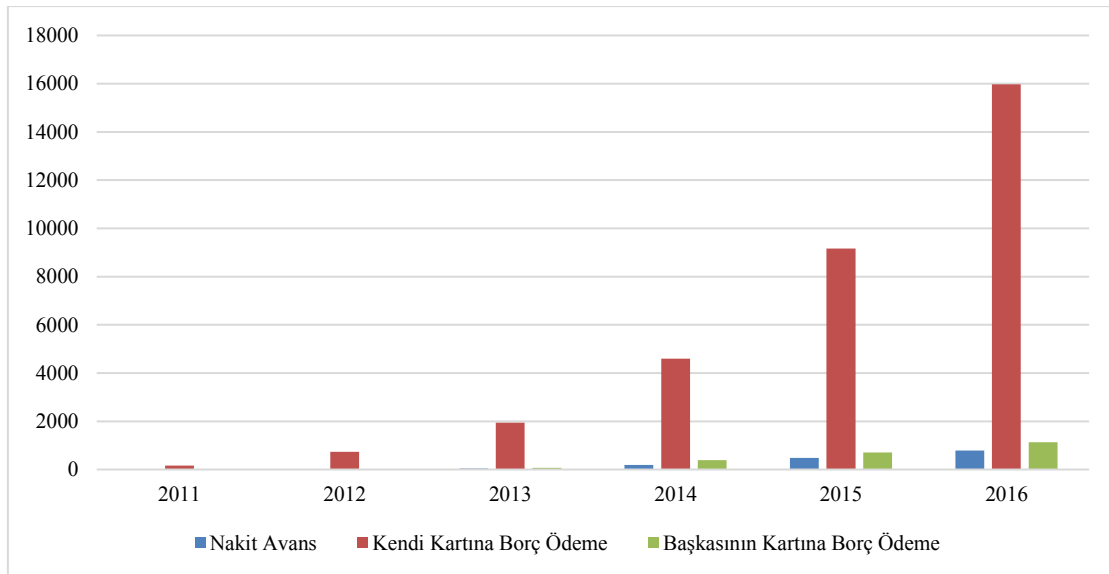

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği (TBB) 2011-2016 dönemleri arası mobil bankacılık istatistiksel raporları kullanılarak oluşturulmuştur.
(İşlem Adedi x Bin, İşlem Hacmi x Milyon TL)

Grafikte görüldüğü gibi en fazla yapılan işlem türü kendi kartına borç ödeme olmuştur.

Aşağıdaki grafikte mobil bankacılık kanalıyla yapılan kredi kartı işlemlerinin işlem hacimleri incelenmiştir.

Şekil 22. 2011-2016 Yılları Arasında Mobil Bankacılık Kullanılarak Yapılan Kredi Kartı İşlemleri (İşlem Hacmi)

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği (TBB) 2011-2016 dönemleri arası mobil bankacılık istatistiksel raporları kullanılarak oluşturulmuştur.
(İşlem Adedi x Bin, İşlem Hacmi x Milyon TL)

İşlem hacmi olarak da yine kendi kartına borç ödeme işlem türü en fazla kullanılan işlem türüdür.

Aşağıdaki tabloda kredi kartı işlem türleri payları incelenmiştir.

Tablo 29. 2011-2016 Yılları Arasında Mobil Bankacılık Kullanılarak Yapılan Kredi Kartı İşlemleri Yüzdesele Dağılımı

		Toplam	Nakit Avans	Kendi Kartına Borç Ödeme	Başkasının Kartına Borç Ödeme
Ara.11	İşlem Adedi	295	5	94	1
	İşlem Hacmi	175	3	96	1
Ara.12	İşlem Adedi	1126	3	95	2
	İşlem Hacmi	763	2	96	2
Ara.13	İşlem Adedi	2821	3	94	3
	İşlem Hacmi	2057	2	95	3
Ara.14	İşlem Adedi	6564	5	90	5
	İşlem Hacmi	5186	4	89	8
Ara.15	İşlem Adedi	12355	5	90	5
	İşlem Hacmi	10351	5	89	7
Ara.16	İşlem Adedi	20362	5	91	4
	İşlem Hacmi	17895	4	89	6

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği (TBB) 2011-2016 dönemleri arası mobil bankacılık istatistiksel raporları kullanılarak oluşturulmuştur.

(İşlem Adedi x Bin, İşlem Hacmi x Milyon TL)

2011 yılında mobil bankacılık kullanılarak yapılan 295 bin adet kredi kartı işlemlerinin %5'i nakit avans çekme, %94'ü kendi kartına borç ödeme, %1'i de başkasının kartına borç ödeme işlemlerine aittir. Bu işlemlerin sonucunda oluşan hacim 175 milyon TL olup bu tutarın %3'ü nakit avans çekme, %96'sı kendi kartına borç ödeme ve %1'i başkasının kartına borç ödemedir oluşmaktadır.

2012 yılında mobil bankacılık kullanılarak yapılan 1,1 milyon adet kredi kartı işlemlerinin %3'ü nakit avans çekme, %95'i kendi kartına borç ödeme, %2'si de başkasının kartına borç ödeme işlemlerine aittir. Bu işlemlerinin sonucunda oluşan hacim 763 milyon TL olup bu tutarın %2'si nakit avans çekme, %96'sı kendi kartına borç ödeme ve %2'si başkasının kartına borç ödemedir oluşmaktadır.

2013 yılında mobil bankacılık kullanılarak yapılan 2,8 milyon adet kredi kartı işlemlerinin %3'ü nakit avans çekme, %94'ü kendi kartına borç ödeme, %3'ü de başkasının kartına borç ödeme işlemlerine aittir. Bu işlemlerinin sonucunda oluşan hacim 2 milyar 57 milyon TL olup bu tutarın %2'ü nakit avans çekme, %95'i kendi kartına borç ödeme ve %3'ü başkasının kartına borç ödemedir oluşmaktadır.

2014 yılında mobil bankacılık kullanılarak yapılan 6,5 milyon adet kredi kartı işlemlerinin %5'i nakit avans çekme, %95'i kendi kartına borç ödeme, %5'i de başkasının kartına borç ödeme işlemlerine aittir. Bu işlemlerinin sonucunda oluşan hacim 5 milyar 186 milyon TL olup bu tutarın %4'ü nakit avans çekme, %89'u kendi kartına borç ödeme ve %8'i başkasının kartına borç ödemedir oluşmaktadır.

2015 yılında mobil bankacılık kullanılarak yapılan 12,3 milyon adet kredi kartı işlemlerinin %5'i nakit avans çekme, %95'i kendi kartına borç ödeme, %5'i de başkasının kartına borç ödeme işlemlerine aittir. Bu işlemlerinin sonucunda oluşan hacim 10 milyar 351 milyon TL olup bu tutarın %5'i nakit avans çekme, %89'u kendi kartına borç ödeme ve %7'si başkasının kartına borç ödemedir oluşmaktadır.

2016 yılında mobil bankacılık kullanılarak yapılan 20,3 milyon adet kredi kartı işlemlerinin %5'i nakit avans çekme, %91'i kendi kartına borç ödeme, %4'ü de başkasının kartına borç ödeme işlemlerine aittir. Bu işlemlerinin sonucunda oluşan hacim 17,8 milyar TL olup bu tutarın %4'ü nakit avans çekme, %89'u kendi kartına borç ödeme ve %6'sı başkasının kartına borç ödemedir oluşmaktadır.

Tablo genel olarak incelendiğinde kredi kartı işlemlerinde hem adet hem de hacim olarak çok önemli artış olmuş, dönem başında en büyük ağırlığa sahip olan işlem türü dönem sonunda da aynı kamıştır.

4.13. Diğer Finansal İşlemler

Yatırım hesabından vadeli/vadesiz hesaba ya da vadeli/vadeli vadesiz hesaptan yatırım hesabına yapılan havaleler, vadeli mevduat kısmi ödeme, sanal POS işlemleri, sanal kart işlemleri, toplu transfer işlemleri, menkul kıymet karşılığı kredi kullanma işlemleri vb. işlemler

finansal işlemler olmaktadır. Bu işlemlerin adetsel ve hacimsel gelişmeleri aşağıdaki tabloda incelenmiştir.

Tablo 30. 2011-2016 Yılları Arasında Mobil Bankacılık Kullanılarak Yapılan Diğer Finansal İşlemler

	İşlem Adedi	İşlem Hacmi
Ara.11	55	150
Ara.12	112	670
Ara.13	465	1.230
Ara.14	1.335	2.671
Ara.15	2.564	6.422
Ara.16	7.845	14.478

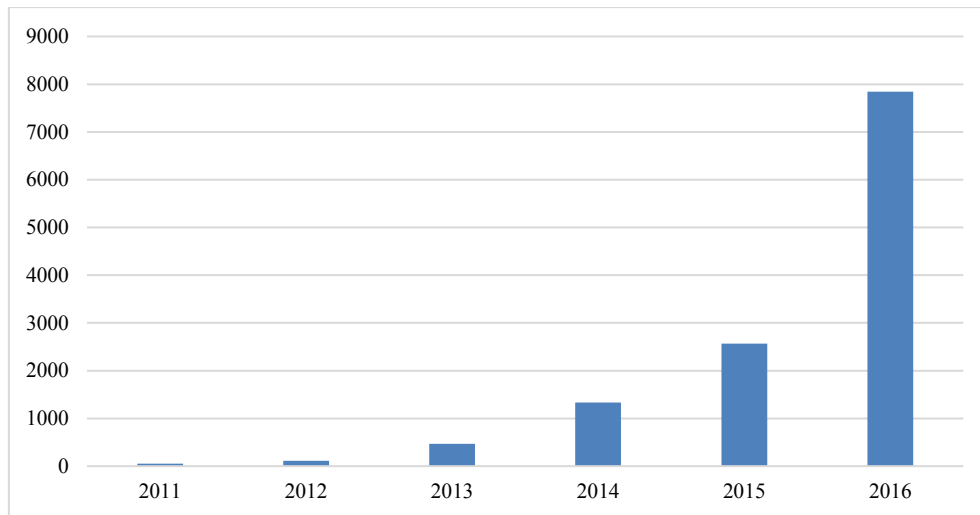
Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği (TBB) 2011-2016 dönemleri arası mobil bankacılık istatistiksel raporları kullanılarak oluşturulmuştur.

(İşlem Adedi x Bin, İşlem Hacmi x Milyon TL)

2011 yılında 55 bin işlem adedi oluşmuş yarattığı hacim ise 150 milyon TL'dir. 2012 yılında 112 bin adet işlem adedi ve 670 milyon TL işlem hacim yaratılmıştır. 2013 yılında 465 bin adet işlem adedi oluşmuş bu da 1,2 milyar TL işlem hacmi oluşturmuştur. 2014 yılında oluşan 1,3 milyon adet işlem adedinin tutarı ise 2,6 milyar TL'dir. 2015 yılında 2,5 milyon adet işlem adedi ve 6,4 milyar TL işlem hacmi bulunmaktadır. Son olarak 2016 yılında 7,8 milyon adet işlem oluşmuş ve bunun yarattığı hacim ise 14,4 milyar TL olmuştur.

Aşağıda grafikte diğer finansal işlemlerin adetsel olarak gelişimi görülmektedir.

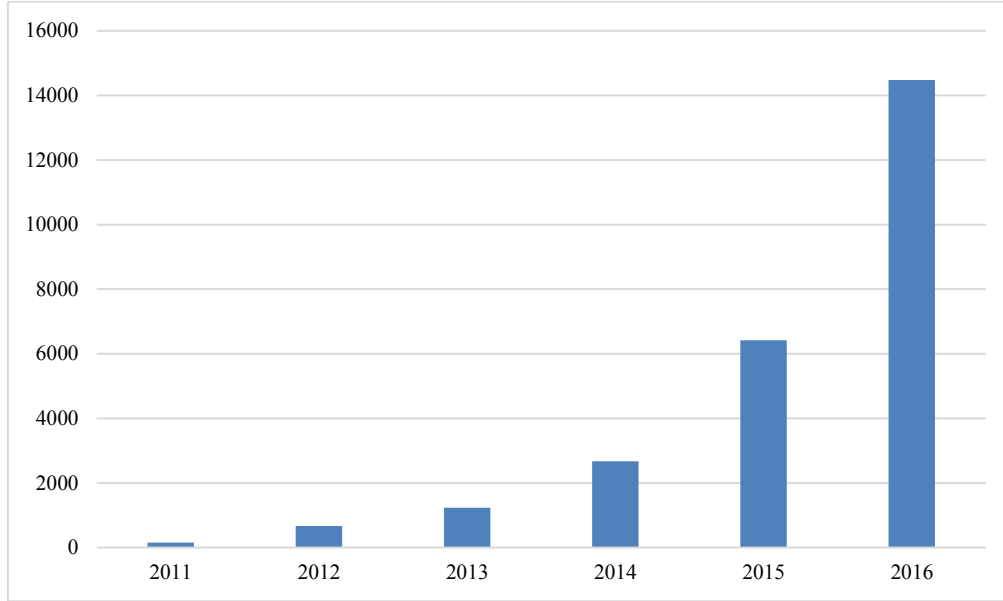
Şekil 23. 2011-2016 Yılları Arasında Mobil Bankacılık Kullanılarak Yapılan Diğer Finansal İşlemler (İşlem Adedi)

Aşağıda grafikte diğer finansal işlemlerin hacimsel olarak gelişimi görülmektedir.

Şekil 24. 2011-2016 Yılları Arasında Mobil Bankacılık Kullanılarak Yapılan Diğer Finansal İşlemler (İşlem Hacmi)

4.14. Finansal Olmayan İşlemler

Finansal olmayan işlemler hesaplarda bakiye değişikliği yaratmayan yani nakit giriş çıkışı yaratmayan işlemlerdir. Mobil bankacılık kanalıyla yapılan finansal işlemler aşağıdaki tabloda detaylı olarak incelenmiştir.

Tablo 31. 2011-2016 Yılları Arasında Mobil Bankacılık Kullanılarak Yapılan Finansal Olmayan İşlemler (İşlem Adedi)

	Kredi Kartı ve Ek Kart Başvurusu	Kredi Başvurusu	Düzenli Ödeme Talimatı	Fatura Ödeme Talimatı	Finansal Olmayan Diğer İşlemler	Toplam
Ara.11	1	71	49	0	13.880	14.002
Ara.12	10	76	73	0	45.544	45.704
Ara.13	54	182	172	1	174.018	174.427
Ara.14	58	497	723	78	466.620	467.976
Ara.15	263	1.804	1.464	437	1.106.356	1.110.324
Ara.16	634	2.941	2.259	854	1.817.078	1.823.766

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği (TBB) 2011-2016 dönemleri arası mobil bankacılık istatistiksel raporları kullanılarak oluşturulmuştur.
(İşlem Adedi x Bin)

Yukarıdaki tabloda yer alan ifadelere ilişkin açıklamalar şöyledir:

1. İlgili dönem içerisinde yapılan kredi kartı ve ek kart başvuru sayısı
2. İlgili dönem içerisinde yapılan kredi başvurusu sayısı
3. İlgili dönem içerisinde verilen düzenli ödeme talimat sayısı (aidat ödemeleri dahil):
EFT, havale, aidat, özel okul aidatları, apartman aidatları, kira ve kooperatif ödemeleri, halka arz taksit ödemeleri, vb. verilen talimatlar
4. İlgili dönem içerisinde verilen fatura ödeme talimat sayısı
5. İlgili dönem içerisinde yapılan diğer finansal olmayan işlemler sayısı: Halka arz kesin talep girişi, finansal olmayan işlemlerde yapılan tüm değişiklik ve iptal işlemleri, OTP/TKŞ başvurusu, hazine ihale işlemleri, vadeli/vadesiz hesap açılışları, bilgi sorgulama (vadeli, vadesiz hesap bakiye, kredi kartı ekstresi, talimat ve fatura ödemeleri, yatırım fonu, repo, devlet tahvili/bono, hisse senedi fiyat sorgulama vs.), kişisel bilgi sorgulama ve değiştirme (şifre, parola, telefon, faks vs. değiştirme), hesap makinesi (bireysel kredi hesaplama, döviz alış-satış, hesaplama), mesaj panosu, vb.)

Mobil bankacılık kullanılarak yapılan ve finansal olmayan, yani nakit giriş çıkışı olmayan işlemler incelendiğinde 2011 yılında 1.000 adet kredi kartı ve ek kart talebi bulunmaktadır. 2012 yılında bu rakam on kat artarak 10.000 adet işlem adedi gerçekleşmiştir. Yıllar içerisinde mobil bankacılığın kullanımının yaygınlaşması ile beraber 2016 yılında bu işlem türünde işlem adedi 634.000'e ulaşmıştır.

İncelenen yıllar arasında mobil bankacılık yoluyla yapılan kredi başvurularına bakıldığında ise; 2011 yılında 71.000 adet olan kredi kartı başvuru işlemi 2012 yılında %7 2013 yılında %139, 2014 yılında %173, 2015 yılında %263,2016 yılında ise %63 artış sağlamıştır.

Düzenli ödeme (EFT, havale, aidat, özel okul aidatları, apartman aidatları, kira ve kooperatif ödemeleri, halka arz taksit ödemeleri, vb.) işlem türünde ise 2011 yılında 49.000 adet iken seneler içerisinde penetrasyonu artmış ve 2016 yılı sonunda 2.259.000 adet işlem adedine ulaşmıştır.

2011 ve 2012 yıllarında fatura ödeme talimatı verme işlemi mobil bankacılıktan yapılamamakta olup ilk olarak 2013 yılında başlamış ve bu yıl içerisinde 1.000 adet işlem gerçekleşmiştir. 2014 yılında 78.000 adet fatura ödeme talimatı mobil bankacılıktan verilmiş olup 2016 yılsonunda 854.000 adet işlem gerçekleşmiştir.

Finansal olmayan diğer işlemler (vadeli/vadesiz hesap açılışları, bilgi sorgulama, bilgi değiştirme, hesap bakiyesi öğrenme, kredi kartı ekstresi görüntüleme, repo, devlet tahvili ve hisse senedi fiyat sorgulama vb.) işlemler ise en fazla kullanılan işlem türü olarak görülmekte olup 2016 yılsonunda 1,8 milyar adet işlem yapılmış görülmektedir.

Aşağıdaki tabloda finansal olmayan işlem türlerinin payları oransal olarak incelenmiştir.

Tablo 32. 2011-2016 Yılları Arasında Mobil Bankacılık Kullanılarak Yapılan Finansal Olmayan İşlemler Yüzdesele Dağılımı

	Toplam	Kredi Kartı ve Ek Kart Başvurusu	Kredi Başvurusu	Düzenli Ödeme Talimatı	Fatura Ödeme Talimatı	Finansal Olmayan Diğer İşlemler
Ara.11	14.002	0	1	0	0	99
Ara.12	45.704	0	0	0	0	100
Ara.13	174.427	0	0	0	0	100
Ara.14	467.976	0	0	0	0	100
Ara.15	1.110.324	0	0	0	0	100
Ara.16	1.823.766	0	0	0	0	100

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği (TBB) 2011-2016 dönemleri arası mobil bankacılık istatistiksel raporları kullanılarak oluşturulmuştur.
(İşlem Adedi x Bin)

SONUÇ VE ÖNERİLER

Finansal sistem ve onu oluşturan en önemli alt sektör olarak bankacılık sektörünün ekonomideki temel işlevi fon arz edenler ile fon talep edenler arasında aracılık yapmasıdır. Bankacılık sektörü bu işlevi dolaylı olarak yerine getirmektedir. Finansal sistemin büyük bir kısmını bankacılık sektörü oluştururken geri kalan kısmı sigorta şirketleri, emeklilik fonlar, hisse senedi ve tahvil piyasası gibi diğer kurumlar tarafından paylaşılmaktadır. Ekonomide reel kesimin gereksinim duyduğu finansmanın en düşük maliyetle elde edilmesi yatırımların beklenen karlılığını artıracaktır. Bankacılık sektörünün hangi piyasa koşullarında çalıştığı sektörün verimliliğini ve etkinliğini belirleyen temel unsurdur. Bankacılık sektöründeki yüksek verimlilik ekonominin diğer sektörlerine de yansıtacaktır. Ekonomik istikrar ancak düzenli ve verimli işleyen finansal sektörle gerçekleştirilebilir. Türkiye’de bankacılık sektörü Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte kamu ve özel kesim sermayeli ikili yapıda hızla gelişmiştir.

Ülkemiz, önemli kamu açıkları ve bu açıklardan kaynaklanan enflasyon gibi önemli ekonomik sorunların yanında, sosyal güvenlik sisteminde de mali sorunlarla karşı karşıyadır. Kayıtdışı ekonominin yaygınlaşmasında etkili bu sorunların aşılması ile kayıtdışı ekonominin kayıt altına alınması büyük ölçüde sağlanabilir. Plan ve Programlarda öngörülen politika ve tedbirlerin koordineli ve etkin olarak bir türlü uygulamaya geçirilememesi, bu sorunların büyümesine ve çözümünün daha da zor hale gelmesine yol açmaktadır.

Bankacılık sektöründe penetrasyon;

- Öncelikle vergi kaybının azalmasıyla kayıtdışının azalmasına,
- Merkez Bankası para politikalarının etkinliğinin artırılmasına,
- İşlemlerde geçen zamanın minimuma indirilerek işgücünün ekonomi için daha katma değer yaratacak alanlarda kullanılmasına olanak tanınmasına,
- Ekonominin itici sektörlerinde bankacılık sektörünün gelişmesine destek vermesi, uluslararası rekabet gücünün artışına olumlu katkı sağlamasına olumlu katkı sağlar.

Gün geçtikçe parasal her türlü işlerde aracılık fonksiyonu bankacılık sektörünün giderek arttığı bu çalışmada yer alan gelişmeler ve analizlerde görülmektedir. Bu çerçevede bankacılık sektörünün müşteriye sunduğu her parasal aracılık hizmeti devletin kaynakları

açısından büyük önem taşımaktadır. Bu aracılık hizmetlerinden sadece 2'si üzerinde detaylı analizin yapıldığı bu çalışmada son 6 yıllık gelişmeler, gelecek açısından ümit vermektedir.

Bankacılık sektöründe ürünlerinin pazarlanması ve tanıtımı için, günümüzün en etkili iletişim araçlarından birisi olan internet teknolojisini kullanması önem arz etmektedir. Bankacılık sektörü; müşterisi ile iletişimi esnasında mesajların alıcıya iletilmesi ve sonrasında geri dönüşlerin verimli bir şekilde alınması internet tabanında daha verimli ve avantajlı olmaktadır. Bunun farkında olan bankalar web tabanlı ürünler geliştirmekte ve kullanmaktadırlar. Bankacılık işlemlerinin internet üzerinden yapılması banka ve müşterilerine büyük avantaj ve ayrıcalıklar getirmektedir. Bankaların müşterilerine sundukları internet bankacılığı ve mobil bankacılık hizmetleri günümüz teknolojik çağının ve bankacılık sektörünün parlayan yıldızıdır. Müşteri ve banka iletişiminin temelindeki internet bankacılığı ürünü her gün gelişmekte ve geliştirilmektedir. İnternete bağlanılan, bilinen her türlü araç ile bankacılık işlemleri yapılabilmektedir. Bu araçlar arasında masanızın üzerindeki bilgisayardan tutun da tablet bilgisayar, cep telefonu ve hatta internete bağlanabildiğimiz televizyonlar ile dahi işlemler yapabilmekteyiz. Teknolojinin baş döndüren hızına yetişmek mümkün görülüyor. Bankaların gündemi yakından takip etmesi ve yatırımlarını bu yönde yapması gerekmektedir.

Tüketici açısından internet bankacılığı uygulamalarının en önemli avantajı, şubeye gitme zorunluluğunun ortadan kalkmasıdır. Bu uygulamanın pratikliği ve bilginin anında akışı sayesinde, bireysel müşteri kendi yatırım ve ödemelerini günün 24 saati dilediği gibi idare edebilir ve tercihlerini daha bilinçli olarak yapabilir.

İnternet bankacılığı, bankalara da önemli avantajlar sunmaktadır. İnternet bankacılığı sayesinde, bankaların maliyetlerinin azalması ve bankaların müşterileri ile direk olarak iletişim sağlamaları mümkün olmaktadır. İnternet bankacılığının diğer avantajları arasında bankanın ürünü güçlendirmesi ve yeni müşteri çekmeyi sağlaması yer almaktadır. Dolayısıyla, bankalar, şubelerinin yüklerinin azalması ve müşterilere daha hızlı hizmet verebilme kolaylığı sonucu müşterilerini, internet şubelerine yönlendirmeye çalışmaktadırlar.

Bu çalışmada internet bankacılığı ve mobil bankacılık ile yapılan işlem türleri detaylı şekilde incelenmiş ve dikkat çekici sonuçlara ulaşılmıştır. Bu sonuçlar;

* Bireysel krediler içerisinde incelenen konut kredilerinin hacim olarak daha fazla büyüklüğe sahip olması beklenirken, ihtiyaç kredileri ile çok yakın hacime sahip olduğu görülmüştür. Bu sonuca göre daha çok tüketime yönelik kredi kullanan bir ülke olduğumuz düşünülebilir.

* Bireysel kredilerin yıllar içerisinde artış gösterdiği ancak özellikle 2012 ve 2013 yıllarında önceki ve sonraki yıllara göre çok daha fazla kredi kullandırımı yapılmıştır.

* Yıllar itibariyle kredi kartı kullanımı artan bir trend izlerken, 2014 yılında kredi kartları ile ilgili yapılan yeni düzenlemeler sonucunda, kredi kartı sayısındaki artış hızı epey azalmıştır.

* 2014 yılından itibaren kredi kartı sayısındaki artış trendi düşmüş ancak bu tarihten itibaren kredi kartlarından nakit avans çekimi %105 artış göstermiştir.

* 2016 yılsonu itibariyle POS sayısı, 2011 yılına göre %11,7 azalmış. İncelenen yıllar içerisinde en fazla POS kullanımının olduğu 2013 yılına göre ise, 2016 yılında %23,7 azalma olmuştur. POS adetlerindeki bu azalışın iki sebebi olduğu düşünülmektedir. İlki bankacılık sektörünün en önemli maliyet kalemlerinden birini oluşturan POS'larda ortak kullanıma sektör artık daha sıcak bakmaktadır. Tek bir cihazın birden fazla bankanın kartına hizmet vermesi, bankaların maliyetini düşürdüğü gibi işyerlerinde oluşan POS kirliliğini de önlemektedir. Kullanımda olan POS'ların düşmesinin bir diğer sebebi ise, özellikle 2016 yılındaki durgun ekonomiden kaynaklı iş yerlerinin iflas etme ve kapanmalarındaki artışın yansımaları olarak düşünülmektedir.

* 2016 yılsonu itibariyle ATM sayısı 2011 yılının ilk çeyreğine göre %70,8 oranında artış göstermiştir. Ancak tablodan da görüldüğü üzere 2016 yılının 2.çeyreği ile yılın sonundaki ATM sayıları arasında 330 adet azalma olmuştur. Bu azalışın özellikle yılın yarısından sonra kapanan ve birleştirilen banka şubelerinin yansımaları olduğu düşünülmektedir

* Bankalar 2011 yılından 2016 yılına kadar çağrı merkezleri aracılığıyla %247 artışla daha fazla müşteriye çağrı yapmış olmasına karşın, müşteriye ulaşılabilirlik oranı %9 azalmıştır. Çağrı merkezlerinden gelen aramaların yoğunluğundan dolayı müşterilerin rahatsızlık duymakta olduğu ve cevaplanma oranlarının bundan dolayı düşmüş olduğu düşünülmektedir.

* Bankalar şubedeki operasyon ve maliyet yükünü hafifletmek amacıyla müşterilerine internet ve mobil bankacılığına yönlendirebilmek için farklı yöntemler geliştirmişlerdir. Bunlardan en belirgin olanı internetten yapılan döviz alım/satım işlemleri için şubelerden yapılan işlemlere nazaran daha iyi döviz kurları verilmesi olmuştur. Bu durumda yıllar içerisinde internette en fazla hacime sahip yatırım işleminin döviz işlemleri olmasını sağlamıştır.

* İnternette yapılan vergi ödemeleri %701 artış göstermiştir. Buradan firmaların operasyonel işlemlerini kendilerinin yaptığı açıkça görülmektedir.

* Mobil bankacılık kullanan müşteri sayısı son 6 yılda 43 kat artış göstermiştir.

Sonuç olarak bankacılık sektörü zaman içerisinde müşterilerine daha iyi hizmet verebilmek ve daha kolay ulaşılabilir olmak adına büyük değişimler geçirmiştir. Günümüz bankacılığı artık internet şubeleri ve mobil bankacılık ile çok daha aktif konuma gelmiştir. Türkiye bankacılık sektörünün, küresel dünyada hızla gelişerek yayılan bu yeniliklere ayak uydurabildiği, çalışmanın son bölümünde yer alan tablolardaki verilerin ani yükselişlerinden anlaşılmaktadır. Ekonominin her alanında etkin bir role sahip olan bankaların ülkemizde bu kadar hızlı bir biçimde sistemlerini geliştirmiş olmaları, ekonominin gelişmesi ve sürdürülebilirliği adına umut verici niteliktedir.

KAYNAKÇA

- Akarsu, Ü. 2015. **1989 Sonrası yaşanan ekonomik krizlerde kayıt dışı ekonomi: Türkiye değerlendirmesi**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı.
- Akgüç, Ö. 1974. Cumhuriyet döneminde bankacılık alanında kurumsal gelişmeler. Türk Bankacılığında 50. Yıl-Banka ve Ekonomik Yorumlar, 79-98.
- Akgüç, Ö. 1987. **100 Soruda Türkiye’de bankacılık**. (Vol. 54). Gerçek Yayınevi.
- Akgüç, Ö. 2007. Türkiye’de yabancı bankalar. **Muhasebe ve Finansman Dergisi**, (36), 6-17.
- Allen, P. H. 1996. **Redesining the bank, meeting the challenge in Turkey**, İstanbul.
- Anbar, A. 2009. Osmanlı İmparatorluğu’nun Avrupa’yla Finansal Entegrasyonu: 1800-1914. Maliye Finans Yazıları, 1(84).
- Armağan, E. ve Temel, E. 2016. Türkiye’de internet bankacılığı kullanımında demografik faktörlerin tüketici algısına etkisi üzerine ampirik bir çalışma, **CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, 14(2), 411-436.
- Artun, T. 1983. **Türkiye’de bankacılık**. Tekin Yayınları, Ankara.
- Aslanoğlu, S. 2008. Türkiye’de kayıt dışı ekonomi ve kayıt dışı ekonomiyi azaltmaya yönelik çözüm önerileri. Kırıkkale Üniversitesi İİBF <journal.mufad.org.tr/attachments/article/277/15.pdf>
- Aslanoğlu, S. ve Yıldız, S. 2007. Türkiye’de kayıt dışı ekonomi olgusu, bu olguyu azaltmaya yönelik çözüm arayışları ve bir öneri: Rasyo analizi yoluyla etkin bir inceleme sisteminin oluşturulması. **Sosyoekonomi**, 6(6), 127-146.
- Baldemir, E., Gökalp, M.F. ve Avcı, M. 2005. Türkiye’de kayıt dışı ekonominin MIMIC model ile tahminlenmesi. **Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi**, 10(2), 231-243.

Bankalararası Kart Merkezi, Kredi Kartlarının Tarihçesi, <www.bkm.com.tr/kredikarti8.html>

Bankalararası Kart Merkezi, Nisan 2017. <www.bkm.com.tr/tanımlar/tanim.html>

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu, (BDDK), 2005.

Beyarslan, A. 1982. Atatürk döneminde planlı ekonomi. **Atatürk Döneminin Sosyo-Ekonomik Sorunları**, 35-42.

Bozdemir, T. 2007. **Türk bankacılığının tarihsel gelişimi ve reel sektöre katkısına ilişkin bir araştırma**. Yayımlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İşletme Anabilim Dalı.

Brown, G. ve Maxwell, G. (2002). Customer service in UK call centres: Organisational perspectives and employee perceptions. **Journal of Retailing and Consumer Services**, 9(6), 309-316.

Calvert, N. 2001. Today's changing call centre: an overview. **Journal of Database Marketing & Customer Strategy Management**, 8(2), 168-175.

Cansızlar, D. 2001. Bankacılık ve sermaye piyasası. **İktisat Dergisi**, (417).

Chou, D.C and Chou, A.Y. 2000. A guide to the internet revolution in banking. **Information System Management**,17(2), 51-57.

Çolak, Ö. (2001). **Finansal Kriz ve Bankacılık Sektöründe Yeniden Yapılandırma Programı Üzerine Bir Eleştiri**. Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 3 (2), 15-30.

Coşkun, T. 1994. **Türkiye'de kredi kartı uygulaması**, Türkiye İş Bankası Yayınları.

Çetintaş, H. ve Vergil, H. 2003. Türkiye'de kayıtdışı ekonominin tahmini. **Doğuş Üniversitesi Dergisi**, 4(1), 15-30.

Derdiyok, T. 1993. Türkiye'nin kayıtdışı ekonomisinin tahmini. **Türkiye İktisat Dergisi**, (14), 54-63.

- Ercan, F., Gültekin-Karakaş, D. ve Tanyılmaz, K. 2008. Türkiye’de sermaye birikimi, sanayileşme politikaları ve sektörel değişimler. **Çeşitli Yönleriyle Cumhuriyet**, 85, 213-252.
- Ercan, M. 2006. Kayıt dışı ekonomi ve hızlı tüketim malları sektörü. Comart Uluslararası Organizasyon ve Tanıtım Hizmetleri.
- Erdal, Ö. 2011. **1980 sonrası Türkiye’de bankacılık sektörünün yasalar üzerinden yön değiştirmesi ve sermaye birikim sürecine etkileri**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı.
- Erdem, E. 2006. Osmanlı para sistemi ve taşış politikası: dönemsel bir analiz. **Bankacılar Dergisi**, (56), 10-28.
- Erdoğan, N. 2002. **Dünya ve Türkiye’de finansal krizler, (Türk bankacılık sektöründe yeniden yapılandırma uygulamaları-kamu bankaları deneyimi)**, Yaklaşım Yayınları.
- Erkuş, H. ve Karagöz, K. 2009. Türkiye’de kayıt dışı ekonomi ve vergi kaybının tahmini. **Maliye Dergisi**, (156), 126-140.
- Erol, H. M. 2006. **Dünyada ve Türkiye bankacılık sektörünün gelişimi ve Türkiye’de kamu bankalarının yeniden yapılandırılması**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ertaş, M. 2013. **Cumhuriyetin ilk yıllarında bankacılık, Sanayi ve Maadin Bankası**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı.
- Ertuğrul, A. ve Zaim, O. 1996. **Türk bankacılığında etkinlik: tarihi gelişim kantitatif analiz**. Bilkamat İşletme ve Finans Yayınları.
- Gül, O. 2003. **İnternet bankacılığı ve bankanın finansal yapısı üzerindeki etkileri**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Gültekin-Karakaş, D. 2009. **Hem hasımız, hem hısıımız: Türkiye finans kapitalinin dönüşümü ve banka reformu**, (Vol. 234). İletişim Yayınları.
- Güven, M. 2015. **Kayıt dışı ekonomi ile mücadelede muhasebe meslek mensuplarının rolü: Adıyaman-Gaziantep örneği**. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. Adıyaman: Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı.
- Halicioğlu, F. 1999. The black economy in Turkey: an empirical investigation. **The Review of Political Sciences of Ankara University**, (53), 175-191.
- Huang, M. H. 2006. Flow, enduring, and situational involvement in the web environment: a tripartite second-order examination. **Psychology & Marketing**, 23(5), 383-411.
- İlgin, Y. 1999. Kayıtdışı ekonomi ve Türkiye’de boyutu. **Devlet Planlama Dergisi**, 2492, 1-169.
- İnalcık, H. 2009. **Devlet-i aliyye**. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- İnan, A. 1972. **Devletçilik ilkesi ve Türkiye Cumhuriyeti’nin Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı 1933**. Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Kal’a, A. 1998. Cumhuriyet ekonomisinde ilk dönem gelişmeler (1923-1939). **Yeni Türkiye Dergisi**, (23-24), 3305-3311.
- Kaptangil, K. 2003. **Kayıt dışı ekonomi ve Türkiye**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karaarslan, E. 2010. Kayıt dışı istihdam ve neden olduğu mali kayıpların bütçe üzerindeki etkileri: Türkiye örneği. **Mali Hizmetler Dergisi**, (7), 1-268.
- Karatay, Ö. 2009. **Kayıt dışı ekonominin ülke ekonomisine etkileri ve toplumsal maliyeti**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kazgan, G. 2005. **Türkiye ekonomisinde krizler, 1929-2001**. İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Kazgan, G. 1985. Büyük sermaye gruplarının Türkiye ekonomisindeki yeri. **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, (9), 2397-2410.

- Kepenek, Y. ve Yentürk, N. 2005. **Türkiye ekonomisi**, (19. Baskı), Remzi Kitapevi, İstanbul.
- Keskin, E. 1993. Bankacılıkta Risk ve Sermaye, Para Banka ve Finansal Piyasalar.
- Kıldış, Y. 2000. Kayıt dışı ekonominin ulusal-uluslararası boyutları ve çözüm önerileri. **Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, (2), 3-15.
- Kohen, A. 2002. Çağrı merkezleri: yararları ve bileşenleri. **Aktive Bankacılık ve Finans Dergisi**, (22), 1-7.
- Kuruç, B. 1987. **Mustafa Kemal döneminde ekonomi**. Bilgi Yayınevi, İstanbul.
- Mukherjee, A ve Naht, P. 2007. Role of electronic trust in online retailing. **European Journal of Marketing**, 42 (9/10), 1173-1202.
- Musul, K. 2011. **Kayıt dışı ekonominin kayıtlı ekonomi içindeki yeri**. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı Çalışma Ekonomisi Bilim Dalı.
- Oral, B. G., Fazlılar, A. ve Koç, Ö. E. (2015). Kayıtdışı ekonomiyi önlemeye yönelik bir öneri: vergi denetim üst kurulu. **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 20(2), 119-149.
- Öğünç, F. ve Yılmaz, G. 2000. Estimating the underground economy in Turkey. CBRT Research Department Discussion Paper, 15.
- Ökçün, A. G. 1997. Osmanlı Sanayii, 1913, 1915 Yılları Sanayi İstatistiki: Ottoman Industry Industrial Census of 1913, 1915. TC Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü.
- Önder, S. 1999. İşletmelerde internet kullanımı ve internet kullanımının bankacılık sektöründeki uygulaması, İstanbul.
- Özçelik, Ö. ve Tuncer, G. 2007. Atatürk dönemi ekonomi politikaları. **Sosyal Bilimler Dergisi**, 254-266.

- Özdemir, B. 2009. **Osmanlı Devleti dış borçları: 1854-1954 döneminde yüzyıl süren boyunduruk**. Ankara Chamber Of Commerce Publishing, Ankara.
- Özer, M. H. (2010). **Osmanlıdan Cumhuriyete devlet eli ile milli tüccar oluşturma politikalarında bankacılık sektörünün yeri: İş Bankası örneği (1924- 1930)**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı.
- Özkapıcı, H. 2000. Şube ötesi bankacılık zamanı. **Activeline Aylık Bankacılık Dergisi**.
- Paçacı, C. 1998. Cumhuriyet döneminde Türk bankacılık sektörü. **Yeni Türkiye Dergisi**, (23-24), 3398-3406.
- Pamuk, Ş. 2003. **Karşılaştırmalı açıdan Türkiye’de iktisadi büyüme: 1880-2000. iktisat üzerine yazıları: küresel düzen: birikim, devlet ve sınıflar**, Korkut Boratav’a Armağan İçinde, İletişim Yayınları.
- Parasız, İ. 2001. **Enflasyon-kriz-ayarlamalar**. Ezgi Kitabevi.
- Sadıklar, C. T. 1981. Türk Mali Sistemi İçinde Bankalar. Türkiye Bankalar Birliği.
- Sarıkaya, H. E. 2007. **Kayıt dışı ekonominin ekonomik büyümeye etkisi: Türkiye örneği (1980-2005)**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı.
- Sarıllı, M. A. 2002. Türkiye’de kayıt dışı ekonominin boyutları, nedenleri, etkileri ve alınması gereken tedbirler. **Bankacılar Dergisi**, (41), 32-50.
- Savaşçı, İ. ve Tatlıdil, R. 2006. Bankaların kredi kartı pazarında uyguladıkları CRM (müşteri ilişkileri yönetimi) stratejisinin müşteri sadakatine etkisi. **Ege Akademik Bakış**, 6(1), 62-73.
- Savram, M. ve Karakoç, A. 2012. **Bankacılık sektöründe itibar riskinin önemi**. In International Conference On Euroasian Economies, Almaata, Kazakistan, Bildiriler Kitabı (328-332).
- Selman, F. 2007. **Kayıt dışı ekonomi ve Türkiye’deki boyutu**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Soylu, P. Ü. ve Yaktı, Ö. 2012. Devletçiliğe yönelmede bir köşe taşı: Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı. History Studies International Journal of History.
- Şahin, H. (2009). **Türkiye ekonomisi, tarihsel gelişimi ve bugünkü durumu**. Bursa: Ezgi.
- Şapçı, O. 2006. **Türkiye’de kayıtdışı ekonomi ve Türkiye ekonomisindeki büyüklüğünün tahmin edilmesi (1980-2005 dönemi analizi)**. Yayımlanmamış Doktora Tezi, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü.
- Takan, M. 2001. **Bankacılık teori, uygulama ve yönetim**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Taykurt, Ö. 2006. **Türk bankacılık sektöründe güven krizi**, Ankara.
- T.C Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı. (1999). Yabancı sermaye raporu; TCBHM.
- Tecim, B. A. H. 2008. **Kayıt dışı ekonomide vergi ve vergi denetiminin önemi**. Yayımlanmamış Doktora Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü.
- Tekeli, İ. ve İlkin, S. 1997. **Mimar Kemalettin'in yazdıkları**. (Vol. 2). Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı.
- Tekeli, İ. ve İlkin, S. 2009. **1929 Dünya Buhranında Türkiye'nin iktisadi politika arayışları** (Vol. 1). Bilge Kültür Sanat.
- Tokatlıoğlu, İ. 2003. **Türkiye’de bankacılık sektörü piyasa yapısı, firma davranışları ve rekabet analizi**. İstanbul: Türkiye Bankalar Birliği, 163-4.
- Tokgöz, E. 1997. **Türkiye’nin iktisadi gelişme tarihi (1914-1997)**, İmay Yayınevi, Ankara.
- Tunçşiper, B., Yılmaz G. ve İlban O. 2007. Türk bankacılığı sorunları üzerine bir araştırma: Balıkesir örneği. **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, (17), 69-89.
- Türkiye Bankalar Birliği (TBB), <tbb.org.tr>
- Türkiye Bankalar Birliği (TBB). TBB/İstatistik Raporlar, Çağrı Merkezi İstatistikleri, Aralık 2011-2016.
- Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası (TCMB), 2013. Tarihçe.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Haber Bülteni, Sayı:24638

Tütüncü, A. 2013. **Kayıtdışı ekonomi ve Türkiye’de kayıtdışı ekonomi boyutunun tahmini**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ekonometri Anabilim Dalı Ekonometri Programı.

Uludağ, İ. ve Arıcan, E. 2001. **Finansal hizmetler ekonomisi**. (2. Baskı), Beta Basım, Yayın Dağıtım, İstanbul.

Ulutan, B. 1957. **Bankacılığın tekamülü**. Ankara.

Us, V. 2004. Kayıt Dışı Ekonomi Tahmin Yöntemi Önerisi: Türkiye Örneği. Türkiye Ekonomi Kurumu, Tartışma Metni, 2004/17.

Uygur, E. 2001. Enflasyon, para ve mali baskı: iktisat politikasında geri kalmışlık. **İktisat İşletme ve Finans**, 16(189), 7-23.

Wenzel, M. ve Taylor N. 2004. An experimental evaluation of tax-reporting schedules: a case of evidence-based tax administration. **Journal of Public Economics**, 88: 2785-2799.

Yaman-Öztürk, M. ve Ercan, F. 2009. 1979 krizinden 2001 krizine Türkiye’de sermaye birikim süreci ve yaşanan dönüşümler.

Yılmaz, G. A. 2006. **Kayıt dışı ekonomi ve çözüm yolları**. İstanbul Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası Yayınları. İstanbul.

Yurdakul, F. 2014. Türkiye’de kayıtdışı ekonomi: bir model denemesi. **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, 63(4), 205-221.

Yücebaş, R. 2014. **Arz yanlı iktisat bakış açısıyla kayıt dışı ekonomi**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı.

Yüzgün, A. 1985. **Türk bankacılığının tarihsel gelişimi**. Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi, (3), 155-170.

Zarakoğlu, A. 1974. Cumhuriyetin 50. yılında memleketimizde bankacılık. Türkiye Bankalar Birliği Yayını, (61).

<<http://www.bkm.com.tr/kartbilinci/ekonomifaydalar.html>>

<muhasebeturk.org>

<sosyolojisi.org>

<piyasarehberi.org>